

**T.C.
AFYON KOCATEPE ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ**

**ENFLASYONİST ORTAMDA YATIRIM
PROJELERİNİN HAZIRLANMASINDA
MUHASEBE BİLGİLERİNİN KULLANILMASI**

**YÜKSEK LİSANS TEZİ
Öğrt. Grv. Alper TANDIRLI**

**TEZ DANIŞMANI
Prof. Dr. Halim SÖZBİLİR**

AFYON-1995

**T.C.
AFYON KOCATEPE ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ**

**ENFLASYONİST ORTAMDA YATIRIM PROJELERİNİN
HAZIRLANMASINDA MUHASEBE BİLGİLERİNİN
KULLANILMASI**

(YÜKSEK LİSANS TEZİ)

Öğr. Grv. Alper TANDIRLI

**TEZ DANIŞMANI
Prof. Dr. Halim SÖZBİLİR**

AFYON-1995

Ö Z E T

İşletmelerin gerek kuruluş aşamasında gerekse faaliyetlerinin başarılı sürdürülmesinde muhasebe bilgilerinin kullanılması kaçınılmazdır.

Kuruluş aşamasından kasıt geniş, anlamda işletmenin kendisinin kuruluşu olduğu gibi genişlemesi çerçevesinde yeni yatırımlara gitmesidir.

Enflasyon olgusu işletmelerin söz konusu kararlarında, karar vericileri önemli ölçüde yanıltmaktadır. İşte; sağlıklı karar alınabilmesi için enflasyonun etkisinden arınmış muhasebe bilgilerine ihtiyaç olması, bu çalışmayı gerekli kılmıştır.

A B S T R A C T

It is very important to use accounting data in order to make it itself possible for the business to build and to be successful in its activities.

The meaning of building has been used in large to build and to expand the business itself.

Inflation causes the decision makers to lead in the wrong directions. Therefore; this study is concerned with making it clear that how an accountant can get accounting data which is not effected from inflation.

ENFLASYONİST ORTAMDA YATIRIM PROJELERİNİN HAZIRLANMASINDA MUHASEBE BİLGİLERİNİN KULLANILMASI

G İ R İ Ş

BİRİNCİ BÖLÜM YATIRIM PROJELERİNİN KAVRAMSAL İLKELERİ

I. KAYNAKLARIN OPTİMAL KULLANIMI.....	3
II. PLAN VE PLANLAMA KAVRAMLARI.....	4
III. PLAN, PROJE VE YATIRIM PROJESİ İLİŞKİLERİ.....	8
IV. YATIRIM PROJELERİNİ HAZIRLAMA VE DEĞERLENDİRME GEREKLİLİĞİ	12

İKİNCİ BÖLÜM YATIRIM PROJELERİNİN HAZIRLANMASI

I. PROJE FİKRİNİN ORTAYA ÇIKMASI VE ÖN SEÇİM.....	16
II. ÖN YAPILABİLİRLİK (ÖN FİZİBİLİTE) ÇALIŞMALARI.....	20
III. YAPILABİLİRLİK (FİZİBİLİTE) ÇALIŞMALARI.....	22
1. Pazar Analizi.....	23
2. Teknik Analiz.....	24
3. Finansal Analiz.....	25
A. Analizi Yapacak Olan Şahıslara Veya Analizde Kullanılacak Dökümanlara Göre.....	26
B. Analizin Kapsamına Veya Yapılış Şekline Göre.....	26
C. Analizin Yapılma Gayelerine Göre	27
IV. PROJENİN HAZIRLANMASINDA SİSTEM YAKLAŞIMI.....	28

Ü Ç Ü N C Ü B Ö L Ü M

YATIRIM KARARLARI VE DAYANDIĞI VERİLER

I. YATIRIM KARARLARI	31
II. YATIRIM KARARLARI VE FİRMA PLANLAMASI İLİŞKİLERİ.....	32
III. YATIRIM İÇİN GEREK DUYULAN VERİLER.....	33
1. İşletme Dışı Veri Kaynaklarından Yatırım Kararlarında Yararlanma.....	34
2. Yatırım Kararlarının Temeli Olarak Muhasebe Verilerinin Önemi.....	39
A. Finansal Muhasebeden Yararlanma.....	40
B. Maliyet Muhasebesinden Yararlanma.....	42
C. Yönetim Muhasebesinden Yararlanma.....	42
a. Hesap Sistemi.....	43
b. Bütçeleme Sistemi.....	44
c. Raporlama Sistemi.....	45
3. Muhasebe Bilgilerinin Sunuluş Biçimi.....	45
A. Yıllık Raporlar.....	46
B. Yönetim Raporları.....	46
a. Sorumluluk Raporları.....	47
b. Oran ve Yüzde Raporları.....	47

D Ö R D Ü N C Ü B Ö L Ü M

YATIRIM PROJELERİNİN HAZIRLANMASINDA KULLANILAN MUHASEBE VERİLERİ

I. YATIRIM TUTARININ HESAPLANMASINDA KULLANILAN MUHASEBE VERİLERİ.....	48
1. Yatırım Tutarına Eklenen Maliyetler.....	48
A. Duran Varlık Maliyetleri.....	48
B. Dönen Varlık Maliyetleri	50
2. Yatırım Tutarını Düşüren Maliyetler	52
A. Hurda Satışlarında Sağlanan Hasılat.....	52
B. Yatırım İndirimi.....	54
C. Amortismanlar.....	59

a. Normal Amortisman Yöntemi.....	60
b. Azalan Bakiyeler Usulü (Hızlandırılmış) Amortisman Yöntemi	62
c. Kıst Amortisman Yöntemi	63
II. YATIRIM GETİRİSİNİN HESAPLANMASINDA KULLANILAN MUHASEBE VERİLERİ.....	67
1. İşletmenin Gelirleri.....	67
A. İşletme Hasılatları.....	67
B. Gider Tasarrufları.....	68
2. İşletmenin Giderleri	69
A. Hammadde Maliyetlerinin Hesaplanması.....	69
B. Dolaysız İşçilik Ücretlerinin Hesaplanması.....	69
C. Genel Üretim Masraflarının Hesaplanması.....	70
D. Genel Yönetim Masraflarının Hesaplanması.....	71
E. Amortismanların Hesaplanması.....	71
F. Finansman Masraflarının Hesaplanması.....	72
G. Satış Masraflarının Hesaplanması.....	72
H. Dışarıya Yaptırılan İşlerin Hesaplanması	72

BEŞİNCİ BÖLÜM
ENFLASYON VE İŞLETME ÜZERİNDEKİ ETKİLERİ
VE
MALİ TABLOLAR

I. ENFLASYONUN TANIMI, KAPSAMI VE TÜRLERİ.....	75
II. MUHASEBE SİSTEMİ İÇİNDE MALİ TABLOLAR.....	78
1. Mali Tabloların Tanımı ve Kapsamı.....	78
2. Mali Tabloların Amaçları ve Sınırları.....	79
3. Mali Tabloların Türleri.....	81
A. Temel Mali Tablolar.....	81
a. Bilanço.....	82
b. Gelir Tablosu.....	83
B. Ek Mali Tablolar.....	83
a. Satışların Maliyeti Tablosu.....	84
b. Nakit Akım Tablosu.....	84
c. Fon Akım Tablosu.....	85
d. Kâr Dağıtım Tablosu.....	86
e. Özkaynaklar Değişim Tablosu.....	87

III. ENFLASYONUN ETKİLERİ VE MALİ TABLOLAR.....	87
1. Enflasyonun İşletmelerin Yatırım ve Yönetim Kararlarına Etkisi.....	88
2. Enflasyonun Makro Düzeydeki Etkileri.....	90
3. Enflasyonun Mikro Düzeydeki (İşletmeler Üzerindeki) Etkileri.....	91
A. Enflasyonun Mali Tablolar Üzerindeki Etkileri.....	91
a. Enflasyonun Bilançolara Etkisi.....	92
i. Enflasyonun Bilançoların Aktif Kalemlerine Etkisi.....	92
ii. Enflasyonun Bilançoların Pasif Kalemlerine Etkisi.....	98
b. Enflasyonun Gelir Tablolarına Etkisi.....	101
i. Gelir Kalemlerine Etkisi.....	101
ii. Gider Kalemlerine Etkisi.....	102
IV. ENFLASYONİST ORTAMDA GELENEKSEL MUHASEBE SİSTEMİMİZİN YETERSİZLİĞİ VE MALİ TABLOLARIN DÜZELTİLMESİ GEREĞİ	103
V. ENFLASYONUN MALİ TABLOLAR ÜZERİNDEKİ ETKİSİNİ GİDERİCİ YÖNTEMLERE YÖN VEREN İLKELER.....	106
1. Değerleme İlkeleri.....	106
A. Maliyet Temeline Dayalı Değerleme İlkeleri.....	107
a. Fiili Maliyet Temeline Dayalı Değerleme İlkesi.....	107
b. Ayarlanmış Tarihsel Maliyet Temeline Dayalı Değerleme İlkesi.....	108
B. Cari Değer Temeline Dayalı Değerleme İlkesi.....	108
2. Sermayenin Korunması İlkeleri.....	109
A. Sermayenin Nominal Olarak Korunması İlkesi.....	109
B. Sermayenin Satın Alma Gücü Olarak Korunması İlkesi.....	110
C. Sermayenin Üretim Gücü Olarak Korunması İlkesi.....	110
VI. ENFLASYONUN MALİ TABLOLAR ÜZERİNDEKİ ETKİLERİNİ GİDERİCİ MUHASEBE YÖNTEMLERİ.....	111
1. Geçici Muhasebe Yöntemleri	111
A. Stok Değerleme Yöntemleri.....	112
B. Amortisman Yöntemleri.....	113
C. Yenileme Fonları.....	114
2. Kalıcı Muhasebe Yöntemleri.....	115
A. Fiyatlar Genel Düzeyi Muhasebe Yöntemi.....	115
a. Fiyatlar Genel Düzeyi Muhasebe Yönteminin Anlamı ve Temel Özellikleri.....	116
b. Fiyatlar Genel Düzeyi Muhasebe Yönteminde Düzeltmenin Yapılacağı Zaman (Dönem).....	117

c. Fiyatlar Genel Düzeyi Muhasebe Yönteminde İzlenen Genel Safhalar.....	117
d. Fiyatlar Genel Düzeyi Muhasebe Yönteminin Değerlendirmesi.....	118
B. Cari Değer Muhasebe Yöntemi (Yenileme Maliyeti Muhasebe Yöntemi).....	120
a. Cari Değer (Yenileme Maliyeti) Muhasebe Yönteminin Anlamı ve Temel Özellikleri.....	121
b. Cari Değer (Yenileme Maliyeti) Muhasebe Yönteminde Mali Tabloların Sunuluşu.....	122
c. Cari Değer (Yenileme Maliyeti) Muhasebe Yönteminin Genel Değerlemesi.....	123
C. Karma Muhasebe Yöntemi.....	124
a. Karma Muhasebe Yönteminin Anlamı ve Temel Özellikleri.....	125
b. Karma Muhasebe Yönteminde Mali Tabloların Sunulması.....	126
c. Karma Muhasebe Yönteminin Genel Değerlemesi.....	126
3. İncelenen Yöntemlerin Türkiye Açısından Uygulanabilirliği...	127
SONUÇ.....	131
YARARLANILAN KAYNAKLAR.....	133

G İ R İ Ő

Günümüzde yapılan yatırımların büyük harcamaları gerektirmesi karşısında, yatırım projelerinin isabetli olarak düzenlenmiş olması önem taşımaktadır. İsbetli düzenleme, yeterli ve doğru verilere dayanarak ve teknik analizler sonucu ulaşılan yargılara göre yapılan uygulamalardır.

Yatırım kararlarında kullanılabilcek veriler, işletme içi ve işletme dışı kaynaklardan sağlanmaktadır. Bu verilerin işletme içinden elde edilen grubundan, muhasebe verilerinden yararlanma biçimini incelemek gerekmektedir.

Çalışma, beş bölümden oluşmaktadır.

Birinci bölümde, yatırım projelerinin kavramsal ilkeleri yer almaktadır. Bu kavramların açıklanması ve yatırım projelerinin hazırlanması ve değerlendirilmesi gerekliliği üzerinde durulmuştur.

İkinci bölümde, yatırım projelerinin hazırlık çalışmaları ve çalışmalarda izlenecek sistem yaklaşımı belirlenmeye çalışılmıştır.

Üçüncü bölümde, yatırım kararları ve dayandığı verilerin kaynakları belirlenmeye çalışılmış, ayrıca yatırım kararları ile firma planlaması arasındaki ilişkiler incelenmiştir.

Dördüncü bölümde, yatırım projelerinin hazırlanmasında kullanılan muhasebe verileri, önce yatırım tutarının hesaplanmasında kullanılanlar, sonra yatırım getirisinin hesaplanmasında kullanılanlar olarak iki bölümde incelenmeye çalışılmıştır.

Muhasebenin işlevleri fiyat düzeyindeki sürekli yükselmeler (enflasyon) nedeni ile tam ve gerçekçi olarak yerine getirilememekte, geleneksel muhasebenin ürettiği bilgiler ve sunduğu mali tablolar anlamsızlaşmaktadır.

Geleneksel muhasebe, değerlendirme tarihi maliyet değerini esas almakta, gerçekleşme ilkesinden hareket ederek para değerinin değişmez olduğu varsayımına dayanmaktadır.

Enflasyonun egemen olduğu dönemlerde ise, bu geleneksel muhasebe ilkeleri yetersiz kalmaktadır. Dolayısıyla mali tablolar gerçeği yansıtan belge olmaktan çıkmakta, ekonomik önemlerini yitirmektedirler. Dönemler ve benzer işletmeler arasında karşılaştırma yapma olanakları ortadan kalmaktadır.

Oysa, başta işletme yöneticileri olmak üzere işletme ile ilgili çeşitli çıkar grupları, fiyat değişmelerinin etkilerini de içeren daha gerçekçi doğru, yararlı bilgilere ve bu bilgilerle donatılmış mali tablolara gereksinme duymaktadırlar. Enflasyon oranının üç rakamlı sayılara yaklaştığı ülkemiz açısından bu gereklilik daha ayrı bir önem taşımaktadır.

Bütün yöneticilerin bilmek, kabul etmek ve hatta inanmak durumunda oldukları bir gerçek, işletmelerin enflasyon içerisinde ve enflasyonla birlikte yaşamak zorunluluğunda oluşlarıdır.

Beşinci bölümde, yapılan çalışmada, konunun ülkemiz açısından önemini ve önceliğini düşünerek, fiyat yükselmelerinin (enflasyonun), öncelikle endüstri işletmelerinin mali tabloları üzerine yaptığı olumsuz etkileri açıklamak, bu olumsuz etkileri düzeltici değişik muhasebe yöntemlerini araştırmak, incelemek ve bu yöntemlerin uygulanabilirliklerinin bir değerlemesini yaparak, uygulama yöntem ve tekniklerini inceleyerek, bu açılardan yöntemlerin analizini yapmak ve alternatif bir yaklaşım bir bütünlük içinde sunulmaya çalışılmıştır.

BİRİNCİ BÖLÜM

YATIRIM PROJELERİNİN KAVRAMSAL İLKELERİ

I. KAYNAKLARIN OPTİMAL KULLANIMI

Tüm ülkelerin temel hedefi olan ekonomik büyüme ya da ekonomik büyümeyi de içeren ve daha geniş kapsamlı olan ekonomik kalkınma hedefine ulaşma uğraşısında temel ilke, ülkelerin mevcut kaynak ve ekonomik olanaklarını rasyonel yani akılcı bir biçimde kullanmaktır. Çünkü toplumu oluşturan bireylerin ihtiyaçları zamansal gelişmeye bağlı olarak değişiklik gösterirler. Ancak, öte yandan bu özelliklere sahip ihtiyaçları gidermek için toplumun sahip olduğu ya da kullanımına sunulan kaynaklar her zaman bir sınırlılık yada kıtlık özelliği göstermiştir¹.

Böyle olunca, genelde ülkelerin yada toplumların özelde bireylerin ellerindeki sınırlı kaynaklarla sınırsız ihtiyaçlarını karşılama uğraşlarında akılcı davranmaları ve mevcut kaynaklarını optimal kullanmaları bir zorunluluk yaratmaktadır. Bu açıdan optimal kaynak kullanımı, mevcut sınırlılıklar ve koşullar çerçevesinde eldeki kaynaklardan en yüksek fayda ya da verimin elde edilmesini veya elde edilmek istenen fayda ya da verimin en az kaynak kullanımı ile elde edilmesini ifade eder. Kuşkusuz, böyle bir tanım kapsamında optimal kaynak kullanımı, kaynakların alternatif kullanım alanlarının ve bu alanlarda kullanım sonucu sağlanabilecek fayda ya da verimin belirlenmesini vurgular. Bu vurgulama, kaynak kullanımına karar veren toplum ya da bireylerin kaynaklarını belli bir kullanım alanına aktarmaları ya da tahsisi sonucu hangi imkanlardan ya da fırsatlardan vazgeçildiğini belirlemeyi amaçlar².

İşletmeler devamlı olarak para ve zaman şeklindeki kaynakların tahsisinde beklenen faydanın yapılan masrafa değer olup olmadığı sorunu ile karşılaşmaktadır. Eğer, ümit edilen fayda, masraf yapılır yapılmaz tahakkuk eder ve hem masraf hem de fayda para cinsinden ölçülebilirse böyle bir sorunun kuramsal olarak çözümü basittir. Eğer ümit

(1) Halil SARIASLAN , Yatırım Projelerinin Hazırlanması ve Değerlendirilmesi (Ankara-1994) , s.1

(2) a.g.k , s.2

(3) H.BIERMAN Jr.,S.SMIDT çev.TURGUT VAR Yatırım Projelerinin İkt.isadi Analizi Finansmanı (Ankara-1970), s.4

edilen faydanın bir çok yıllarda tahakkuku olasılığı varsa çözüm daha karmaşıktır³.

II. PLAN VE PLANLAMA KAVRAMLARI

En genel tanım olarak “plan, bugünden, gelecekte nereye ulaşılacak istendiğinin, nelerin gerçekleştirilmek istendiğinin kararlaştırılmasıdır.” şeklinde tarif edilebilir. Dolayısıyla karar vermekle plan yapmak bir anlamda aynı şeyler olmaktadır. Tek farkı planların, birden fazla kararı içermesi, kararlar toplamı olmasıdır⁴.

Planlama ise planı ortaya çıkarmak için sarfedilen gayretleri, bir süreci ifade eder. Plan bir sonuçtur. Planlama bir süreçtir.

Planlama, herhangi bir konu ile ilgili olarak ne zaman, nasıl, nerede, kim tarafından, neden, hangi maliyetle, hangi sürede sorularına cevap vermeğe çalışmayı ifade eder. Eğer yönetici olsun veya olmasın, her hangi bir kimse yaptığı herhangi bir işle ilgili olarak bu sorulara cevap verebiliyorsa planı var demektir. Dolayısı ile bu temel planlama sorularını kişilerin yapmakta oldukları işlerin her safhasına uygulamak ve o konularda planı olup olmadığını anlamak mümkündür⁵.

Planlama olayına biraz daha yakından bakıldığında, bunun sadece belirli teknik veya metodları kullanmaktan çok farklı birşey olduğu, bir nevi “düşünce tarzı” ve yaşam tarzı olduğu görülür. Çünkü planlama geleceğe bakmakla özdeştir. Dolayısı ile eğer kişi geleceğe bakmak yerine bugünü yaşıyorsa (hatta bazıları dünü bile yaşayabilir) biraz önce değindiğimiz temel planlama sorularını düşünmeyecektir⁶.

Yukarıda ki açıklamalarla planlama kavramına değinilmiştir.

(4) Tamer KOÇEL, İşletme Yöneticiliği , (İstanbul -1993) , s. 60-61

(5) a.g.k , s. 61

(6) a.g.k , s. 62

Planlama kavramının daha iyi açıklanabilmesi için kapsamını da ortaya koymak gerekmektedir. Çok kısa bir detaylandırma yaparak planlama kavramının kapsamını maddeler halinde belirtmek mümkündür.

a) Her planlama faaliyeti belirli bazı amaçlara yöneliktir. Bu nedenle planlama faaliyetinde herşeyden önce amaçların açık, anlaşılabilir, ulaşılabilir ve ölçülebilir bir biçimde belirlenmesi esastır. Amaçsız planlama düşünülemeyeceği gibi ulaşılması olanaksız, açık ve anlaşılır olmayan amaçlar da planlama faaliyetinin başarısını yok eder. Öte yandan, amaçla ölçülebilir bir biçimde ifade edilmesi de esastır. Bu gereklilik planların uygulama sonuçlarının değerlendirilmesi ve arzulanan hedeflere ne kadar ulaşıldığının belirlenmesi açısından çok önemlidir.

b) Planlama belirlenen amaçları gerçekleştirecek seçenek yolların araştırılmasını ve geliştirilmesini gerektirir. Bu gereklilik planlama faaliyetlerinin özünü oluşturur. Çünkü belirlenmiş amacı ya da amaçlar gerçekleştirecek seçenekler yoksa yani amaca götüren bir tek yol varsa, planlama faaliyeti belirli ve kalıplaşmış bir biçim alacaktır ki böyle bir faaliyeti planlama olarak adlandırmak mümkün değildir.

c) Planlama faaliyetinde araştırılıp bulunan ya da geliştirilen seçenekler değerlendirilmelidir. Değerlendirmede esas, seçeneklerin amaçları gerçekleştirme derecesi ve uygulama maliyetidir. Seçeneklerin amaçları gerçekleştirmede sağladıkları fayda ve etkililik ile maliyetleri açısından değerlendirilmesini sağlamak amacı ile ekonomi ve işletmecilik bilimleri tarafından pek çok ekonomik ve finansal yöntem ve teknik geliştirilmiştir. Bu açıdan planlama bilimsel ve akılcı bir yaklaşımdır.

d) Planlama olası seçeneklerden en uygununun (optimal olanın) seçimini gerektiren bir karar vermeyi de zorunlu olarak kapsar. Başka bir anlatımla amaç belirleme ve seçeneklerin araştırılıp geliştirilmesi ve değerlendirilmesi çalışmaları bir seçeneğin yani bir hareket biçiminin seçimi ile sonuçlandırılmalıdır. Aksi durumda planlama amacı ile başlatılan faaliyetler ne olduğu belli olmayan bir takım sonuçsuz çalışmalardan öteye gidemeyecektir⁷.

Yukarıda ana hatları ile kapsamı açıklanan planlama faaliyetinin belirgin özelliklerini aşağıda verildiği gibi özetleyebiliriz.

(7) SARIASLAN, s. 13-14

1. Planlama Geleceğe Yöneliktir: Planlama amaçları gerçekleştirecek hareket biçimini eylemden önce belirlediğine göre geleceğe yönelik olacaktır. Böylece geleceğe yönelmede planlama bir pusula işlevi görerek genelde toplumu ya da özelde bireylere ve onların oluşturduğu kuruluş ve işletmelere hedef gösterecektir.

2. Planlamada Geleceği Tahmin Etmek Esastır: Planlama geleceğe ilişkin olduğu için planlama faaliyetinde gelecekteki koşulların önceden tahmini büyük bir önem arz edecek ve temel bir hareket noktası oluşturacaktır. O halde planlamanın başarısı geleceğin gerçeğe yakın bir biçimde tahmini ile doğru orantılıdır. Bu nedenle tahminler yöneticilerin sezgisel öngörülerini yerine, bu amaçla geliştirilen teknik ve yöntemlere dayandırılmalıdır.

3. Planlama Bir Zaman Süresini Kapsar : Her planlama hedeflediği amaçları belli bir zaman süresi içinde gerçekleştirmek ister. Ancak hemen belirtilmelidir ki, belirsizlik ve değişme geleceğin özellikleri olduğu için planlamanın kapsadığı gelecek zaman döneminin uzunluğu planlama tahminlerini etkileyecektir. Çünkü kısa süreli planlarda plan tahminlerinin gerçek duruma yakın olma olasılığı artacaktır. Ancak plan süresini ya da dönemin çok kısa olması durumunda bir planlama çalışmasından çok belli koşullarda bir programlama çalışmasından söz etmek gerekecektir.

Planlama süresinin uzun olması durumunda ise plan tahminlerinin gerçekleşme olasılığı azalacaktır. Çünkü uzun bir gelecek dönem pek çok değişimleri de beraberinde getirecektir. Bu değişimler plan hedeflerinde büyük sapmalara neden olacak ve belki de plan hedeflerini anlamsız kılacaktır. Uygulamada planlar genellikle zaman dönemleri bakımından kısa dönemli planlar (bir yıla kadar), orta dönemli planlar (bir ile beş yıl arasında) ve uzun dönemli (beş yıl ve yukarısı) planlar biçiminde bir ayırıma göre sınıflandırılırlar. Dolayısı ile, planlama faaliyetinin kapsadığı zaman dönemi ne bu faaliyeti bir programa dönüştürecek kadar kısa ne de planlama tahminlerini anlamsız kılacak kadar uzun olmalıdır.

4. Planlamanın İçeriği Karar Düzeyine Göre Değişir : Bir toplumu ya da bir işletmeyi yöneten yöneticilerin yönetim hiyerarşisi içinde aldıkları yere göre planların kapsamı ve detayı değişiklik gösterir. Benimsenen politikalar doğrultusunda geliştirilen planlar, üst yönetim kademelerinde genellikle ana hedefler belirleyen çok az faaliyet raporuna

giren ve planın temel amaçlarını belirleyen uzun dönemli bir nitelik gösterir. Bu tür planlar kamu yönetiminde “master plan” ve işletme yönetiminde “stratejik planlar” olarak adlandırılırlar.

Stratejik planlara dayalı olarak orta kademe yönetimi tarafından geliştirilen planlarda amaçlar daha belirgin ve yerine getirilmesi gerekli faaliyetler de daha açık ifade edilirler. Orta dönemli olan bu planlar “taktik planlar” olarak da bilinirler. Taktik planlar çerçevesi ve ışığında alt kademe yönetimi tarafından geliştirilen ve kısa vadeli olan planlarda ise gerekli tüm faaliyetler detaylı olarak belirtilirler. Gerektiğinde aylık hatta haftalık zaman dönemleri içinde yapılacak faaliyetler belirtilir. Alt yönetim kademelerinin hazırladıkları bu planlara “operasyonel ya da faaliyet planları” adı verilir. Birbirine bağlı planlar ile, operasyonel planların gerektirdiği ve kısa zaman dönemlerine yayılan faaliyetlerin gerçekleştirilmesi sonucu bu kısa dönemli planların amaçları gerçekleştirilirken, bu planların zaman dönemi sonunda taktik planlar ışığında yenilenmesi orta dönemde taktik planların amaçlarının gerçekleşmesini sağlayacaktır. Benzer biçimde stratejik planların ortaya koyduğu hedefler doğrultusunda taktik planların yenilenmesi de uzun dönemde stratejik planların belirlediği amaçların gerçekleştirilmesi olacaktır. Doğal olarak stratejik planların başarısı da benimsenen politikaların sonucu olacaktır.

5. Planlama Bir Süreçtir : Planlamanın belirgin bir özelliğide bir süreç niteliği taşımasıdır. Çünkü, planlama bir kez yapıldığı gibi bırakılan bir faaliyet değil, sürekli olarak izlemeyi, gözden geçirmeyi, gelecekteki koşulların değişmesi durumunda bu koşullara uyarlamayı (revizyonu) gerektiren ve nihayet kapsadığı dönem sonunda elde edilen sonuçların (başarı ya da başarısızlıkların) değerlendirilerek bir üst hedefe ya da düzeye ulaşmak için yenileme özelliği gösteren sürekli bir faaliyettir. Her yenilemede gözlenen hataların tekrarlanması ve bunlardan ders alınarak deneyim kazanılması kuşkusuz temel ilke olmalıdır. Geçmiş planlama döneminin değerlendirilmesini yapmak planlama faaliyetinin beklenen faydalarını tartışmalı kılacağı gibi istenilmeyen sonuçların ortaya çıkmasına yol açabilir. Örneğin, rutinleşmiş iş yapma kalıplarının ortaya çıkışı, yaratıcılığın kısırlaştırılması v.b.

6. Planlamada Üst Yönetimin Tam Desteği ve Planların Gereğini Yerine Getirecek Olanların Katılımı Esastır : Planlama faaliyetinden beklenen faydalar ne olursa olsun, pratik deneyimler göstermiştir ki, üst yönetim kademelerinin planlamaya inancı ve desteği

olmadan ve her karar düzeyinde hazırlanan planlara bu planların gerektirdiği faaliyetleri yerine getirecek personelin katılımı sağlanmadan planlama faaliyetinin başarıya ulaşması mümkün değildir. Bu nedenle üst yönetimin tam desteği sağlanmadıkça planlamaya girişmemek en iyi çözüm yolu olacaktır. Çünkü planların kaynağı üst yönetimin belirleyeceği stratejilerdir.

Benzer biçimde, her karar düzeyinde hazırlanan planların uygulama sırasında gereğini yerine getirecek personelin katılımında zorunludur. Aksi durumda, yani yalnızca üst kademeler tarafından hazırlanıp alt kademelerdeki personele empoze edilen planlar personelin yaratıcılığını sınırlayan bürokratik engeller gibi görülecek ve planlamanın yaratıcılığını teşvik etme ilkesini yok edecektir. Katılımın olmadığı bir planlama faaliyetinde yeni fikirlerin ve görüşlerin engellenmesine ek olarak personelin işgörme motivasyonu da yok olacaktır. Bu nedenle plan üst yönetimler tarafından yapılsa bile, gereği istenilen biçimde alt kademelerde bulunanlar tarafından yerine getirilemeyecektir. Bu durum ise planların başarıya ulaşmasını engelleyecektir. Bu özelliğinden dolayı planlama aynı zamanda yönetimde katılma ilkesinin benimsenmesini teşvik eden ve çağımızın demokrasi ilkesine uyan bir yaklaşımdır.

Bu noktada biraz daha kapsamlı ve konuya felsefi bir açıdan bakılarak denilebilir ki, planlama “insana yönelik” olmalıdır. Çünkü özde planlama yaklaşımının benimsenmesi, insanların ihtiyaçlarını sınırlı kaynakları optimal kullanarak karşılama, yani insanlara hizmet etme amacından kaynaklanır. Bu bakımdan planlama insanların beklentileri, arzuları, umutları ve mutluluğu çerçevesinde yoğunlaşan bir felesefe ya da inanış doğrultusunda düşünülmelidir. Dolayısı ile her karar kademesinde ilgililerin katılımı sağlanmalıdır. Unutulmamalıdır ki, planlar insanların mutluluğu ve daha iyi yaşamaları için yapılmaktadır, onları tahakküm altına almak için değil. Ancak ne var ki, geçmişte planların genellikle fiziksel varlıklara ve mallara yönelik olarak hazırlandığını ve insanın ikinci planda ya da aşamada kaldığını görmekteyiz⁸.

III. PLAN, PROJE VE YATIRIM PROJESİ İLİŞKİLERİ

Proje ile birlikte program ve plan kavramları genellikle gelecekteki çalışmaları şimdiden saptayan bir tahmin düzeni olarak kabul

(8) SARIASLAN, s.15-17

edilmektedir. Program ve planlar, bir amacın gerçekleştirilmesi için gerekli olan aşamaları, sorumlulukları, zaman, süre vb. hususlar olarak kapsar. Bu na göre proje, program ve plan gibi aynı türden olmakla beraber, projeyi bağımsız olarak görmek program ve planda olduğu gibi devam edecek olan bir işi herhangi bir süresine kadar konu edinmek yerine, belli bir bitiş olan bir iş olarak ele almak söz konusudur⁹. Gerek makro açıdan gerekse mikro açıdan hazırlanmış olsun, bir planın hedeflediği amaçları gerçekleştirecek hareket biçiminin pek çok iş ya da faaliyetin başarılp yerine getirilmesini gerektireceği açıktır. Bir işletme hazırlanmış olduğu planda belirtilen amaçlarını gerçekleştirmek için, bir yandan tanıtım, personelin hizmet-içi eğitimi, yeniden örgütlenme, araştırma ve geliştirme faaliyetlerine girişirken diğer yandan da yeni makina araç ve gereç alımı, üretim kapasitesini artırma ya da yeni üretim tesisleri kurma gibi pek çok faaliyete girişecektir¹⁰.

Bir plan çerçevesinde birbiri ile dolaylı ilişkili olan bu faaliyetler içerisinde, birbiri ile doğrudan ilişkili ve iç içe olması muhtemel olan faaliyetlerde bulunacaktır. İşte, plan çerçevesinde belli bir zaman döneminde belirli kaynaklarla diğerlerinden bağımsız olarak gerçekleştirilebilecek birbiri ile doğrudan ilişkili faaliyetler kümesine proje adı verilir. Dolayısıyla bir plan çerçevesinde birden fazla proje söz konusu olabilecektir. Örneğin, yukarıdaki açıklamalara göre, bir tanıtım ya da promosyon projesi, bir eğitim projesi, bir yeniden örgütlenme projesi, bir araştırma-geliştirme projesi ve bir de yatırım projesi olacaktır¹¹.

Proje, bitiş noktası belli olan ve bağımsız bir biçimde yürütülebilir duruma getirilmiş plan olarak da tanımlanabilir¹². Projeler programların kısımlarıdır. Ancak birbirinden kesin bir şekilde ayrılan kısımlardır. Projeler ayrıntılı plan olduklarından ve programın bir parçası olarak oluşturulduklarından programın başarısı projelerin doğru seçilmesine ve programlarla ilişkisinin doğru saptanmasına bağlıdır¹³.

(9) Oktay GÜVEMLİ ,Yatırım Projelerinin Düzenlenmesi, Değerlendirilmesi ve İzlenmesi, (İst-1994) s.8

(10) SARIASLAN , s.21

(11) a.g.k , s. 22

(12) GÜVEMLİ , s. 8

(13) İnan. ÖZALP ,İşletmelerde Yönetim Fonksiyonları ve Org. (Eskişehir-1984), s. 69

Tek kullanımlı planlardan olan program bir amacın gerçekleştirilmesi için gerekli olan aşama ve adımları, herbirinden sorumlu olan kişileri ve herbir aşamanın süresini belirleyen bir plandır. İşletme planının bir kısmını ayrıntılı bir şekilde gösteren program herhangi bir işin yapılması ile ilgili atılacak adımları ve görev yapacak kişileri belirler. Program ayrıntılı bir plan olduğu için işletmenin kaynaklarının en iyi şekilde kullanımı için gerekli esasları getirir. Bunu sağlamak için programda politika yöntem ve bütçeler bir araya getirilir. Programlar ana ve alt programlar diye sınıflandırılabilir. Satış programı hazırlayan bir işletme alt program olarak evlere satış, mağzalarda satış ve bayilerle satış alt programları hazırlayabilir¹⁴.

Yatırım projesi ise, hukuki, ekonomik, teknik ve mali yapılabilirliğe sahip bir plandır. Bu tanımlama, yatırım projesinin içeriğine bağımlı kalınmış ve daha çok yatırımcı açısından yapılmış bir tanımlamadır. Ülke ekonomisi açısından da tanımlama yapılabilir. Bu açıdan, yatırım projesi, ülke kaynaklarının, belirli bir süre içinde, mal ve hizmet üretilmesi açısına dönük olarak kullanılmasını öngören bir plandır. Birleşmiş Milletler Sınai Kalkınma Teşkilatı (UNIDO) ise, yatırım projesini “bir toplumda belirli bir zaman süresi içinde, mal ve hizmetlerin üretimini artırmak için, kimi olanakları yaratma, genişletme ve/veya geliştirmeye dönük bir öneridir.” biçiminde tanımlamaktadır. Bu arada yatırım projesi, geleceğe yönelik bir nitelik taşıdığı için, tahmin yapma üzerinde de durmak uygun olacaktır. Kuşkusuz her yönetici, gelecekteki olayları gerçeğe yakın bir biçimde tahmin etmeye çalışacaktır. Karar ve faaliyet ancak planlama çalışmalarıyla bir fonksiyon olarak ortaya çıkacaktır. Başka bir deyişle yönetim, plan yapımı ile gelecekteki çalışmalar üzerine karar vermiş olacak ve bu kararın uygulanması ile de çalışmalarını sürdürecektir¹⁵.

Bu açıklamalar ışığında denilebilir ki, bir yatırım projesi bir plan çerçevesinde belli bir zaman döneminde, belirli kaynaklarla gerçekleştirilebilecek, mal ve hizmet üretimine yönelik ve birbiri ile ilişkili bir faaliyetler kümesidir. Yani bir sabit sermaye yatırım önerisidir.

Kuşkusuz, bir sabit sermaye yatırım önerisi olarak, bir yatırım projesi yatırımın türüne göre farklılıklar gösterebilir. Bu nedenle yukarıda daha önce değindiğimiz şekli ile yatırım projelerini aşağıdaki gibi sınıflandırmak mümkündür.

(14) a.g.k. , s.65

(15) GÜVEMLİ , s. 9

1. Yeni Yatırım Projeleri : Tamamen yeni bir tesisin kuruluşuna yönelik olan yatırım önerilerini ifade eder. Örneğin, yeni bir fabrika kurmak.

2. Tamamlama-Genişletme (Tevsi) Yatırım Projeleri : Mevcut bir tesisin üretim kapasitesini artırmak amacı ile girişilen yatırımları kapsar.

3. Yenileme Yatırım Projeleri : Mevcut ve işleyen bir tesisin yıpranma suretiyle eskimiş üretim araçlarının (makina, araç-gereç vb.) yeni leri ile değiştirilmesini kapsayan yatırım önerilerini ifade eder.

4. Modernleştirme ya da Modernizasyon Yatırım Projeleri
İşleyen bir tesisteki mevcut üretim araçlarının teknolojik gelişme sonucu demode olması yani yıpranmamış olmasına karşın teknolojinin sunduğu yeni olanaklar karşısında kullanımının ekonomik olmaması sonucu modern olanlar ile değiştirilmesine yönelik olan yatırım projelerini belirtir. Aslında bu yatırım projeleri de yenileme yatırımları olarak düşünülebilir. Ancak, modernizasyona ilişkin yatırım projelerinin hazırlanması biraz farklılık gösterdiği için burada ayrı olarak belirtilmişlerdir.

Görüldüğü gibi genelde projeler, özelde ise yatırım projeleri bir planın temel taşlarıdır. Yani bir plan kapsamındaki tüm projelerin ayrı ayrı gerçekleştirilmesi temelde plan amaçlarının gerçekleştirilmesi demektir. Bu nedenle plan ile proje kavramları iç içedir. Ancak bu demek değildir ki, planlama yaklaşımını benimsemeyen yöneticiler proje yapamazlar ya da yürütemezler. Proje plan olmadan da başlatılabilir. Bir plan çerçevesinde düşünülmeyen projelerin gerek hazırlanması gerekse değerlendirmesi fazla sağlıklı olmayacaktır. Çünkü hiçbir proje boşlukta oluşmaz. Onun ortaya çıkışını, hazırlanmasını ve değerlendirme biçimini etkileyen, çoğu kez de ölçülemeyen ve sayılaşdırılmayan, pek çok çevresel faktör vardır. Bu faktörlerin birlikte bir bütün olarak görülmesini ise ancak planlı bir yaklaşım kolaylaştırabilir. Böyle bir yaklaşım sonucu ortaya çıkan plan, ana hatları ile de olsa, projelerin hazırlanması, değerlendirilmesi ve seçimi sürecinde hiç olmazsa genel bir kriter oluşturacaktır. Bu ise karar vermede büyük bir destek sağlayacaktır¹⁶.

(16) SARIASLAN , s. 22-23

IV. YATIRIM PROJELERİNİ HAZIRLAMA VE DEĞERLENDİRME GEREKLİLİĞİ

Bir sabit sermaye yatırım önerisi olarak, yatırım projelerini hazırlama ve değerlendirme gerekliliği aslında yatırım kavramının makro açıdan bir ülke ekonomisinde ve mikro açıdan bir işletmenin yaşamında oynadığı önemli rollerden kaynaklanır. Ekonomik büyümenin temeli olan yatırımların bir ekonomide ne denli önemli değişmelere yol açan dinamik faktörler olduğu, onların “çoğaltan ya da çarpan” ve “hızlandıran” etkileri ile özetlenebilir. Bu iki temel ekonomi ilkesinin de belirttiği gibi, yatırımlar ekonomik büyüme açısından vazgeçilmez bir öneme sahiptirler. O halde sınırlı kaynaklarla ekonomik büyümeyi sağlama uğraşısında, yatırım harcamalarının yani bu tür harcamayı gerektiren yatırım önerilerinin ya da yatırım projelerinin bilimsel temellere dayalı olarak hazırlanması ve değerlendirilmesi “optimal kaynak kullanımının” ilk ve temel ilkesi olmak zorundadır. Ancak böylelikle, yatırımlardan beklenen sonuçların makro düzeyde gerçekleşmesi mümkün olabilecektir.

Mikro açıdan da sabit sermaye yatırımları işletmelerin varlıklarını devam ettirmelerinin temel nedenidir. Çünkü, piyasadaki rekabet koşulları çerçevesinde, genelde işletmelerin piyasa değerini artırmayı amaçlayan ve gelecekte kar beklentisi içinde olan işletmeler bu amaçlarını gerçekleştirmek ve ayrıca değişen sosyo-ekonomik ve teknolojik koşullara uyum için yatırım yapmak zorundadırlar. Bu nedenle kendilerine açık olan yatırım alanlarını ve önerilerini akılcı bir biçimde incelemek ve değerlendirmek kaçınılmaz olacaktır. Bu zorunluluk işletmelerin gelecekteki amaçlarını gerçekleştirmeden ayrı olarak, yaşamlarını devam ettirmek açısından da kaçınılmazdır. Çünkü, sabit sermaye yatırımları işletmelerin tedarik, üretim, personel, pazarlama, finansman gibi tüm fonksiyonlarını etkiler. Yanlış ve verimsiz alanlara yatırım hem işletmelerin hem de onların içinde bulunduğu sektörün varlığını doğrudan etkileyecektir. Bu nedenle işletmeler yatırım önerilerini bilimsel gelişmeler ışığında gerçekçi bir çalışma kapsamında hazırlamak ve değerlendirmek zorundadırlar.

Bir yatırım projesi hazırlama ve değerlendirme çalışması ya da yaygın olarak bilinen diğer adı ile bir “fizibilite etüdü” genel olarak üç temel amaç ile hazırlanır¹⁷.

(17) SARIASLAN, s. 24

a. Makro ve mikro bazda yatırım kararını verecek olanlar optimal kaynak kullanımını sağlamak amacı ile yatırım projesi hazırlama ve değerlendirme çalışmasına yani bir fizibilite etüdüne gerek duyarlar. Bu açıdan fizibilite etüdü doğru yatırım alanının kapısını açan ve yol gösteren bir rehberdir.

b. Hükümetler çeşitli sektörlerde özel kesim yatırımlarını teşvik etmek ve desteklemek amacı ile işletmelere yatırım teşvikleri ve kredileri verirler. Ancak hükümetlerin yetkili kuruluşları bu teşvik ve kredilerin doğru yatırımlara aktarıldığına emin olmak ve zamanı geldiğinde aktarılan kredileri geri ödeyebilecek niteliğe sahip yatırım önerileri olduğunu göstermek için talep sahiplerinden yatırım önerilerine ilişkin bir fizibilite etüdü isterler.

c. Yatırımda bulunacak işletmeler (ya da bireyler) arzuladıkları yatırımlarını gerçekleştirmek için eğer bir finansman kuruluşundan dış finansman (kredi) talebinde bulunuyorlarsa, akılcı finansman kuruluşları ya tırım önerisinin talep edilen borcu ve faizi zamanı geldiğinde ödeyebilecek nitelikte olduğunu önceden görmek ve emin olmak için bir fizibilite etüdü isterler¹⁸.

Düzenlenen yatırım projesinin değerlendirilmesi sonucunda ise yatırım kararı ya da incelemenin yapılmasının nedenini oluşturan amaçla ilgili karar verileceğinden, kararı oluşturan etken, “değerlendirme” işi olmaktadır. Bu durum proje düzenlemesi ve değerlendirilmesi kavramlarının anlamını birlikte içerek biçimde “proje değerlendirilmesi” deyiminin kullanımına yol açmaktadır. Oysa proje değerlendirilmesi için, önce projenin düzenlenmesine gerekseme olduğu kuşkusuzdur. Proje değerlendirilmesinde, proje düzenlemedeki uzman çalışmalarını, başka bir deyişle iktisadi, teknik, hukuki ve mali çalışma konuları üzerinde durulur. Bunlar proje değerlendirilmesinin amaçları değildir, sadece değerlendirmede üzerinde durulacak, ele alınacak konulardır. Proje değerlendirilmesinde amaç, proje ile ilgili kişilerin çıkarlarıdır. Yani, her ilgili projenin kendi çıkarına uygun olmasını isteyecek, dolayısıyla her kişinin çıkarı, proje değerlendirilmesinin amacını oluşturacaktır¹⁹.

(18) a.g.k., s. 25

(19) GÜVEMLİ , s.25

Değerlendirme çalışmalarında, üzerinde durulacak konular ile değerlendirmedeki amaçlar iç içe geçmiş, yakından ilişkili durumda olacaktır. Hangi kişi tarafından yapılırsa yapılsın değerlendirme konusu yapılacak proje bölümleri aynı olacaktır. Değerlendirmenin amacına ve proje konusuna göre değerlendirmede bu konulara verilecek ağırlığın farklılık göstereceğini belirtmek uygun olacaktır.

Burada üzerinde durulması gereken bir husus da, proje ile proje değerlendirme raporlarıdır. Proje onunla ilişkili kim tarafından düzenlenmişse, sonuç bölümünde projenin o kişi ya da kurumun amaçları açısından değerlendirmesi yapılacaktır. Kimi kez değerlendirme raporlarının ayrıca düzenlendiği görülmektedir. Bu durum daha çok girişimci açısından düzenlenmiş projeden yararlanarak çeşitli amaçlar için değerlendirme yapılacağı zaman söz konusudur. Değerlendirme raporuna kimi kez projede değerlendirme amacı doğrultusundaki bilgiler de aktarılmaktadır. Böylece değerlendirme raporu projedeki pek çok bilgiyi kapsar hale gelmiş olmaktadır.

Yatırım projesinin değerlendirilmesi, proje ile kıt kaynakların kullanımının söz konusu olması açısından kullanılacak kaynaklarla sağlanacak kaynakların karşılaştırılarak, kullanımlara yeteri yarar sağlanıp sağlanamayacağını araştırılması, bu kaynakların başka kullanım yerinde daha fazla yarar sağlama olanağının incelenmesi olarak ortaya çıkmaktadır. Böyle bir inceleme sonucunda projenin çekiciliği belirlenmeye çalışılacaktır²⁰.

İçindeki talep tahminleriyle, kuruluş yeri ve kapasite kararları ile, inşaat, makina ve teçhizat seçimiyle bir bütün olan yatırım projesinin; teknik, ekonomik ve finansal açıdan uygun, tutarlı ve sağlıklı olup olmadığını tesbit etmek amacıyla yapılan çalışmalara proje değerlendirmesi denilir. Çok değişik aşamalardan geçilerek ve titiz bir şekilde seçilerek hazırlanan yatırım projesinin, zayıf, eksik ve hatalı tarafları varsa, değerlendirme aşamasında bunlar ortaya çıkarılır. Böylece teknik ömrü içerisinde kendisini ödeyemeyecek nitelikteki projelerin uygulamaya konulması önlenmiş olacaktır. Bir yatırım projesi, duruma göre pek çok kişi ve kurumu, çok yakından ilgilendiren bir özellik taşıyabilir. Bu nedenle, söz konusu kişi, kurum ve devlet tarafından çeşitli değerlendirmelere tabi tutulabilir. Bu değerlendirmeyi yapacak olan kişi ve kurumlar, projeyi hazırlamakla görevli işletme organları, yatırıma ortak

(20) a.g.k. , s. 261

olmayı düşünenler, yatırıma borç sermaye sağlamayı düşünenler ve devletin ilgili kurumlarıdır²¹ .

Sonuç olarak, yukarıda belirtilen tüm gerekçelerine ve uygulama biçimlerine karşın, ülkemizde gerek kamu gerekse özel sektör yatırım projelerinin gerçekçi biçimde hazırlanıp değerlendirildiğini söylemek mümkün değildir. Şimdiye kadar ki uygulamaları ile, fizibilite etüdleri tamamen yerine getirilmesi gerekli bürokratik bir formalite olmuştur. Bu nedenle de kapsamı, standart ve doldurulması gerekli bir soru formu biçiminden öteye gidememiştir. Kamuoyunda bu durum o kadar açık bir biçimde bilinmektedir ki, örnek vermek bile gereksizdir. Çünkü günlük basınımız her gün bu tür örneklerle doludur. Tamamen politik etkiler ve oy amacı ile kimi seçim bölgelerinde temeli atılan ve sonra vazgeçilen ya da işletmeye açıldıktan bir müddet sonra ekonomik olmadığı için kapatılan veya başka amaca tahsis edilen kamu yatırımları ve tesisleri, kişisel ilişkilerle alınan ya da verilen yatırım teşvikleri ve kredileri, proje hatasından dolayı kapanan ya da rehabi litasyona alınan işçi şirketleri gibi basınımızda da yer alan haberlerin teme linde gerçekçi bir proje, hazırlama ve değerlendirme çalışmasının bulunması yatar. Bu da Türkiye açısından son derece üzücü ve düşündürücü bir tesbittir.

(21) Mehmet ŞAHİN , Yatırım ve Proje Değerlemesi, A.Ü.A.Ö.F Yayınları (Eskişehir-1992), s.300-301

İKİNCİ BÖLÜM

YATIRIM PROJELERİNİN HAZIRLANMASI

I. PROJE FİKRİNİN ORTAYA ÇIKMASI VE ÖN SEÇİM

Bir yatırım projesinin bir fikir olarak doğuşunu ya da ortaya çıkışını açıklamak mümkün değildir. Çünkü proje fikrinin ortaya çıkışı fikir sahibinin yaratıcılığına ve sezgilerine bağlıdır. Bu nedenle kişiye göre farklılıklar gösterir²². Yatırım düşüncesini doğuran etkenler incelendiğinde bu düşüncenin değişik nedenlerle ortaya atılabildiği görülmektedir²³. Bir işletme kurulmadan önce, en başta belli bir alanda belli bir çapta üretim yapma düşüncesinin girişimcilerin kafasında oluşması gerekir. Pazarda talebin artması, işletmenin büyüme eğilimi, maliyetleri düşürme çabası, yeni bir mala geçiş, teknolojik gelişmeye veya yenileşmeye girişme gibi etkenlerde yeni bir yatırım düşüncesinin oluşmasını sağlayabilir. Bu oluşum çeşitli etkenlere bağlıdır. Ülkenin ekonomik sistemi, pazar durumu, rekabet durumu, dış satım ve dış alım olanakları, teknolojisi, doğal kaynakları gibi etkenler bu düşüncenin belli biçimlerle oluşmasını etkileyecektir²⁴.

Bu duruma göre, düşünme ve yaratıcılık için yol gösterici iki temel ilke önerilebilir.

Birinci ilke, “Bir ihtiyacı araştırmak ve daha sonra bu ihtiyacı giderecek ürünü belirlemek” bulunan ya da belirlenen ihtiyaç ya yüksek maliyetle ya da eksik bir biçimde giderilmektedir. Yani bilinen bir ürün vardır veya bunun tersi olarak, belirlenen bu ihtiyaç o anda her hangi bir biçimde giderilememiştir. Bu durumda ihtiyacı giderecek yeni bir ürün geliştirilecek demektir. Böyle bir durum ise, kişilerin yaratıcı gücüne bağlı olarak yaratıcı yeni fikirlerin ortaya çıkışını gerektirir. Yaratıcı yeni fikirlerin doğuşunu teşvik etmek için beyin fırtınası (brainstorming), synectics (acayip fikri aşına kılma), özellik değiştirme (attribute

(22) SARIASLAN, s. 30

(23) GÜVEMLİ, s.12

(24) Rıdvan KARALAR, Genel İşletme Ekonomisi, (Ankara-1993), s. 57-58

modification),bağlı serbestlik(free association), zoraki ilişki (forced relationship), büyük hayal (big dream), morfolojik analiz (morphological analysis), araç-amaç (means-ends), Edisonian ve Gordon yöntemi adı verilen teknikler önerilmektedir.

Görüldüğü gibi iyi bir proje fikrine sahip olmak ya da bir proje doğuşuna neden olabilecek bir ihtiyacı saptamak için izlenecek her hangi bir reçete yoktur. Çünkü, proje fikri deneyim, bilgi, sezgi ve nihayet kimi zaman şanslı olma gibi çok faktörün belirlediği karmaşık bir olgudur. Ancak proje fikrinin somutlaşması temelde bir girişimcilik ruhunun varlığını gerektirir. Girişimcilik ise bilgi ve deneyimden daha fazla ölçüde, yaratıcı, risk ve sorumluluktan kaçınmayan atak bir kişilik yapısı gerektirir. Bu nedenle proje fikrinin doğuşu ya da ortaya çıkışı kişiye bağlı olarak değişir. Ancak yukarıda adları belirtilen teknikler yeni proje fikirlerinin ortaya çıkmasına ve aşağıda belirtilen faaliyetler proje fikrine temel oluşturacak bir ihtiyacı belirlemede yol gösterici bir işlev görecektir.

Yatırım projesinin doğuşuna yol açacak ihtiyacı belirlemek için aşağıdaki faaliyetler yardımcı olabilir.

- a) Mevcut sanayilerin durumunu incelemek.
- b) Mevcut sanayilerin girdi ihtiyaçlarını ve çıktılarını inceleme ve “birisinin çöpü diğerinin serveti olabilir” deyişini unutmamak.
- c) Nüfusun gelişme eğilimlerini ve demografik verileri incelemek.
- d) Kalkınma planlarını ve ekonomik değişme eğilimlerini incelemek.
- e) Toplumsal değişme eğilimlerini incelemek.
- f) Yeni yasaların (örneğin, çevre kontrolü, halk sağlığını koruma yasaları gibi) etkilerini ve zorluklarını incelemek.

İkinci ilke, “Önce ürünü bul daha sonra ihtiyacın derecesini araştırmaya yönelik iken, bu ilke önceliği ürüne aktarır ve daha sonra ihtiyacın derecesini ve büyüklüğünü belirlemeyi önerir.

Yeni ürünler belirlemek için aşağıda belirtilen faaliyetler büyük kolaylık sağlar²⁵.

a) Mahalli malzeme ve diğer kaynakları incelemek. Çünkü, mahalli malzeme ve kaynaklar, özellikle gelişmekte olan yörelerde ya yeteri kadar işlenmemekte ya da değerlendirilmemektedir.

b) Dışarıdan alınan malların ikamesini inceleyerek yerli üretimini düşünmek.

c) Mahalli becerileri ve el sanatlarını incelemek.

d) Yeni yaygınlaşan teknolojilerin etkilerini inceleyerek olumsuzluklarını giderecek ya da kullanımlarını genişletecek yeni ürünler araştırmak.

e) Mevcut sanayi ürünlerinin listesini gözden geçirerek, farklı biçimde yeniden düzenleyerek yeni ürünler geliştirme olanağını araştırmak.

f) Sanayi sergilerini ziyaret ederek yeni fikirler edinmek ve bunları geliştirmek.

Kuşkusuz yukarıda belirtilen iki temel ilke çerçevesinde yapılacak çalışma ve araştırmalar sonucu pek çok proje fikrinin doğması olasıdır. Akla gelen her proje fikri için dar kapsamlı da olsa bir proje hazırlama ve değerlendirme (ön yapılabilirlik) çalışmasına gitmek zaman ve maliyet kaybı açısından akılcı bir yol olmayacaktır. Çünkü bazı fikirlerin başarılı bir proje olmaları olasılığı çok az olabilir. Bu nedemle ortaya çıkan proje fikirlerinin aşağıdaki soruların hepsinden olumlu yanıt alacak biçimde bir ön elemeden geçirilmesi uygun olacaktır.

1. Uygun fiyatlarla üretim faktörlerinin tedarik edilmesini sınırlayıcı engeller var mı ? Örneğin, tekelci kuruluşlar, kıt işgücü, özel malzeme ekipman gibi.

2. Proje fikri bulunamayacak ölçüde çok sermaye gerektirecek mi ?

3. Projenin çevresel etkileri devletin ve kamu oyunun resmi ya da gayri resmi olarak belirlediği kural ve ilkelere ters midir ?

4. Proje fikri ulusal politikalarla, amaçlar ve ilkelerle çelişiyor mu ?

5. Proje fikrinin yöneldiği piyasaya girişi engelleyecek tekeli kuruluşlar var mı ?

6. Ürünün uygun bir biçimde piyasaya dağıtımını engelleyen, faktörler var mı ? Örneğin, sağlanamayacak ölçüde aşırı bir dağıtım sistemi gerekiyor mu ?

7. Proje fikri mevcut ve gelecekte arzu edilen sanayi sektörü ile çelişki içinde midir ?

Belirtilen bu sorulara göre elenemeyen yani umut veren proje fikirlerinin bu kez potansiyonel başarı derecelerine göre, öznel (subjektif) bir değerlendirmesi yapılarak bir öncelik sıralamasının yapılması, proje çalışmalarına öncelik verme bakımından yol gösterici olacaktır. Böyle bir öznel başarı değerlendirmesi aşağıdaki faktörler çerçevesinde yapılabilir.

1. Mevcut pazar durumunun yeterli görünme derecesi.

2. Pazarın büyüme potansiyeli derecesi.

3. Proje ürünün pazarda fiyat, maliyet ve dizayn açısından rekabet derecesi.

4. Projenin pazarda bir bütün olarak başarılı olma derecesi. Özellikle pazarın istikrar derecesi, teknoloji riski, rakiplerin gücü, ithal ürünlerle gelecekte rekabeti açısından

Anlaşılabacağı gibi ön eleme genelde kişi ya da kuruluşların ortaya çıkan fikirlerini biraz daha gözden geçirme ve billurlaştırma amacını taşıyan ve ön bilgilere dayanan bir öznel değerlendirme olup, olası fikirler içinden umut verenleri ön plana çıkarmayı hedeflemektedir²⁶.

II. ÖN YAPILABİLİRLİK (ÖN FİZİBİLİTE) ÇALIŞMALARI

Ön elemelerden geçen ve potansiyonel başarı derecelerine göre öncelikleri belirlenen ürün ya da proje fikirleri için, kapsamlı bir proje çalışmasına (fizibilite etüdüne) başlamadan önce bir ön yapılabilirlik çalışması yapmak gerekecektir²⁷. Çeşitli yatırım düşünceleri arasında üzerinde durulması gerekenlerin ayrılabilmesi için ön inceleme esasının konulması önerilmektedir. Yatırım düşüncesinin doğduğu yerde hazırlanacak olan ön inceleme raporu, genellikle yatırım konusunun işletme amaç ve politikaları karşısındaki durumunu ortaya koyarak, ayrıntıya girmeksizin yatırım tutarı ile bunun finansmanını, gelir ve maloluş tahminlerini, yararlanılacak özendirme önlemleri ve benzeri bilgileri kapsayacaktır²⁸.

Bu nedenle, ülkemizde yayınlanmış mevcut bilgi kaynaklarından (örneğin, resmi, özel ya da mesleki kuruluşların istatistiksel dökümanları, bültenleri, katalogları, vb.), ilgili kişi ve kuruluşlarla (örneğin, ilgili Bakanlık, DPT, Hazine Müsteşarlığı, Dış Ticaret Müsteşarlığı, ticaret, sanayi ve meslek odaları, ilgili dernek ve finansal kuruluşlarla, vb.) yapılacak görüşmelerden sağlanacak bilgiler ışığında karar vermek gerekir²⁹.

Bir proje ile ilgili olarak yapılacak ön inceleme, etüd ve testleri genellikle şöyle sıralamak mümkündür.

1. Kuruluş yerindeki zemin etüdüleri ve raporları,
2. Hammadde rezerv tahminleri,
3. Hammade nitelik etüdüleri,
4. Laboratuvar testleri,
5. Enerji, su temini ve ulaştırma olanakları üzerinde araştırmalar³⁰.

Ön inceleme ile önemli sayılabilecek yatırım düşünceleri gerçekleştirilme olasılığına kavuşabilecek, aynı zamanda, kısa bir araştırma ve olumsuzluğu anlaşılabilir bir düşünce için proje düzenlemeyerek boşuna masraf yapılması önlenebilecektir. Bununla beraber, yatırım kararı,

(27) SARIASLAN, s. 33

(28) GÜVEMLİ, s.13

(29) SARIASLAN, s. 33

(30) Öztin AKGÜÇ, Uygun Yatırım Alanlarının Araştırılması "Proje Hazırlama ve Değerlendirilmesi" D.Y.B. (Ankara-1970), s.45

geniş araştırmayı gerektiren pazarlama ve üretim sorunlarının çözümüne bağlı olduğu durumlarda konunun başlangıçta esas incelemeyi yapar gibi ele alınması zorunluluğu da bulunmaktadır. Ön inceleme sonuçlarına dayanılarak alınacak yatırım projesinin hazırlanması kararında, proje sorumlularının saptanmasıyla projenin tahmini maloluşu, araştırma boyut ve sürelerinin de saptanması uygun olacaktır³¹.

Bütün bu bilgiler ışığında aşağıdaki üç konuda karar vermek gerekecektir.

1. Proje fikri ya da fikirleri kapsamlı bir fizibilite etüde gerektiriyor mu ? Elde edilen bilgi ve veriler çevresinde belki ön incelemeden geçen proje fikirleri bu kez elenecektir. Çünkü daha sağlıklı bilgi toplanmıştır.

2. Eğer kapsamlı bir fizibilite etüdü gerekiyorsa, hangi konular da (örneğin, pazar durumu, teknoloji durumu, yatırım maliyetleri, v.b) daha dikkatli bir araştırma ve inceleme gerektirmektedir. Çünkü yapılabirlik amacı ile toplanan bilgi ve veriler ışığında bazı konular oldukça net bir biçimde açıklığa kavuşabilir ya da karanlıkta kalabilir. Bu nedenle kapsam lı bir fizibilite etüdünde hangi konularda fazla inceleme ve araştırmaya gidilemeyeceği, hangi konularda dikkatli bir çalışmaya girişileceği belirlenmelidir.

3. Kapsamı belirlenen fizibilite etüdünün nasıl ve kimlere yaptırılacağı, tahmini toplam maliyetinin belirlenmesi bu noktadan gereklidir. Çünkü, kapsamına göre değişmekle beraber, bir yapılabirlik ya da fizibilite etüdü pek çok araştırma ve incelemelerin yerine getirilmesini gerektirir. Bu nedenle de bir grup uzmanın (team) birlikte çalışmasını zorunlu kıldığı için maliyeti de yüksektir. Bazı kişi ve kuruluşlar (eğer gerekli bilgi ve uzmanları var ise) kendileri yapabilirler. Aksi durumda dışarıdan uzman yardımı alarak ya da bir uzman gruba veya kuruluşa yaptırabilir. Bu konuda karar verildikten sonra yürütülmesi düşünülen projenin yapılabirlik çalışmasının tahmini toplam maliyetini belirlemek kolaylaşacaktır³².

Ön incelemeler yapılmadan, yatırım projesinin gerçekleştirilmesine başlanırsa, projenin tamamlanamaması, proje maliyetinin artması, hammadde, enerji, su, ulaştırma ihtiyacının zamanında

(31) GÜVEMLİ, s.13

(32) SARIASLAN, s.34

temin edilememesi gibi nedenlerle tesisin uzun bir süre atıl kalması veya düşük kapasite ile çalışması gibi tehlikeler vardır. Bu nedenle işletme yöneticilerinin, bu sayılan ön etüdüleri araştırmaları ve ciddi bir şekilde yapıp yapılmadığını incelemeleri gerekir³³.

Görüldüğü gibi ön yapılabilirlik çalışması ya da ön fizibilite etüdünün amacı, ön elemeyen geçen proje fikirleri için mevcut hazır veri ve bilgi kaynaklarından yararlanarak, söz konusu proje fikirleri için kapsamlı bir yapılabilirlik (fizibilite) etüdünün gerekip gerekmediğine, gerekiyorsa hangi konularda yoğunlaşma gerektiğine ve nihayet kapsamlı bir etüdün kime yaptırılacağı ve maliyetinin ne kadar olacağını karara bağlamaktır. Bu nedenle daha çok bir masa başı çalışmasıdır. Kapsamlı bir proje çalışmasına başlamak için de bir karar noktasıdır. Bu aşama sonucunda yatırımcı ya da girişimci hazır bilgi ve verileri gördükten sonra belki proje fikrinin uygun olmadığını hemen görecektir ve fazla maliyete ve zaman kaybına uğramadan vazgeçecektir. Belki de, mevcut bilgi ve veri kaynakları her şeyi açıklıkla ortaya koymaktadır. Bu durumda da kapsamlı bir etüde gerek olmayacaktır³⁴.

Sonuç olarak, ön incelemeden geçen her proje fikri için kapsamlı bir yapılabilirlik çalışması gerekmez. Örneğin, genişletme (tevsii) projelerinde ya da bir işletmenin aynı ürün hattında bir ikinci işletme kurma projelerinde kapsamlı fizibilite etüdülerine gerek olmayabilir. Çünkü işletme yer aldığı pazarda faaliyette bulunduğu için her tür bilgiye sahiptir. Bu nedenle belki yalnızca teknik (mühendislik) projelerin hazırlanması yeterli olacaktır.

III. YAPILABİLİRLİK (FİZİBİLİTE)³⁵ ÇALIŞMALARI

Bir yapılabilirlik çalışması bir pazar analizi, bir teknik analiz, bir de finansal analiz olarak adlandırılan üç belirgin aşamayı içeren

(33) Doğan BAYAR, Sanayi İşletmelerinde Yatırım Politikası, (Eskişehir-1990), s.90

(34) SARIASLAN, s.34

(35) Fizibilite sözcüğü latince kökenlidir. Çoğu batı dillerinde aynen kullanılmakta olan sözcük Türkçe'de "gerçekleştirilebilirlik", "başarıyla yürütebilirlik", "uygunluk" anlamlarına da gelmektedir. A. CEBECİ Proje Fizibilitesinde Ekonomik, Teknik ve Mali Faktörler, DYB yayını, (İstanbul-1978), Cilt 1, s.459

(36) a.g.k., s.35

(37) BAYAR, s. 65

kapsamlı bir ekonomik analizdir³⁶. Bir projenin hazırlık çalışmalarında üç ayrı yönden yaklaşım, bugün genellikle kabul edilmiş bir yöntemdir. Üç yönden yapılacak analizler, aynı anda başlar ve birbirleriyle devamlı ve sıkı koordinasyonla geliştirilir³⁷. Böyle üç aşamalı kapsamlı bir analizde proje önerisi ya da önerilerinin kendi içlerinde düzenlenmesi ve ekonomik açıdan arzu edilebilirlik derecesi (kârı ya da faydası) değerlendirilerek yatırım önerisinin kabul ve red edilmesine karar verilir. Bu nedenle, bir yapılabilirlik çalışması sınırlı kaynakların optimal kullanımını sağlayan uygun yatırım alanlarının seçilmesinde vazgeçilmez temel bir anahtardır³⁸.

Yapılabilirlik etüdünün kapsamış olduğu pazar, teknik ve finansal analizler yapılış sırası açısından böyle bir sıra düzeni içerisinde birbirlerine bağlı olarak yapılmaları zorunlu olmamakla birlikte, pratik uygulamalar böyle aşamalı bir analiz düzeninin büyük kolaylık sağladığını göstermektedir.

1. Pazar Analizi

Söz konusu proje hazırlama ve değerlendirme süreci içinde en önemli yeri pazarlama araştırması ile ilgili etüdlere alır. Yatırım yapma kararı, mevcut ve potansiyonel talebin varlığına göre alınır³⁹. Pazar analizi, proje ürününün içinde yer alacağı pazarın ve çevrenin durumunu, işleyişini, ürüne gösterecekleri reaksiyonu ve olası etkileri önceden belirlemek amacı ile gerekli veri ve bilgileri toplayıp işlemeyi ve böylece ürünün pazarlanabilirlik derecesini saptamayı kapsar.

Özet olarak pazar analizinin temel amacı, proje ürününün yöneldiği pazarı belirlemek, tanımlamak ve sayısallaştırmaktır. Pazarı belirlemek projenin içinde yer alacağı piyasa bölümünü saptamayı, tanımlamak yönelinen piyasanın durumunu ve işleyişini açıklamayı, sayısallaştırmak ise piyasanın talep hacmi olarak miktarını belirlemeyi ifade etmektedir. Yapılan pazar analizi sonucu proje ürünü için uygun bir pazar varsa ve ürün pazarlanabilir bir ürün ise, yapılabilirlik etüdünün ikinci aşaması olan teknik analize geçmek gerekir. Eğer pazar analizi

(38) SARIASLAN, s.35

(39) BAYAR, s.65

uygun olmayan bir durum gösteriyorsa bu durumda ya tekrar gözden geçirmek amacı ile pazar analizi yenilenir ya da tekrara gerek yok ise projeden vazgeçmek gerekir. Çünkü pazarı ve pazarlanabilme özelliği olmayan projelerin başarılı olamayacağı açıktır. Bu nedenle yol yakinken terk edilmelidir⁴⁰.

Pazarlama araştırmasına ilişkin çalışmaların yetersizliğini çevremizdeki ekonomik olayları izleyen herkes tarafından rahatça görülebilmektedir. Türkiye tarafından kolaylıkla üretilmesi söz konusu olan gübre demir-çelik gibi ürünlerdeki arz eksikliği, dokuma ve krom gibi ürünlerdeki talep eksikliği piyasa ve taleple ilgili çalışmaların yetersizliğinin ortaya çıkardığı sonuçlardır⁴¹.

2. Teknik Analiz

Mal ve hizmet üretilecek bir tesisin, nitelik, maliyet ve zaman bakımından; projesinde gösterildiği gibi kurulmasının mümkün olup olmayacağı; kurulacak tesiste programına uygun ve istikrarlı bir şekilde üretim yapıp yapılamayacağı; piyasanın itibar edeceği asgari kalitenin üstünde bir kaliteye sahip fakat yine piyasanın kabul edebileceği satış fiyatından, müteşebbise yeterli miktarda kâr sağlayacak kadar düşük maliyetle mal veya hizmet üretip üretemeyeceğini tayin için yapılan çalışmaya projenin teknik yönden değerlendirilmesi, bu çalışmalara dayanılarak hazırlanan rapora da teknik analiz raporu denilmektedir⁴².

Bu analiz aşaması genel olarak düşünülen projenin teknik yönden yapılabilirliğini inceleme ve araştırmayı amaçlar. Eğer projenin gerçekleştirilmesi için alternatif teknolojiler varsa bunların değerlendirilmesi ve uygun olan teknolojinin seçilerek imalat için gerekli fiziki sermaye ihtiyacının tahmin edilmesi de bu analiz kapsamındadır.

Genelde bu analiz aşaması projenin imalat boyutunu oluşturması nedeniyle teknik ağırlıklı olmasına karşın, ekonomik boyutuda son derece önemlidir. Bu nedenle yalnızca bir mühendislik işi olarak görülmemelidir. Gerçi gerçek bir yapılabilirlik etüdünde ilgili alandaki mühendislerin yer alması zorunludur. Ancak teknik dizaynın temelini

(40) SARIASLAN, s.35-36

(41) BAYAR, s.65

(42) Ahmet CEBECİ, Sınai Projelerin Teknik Yönden Değerlendirilmesi, D.Y.B (Ankara-1979), s.339

oluşturan ekonomik inceleme ve araştırmalar da aynı derecede bu aşamada önemlidir. Projenin teknik boyutlarının etkin bir biçimde incelenmesi ve düzenlenmesi ilişkili ekonomik boyutları sağlıklı bir biçimde saptanmasına bağlıdır⁴³. Yakın zamanlara kadar, bir proje hazırlanırken, projenin mühendislik alanına giren bütün hesapları en ayrıntılı bir biçimde yapılmakta fakat buna karşılık projenin gerçekleştirilmesi için gerekli faaliyet, plan, program ve hesapları yapılmamaktaydı. Bu eksiklik projelerin mühendislik yönünden mükemmelliği fakat süre, maliyet, kontrol, organizasyon ve koordinasyon yönünden önemli ölçülerde aksaması sonucunu doğuruyordu⁴⁴.

Sonuçta, teknik analizin yapılmasında ki genel amaç, eğer proje teknik olarak yapılabilir değilse ya yeni teknolojik olanaklar yeniden araştırılmalı (belki bazı bilgiler eksiktir) ya da projeden vazgeçilmelidir⁴⁵.

3. Finansal Analiz

Yatırım projeleri hazırlanırken yapılması gerekli olan yapılabilirlik etüdlerinin üçüncü türünü finansal analizler oluşturur. Böylece, yatırım kararı aşamasına erişirken piyasa ve teknik konularda yapılan incelemeler finansal analizle tamamlanmış olur. Finansal analizlerin amacı, yatırım maliyetinin, işletme sermayesi miktarının, ürün maliyetinin ve yatırımdan sonra gerçekleşecek kârın hesaplanmasını kapsayan yatırım incelemelerinin sonucuna göre tahsise hazır sermayenin optimal bir biçimde kullanılma olanaklarını saptanmaktır⁴⁶. Genel olarak finansal analiz bir projeye ilişkin nakit giriş ve çıkışları ışığında gerekli finansal kaynakların ihtiyacını, bunların nereden ve nasıl sağlanacağını belirleyerek proje önerisinin ekonomik açıdan arzu edilebilirlik (kârlılık ve fayda düzeyini) ve potansiyonel bir tesis (işletme) olarak faaliyetini ya da işleyişini devam ettirip ettiremeyeceğini değerlendirmeyi amaçlar.

Değerlendirme birey açısından ticari değerlendirme olarak yapılacağı gibi toplumun amaçları ve menfaatleri doğrultusunda da toplumsal değerlendirme olarak da yapılabilir. Çünkü ölçme değerlendirme ölçütleri farklılık gösterir⁴⁷.

(43) SARIASLAN, s.36

(44) BAYAR, s. 102

(45) SARIASLAN, s.36

(46) BAYAR, s.113

(47) SARIASLAN, s.37

Finansal analiz konularını, beş ana grup içinde toplamak mümkündür.

- a. Ön proje kârılığının hesaplanması,
- b. Kesin proje sabit yatırım tutarının hesaplanması,
- c. Kesin proje işletme sermayesi ihtiyacının hesaplanması,
- d. Proje finansman kaynaklarının gösterilmesi,
- e. Finansal tabloların hazırlanması⁴⁸.

Finansal analiz, işletme ilgililerinin analizden beledikleri amaca göre, değişik açılardan yapılabilir ve analiz çalışmaları belli tablolar üzerine yoğunlaştırılabilir. Finansal tablolar üzerinde yapılacak analizler değişik açılardan bölümlenebilir.

A. Analizi Yapacak Olan Şahıslara Veya Analizde Kullanılacak Dökümanlara Göre

Analiz türleri, analiz yapacak olan şahısların işletmenin içinde olup olmasına ve dökümanlarına göre bölümlendiğinde, dış analiz ve iç analiz olarak ikiye ayrılır.

Dış analiz, işletme ile ilişki içinde bulunan üçüncü şahısların (kredi kurumları, yatırımcılar, satıcılar gibi) işletmenin neşredilmiş raporlarından faydalanarak yaptıkları analizdir. İç analiz ise, işletme içinden olan kimselerin (yöneticiler, muhasebeciler ve iç denetçiler gibi) kendi işletmelerine ait mali tablolar üzerinde yaptıkları analizdir⁴⁹.

B. Analizin Kapsamına Veya Yapılış Şekline Göre

Finansal tablolar analizi, kapsamına göre bir bölümlenmeye tabi tutulduğunda statik analiz ve dinamik analiz diye ikiye ayrılmaktadır.

İşletmenin bir tek dönemine ait mali tabloların analiz edilmesine statik analiz, birden fazla dönemine ait mali tabloların birarada

(48) ŞAHİN, s.227

(49) Sabri BEKTÖRE, Ferruh ÇÖMLEKÇİ, Halim SÖZBİLİR, Mali Tablolar Analizi, (Eskişehir-1993), s.5

analizi ile bir işletmenin başka işletmelerle karşılaştırılması şeklindeki analizine de dinamik analiz denir⁵⁰.

C. Analizin Yapılması Gayelerine Göre

Finansal tabloların analizi, işletme ilgililerinin gayelerine göre değişik açılardan yapılmaktadır.

Analizin yapılması gayelerine göre, analiz türleri üçe ayrılmaktadır. Yönetim analizleri, kredi analizleri ve yatırım analizleridir.

Yönetim analizi, işletmenin sağlam bir finansman politikasına sahip olması ve faaliyetlerinde devamlı şekilde başarıya ulaşması için alınacak kararlara dayanak olmak üzere yapılan analizdir. Bu analizin yapılmasında bilanço ve gelir tablosu yanında diğer dökümanlardan da faydalanılır. Yönetim analizi ile işletme verimliliğini geliştirme, işletme faaliyetleri sonucu kârlılığı artırma ve işletme faaliyetleri ile ilgili kararları alma fırsatı elde edilir.

Kredi analizi, işletmenin borç ödeme gücünü anlayabilmek için yapılan analizlerdir. Kredi analizlerinin yapılmasında genellikle işletmenin bilançolarından faydalanılır. Fakat bugün, bilançonun yanında gelir tablosu da kredi verenlerce analizlere esas alınmaktadır. Hatta bu mali tablolar dışında işletme yöneticilerinin nitelik ve kabiliyetleri ile ekonominin ve sektörlerin genel durumları da kredi analizinde önemli etkenler olarak görülür.

Kredi analizini işletmenin kredi yöneticileri ile kredi verenler veya verecek olanlar yapar. Kredi analizi ile bir işletmenin kısa vadeli borçlarını ödeme gücü belirlenebilir, uzun vadeli borçların faizleriyle birlikte vadelerinde ödemelerinin ve maddi duran varlıkların (sabit kıymetlerin) amortismanı ve yenilenmelerinin işletmenin ödeme gücü üzerindeki etkileri tesbit edilebilir.

Yatırım analizi, işletmenin mevcut yatırımcıları ile potansiyonel yatırımcıları tarafından yapılır. Yatırımcı geniş anlamda hisse senedi ve tahvil alıcıları anlamına gelir. Bunlar hali hazırda işletmenin ortakları ve ödünç para vermiş durumda iseler mevcut yatırımcı, hisse

(50) a.g.k., s.5

senedi veya tahvil satın alma durumunda iseler potansiyonel yatırımcı adını alırlar. Her ikisi de, yatırım analiziyle, işletmenin kazanç gücünü ortaya koymak ve işletmenin öz kaynakları ile yabancı kaynakları arasındaki ilişkiyi görmeğe çalışırlar⁵¹.

Sonuçta, projenin değerlendirilmesi eğer kârlı değilse ya da istenilen düzeyde değilse, projeden vazgeçmek gerekecektir. Çünkü, kaynakların böyle bir projeye bağlanması akılcı olmayacaktır. Aksi durumda yani proje karlı ise, uygulamaya koymak için proje planının hazırlanması gerekecek ve uygulamaya konulacaktır.

IV. PROJENİN HAZIRLANMASINDA SİSTEM YAKLAŞIMI

Bir ülke ekonomisinde önemli değişmelere yol açan ve işletmelerin amaçlarını gerçekleştirme ve varlıklarını devam ettirmede temel bir faktör olan yatırımların, planlı bir yaklaşım benimsenmiş olsun ya da olmasın, beklenen sonuçları yaratabilmeleri için bilimsel gelişmelerin ışığında daha öneri ya da proje aşamasında iken akılcı bir çerçevede hazırlanmaları ve değerlendirilmeleri sınırlı kaynakların optimal kullanımı ve dağılımı için temel bir koşul olacağı açıktır.

Bu nedenle, bir yatırım projesi hazırlama ve değerlendirme çalışmasında izlenecek yaklaşımın, hem pek çok faaliyetin yerine getirilmesini gerektiren yatırım önerisinin kendi içindeki bütünlüğünü, hem yatırım önerisinin gelecekte içinde yer alacağı ekonomik sektörle ilişkisini ve nihayet ekonomik sektörlerin tümünü kapsayan ulusal ekonomi sisteminin işleyişini göz önünde bulunduracak biçimde geniş ve bütüncül olması gerekir. Çünkü bir yatırım önerisinin beklenen sonuçları yaratabilmesi, hem kapsamış olduğu faaliyetlerin kendi içerisindeki etkileşimini hem de yatırım önerisinin gerçekleşmesi durumunda onu çevreleyen ve işleyişine etki eden sosyo-ekonomik koşullarla etkileşimini uyum içinde düzenlemesine bağlıdır. Böyle etkileşime dayalı geniş ve bütüncül bir yatırım projesi hazırlama ve değerlendirme çalışmasının yapılabilmesi, ancak bir “sistem yaklaşımının” benimsenmesi ile mümkündür.

(51) BEKTÖRE, ÇÖMLEKÇİ, SÖZBİLİR, s.6

Sistem belli bir amacı gerçekleştirmek için birlikte çalışan ve birbirlerini etkileyen parçalar bütünüdür. Çeşitli parçalardan oluşan her hangi bir bütünü sistem olarak adlandırmak için, iki temel özelliğe sahip olması gerekir.

a) Bir Amacı Olmak : Her sistemin gerçekleştirmek istediği bir amacı vardır. Eğer çevremizde gerçekte sistem olarak adlandırılan bir olgu var ise ve bunun amacını belirlemekte güçlük çekiyorsak, bu onun işleyişini yeteri kadar anlayamadığımızın bir ifadesidir.

b) Parçalar Arasında Etkileşim Olmak : Bir sistem çeşitli parçalardan oluşur ve bu parçalar arasında sürekli bir etkileşim vardır. Parçalardan birisindeki bir değişme bu etkileşim sonucu toplam sistemin işleyişini etkileyecektir. Etkileşim sistemin temel bir özelliğidir ve sistemi bir parçalar yığını olan diğer bütünlere ayırır.

Bir işletmenin ya da bir tesisin kurulmasına ilişkin bir yatırım önerisi olarak, bir yatırım projesi aynı zamanda bir sistemin geliştirilmesine yönelik bir “sistem oluşturma” önerisidir. Bu nedenle sistem yaklaşımı, hem bu yatırım önerisinin kendi içinde bir bütün olarak hem de çevre (sektör alt sistemi, genel ekonomi ve ülkenin toplam sistemi) ile etkileşimini göz önüne alarak istikrarlı bir gelişme dengesi gösterecek bir sistemin düzenlenmesine (dizaynına) büyük ışık tutacaktır.

Sistem yaklaşımı yatırım projelerini hazırlama ve değerlendirme çalışmalarında iki temel noktada gerçekleri görmeye yardımcı olacaktır. İlk olarak hazırlama aşamasında, yukarıda belirtildiği gibi, yatırım önerisinin ya da projesinin hem kendi içinde hem de kendisini çevreleyen sistem hiyerarşisi içinde yer alan sistemlerle ilişkisi bir bütün olarak görülüp istikrarlı bir gelişim dengesi gösterebilecek bir sistemin (bir işletmenin) düzenlenmesine katkıda bulunacaktır⁵².

(52) SARIASLAN, s. 27-28

TABLO - 1

**YATIRIM PROJELERİNİN HAZIRLANMASINDA
YATIRIM PLANLAMASININ GELİŞİMİ**

ÜRETİM AŞAMASI	KAPASİTE KULLANIM AŞAMASI
	ÜRETİM DENEME AŞAMASI
	İNŞAAT AŞAMASI
	PROJE TASARIMI AŞAMASI
YATIRIM AŞAMASI	GÖRÜŞME VE SÖZLEŞME AŞAMASI
	DEĞERLENDİRME VE KARAR AŞAMASI
YATIRIM ÖNCESİ AŞAMASI	FİNANSAL ANALİZ
	TEKNİK ANALİZ
	PAZAR ANALİZİ
	YATIRIM ALTERNATİFİN TAYİNİ

**KAYNAK : Endüstriyel Yapılabilirlik Etüdlerinin Hazırlanması
El Kitabı UNIDO, 2.K.407, Türkiye (Ankara-1978) s.16**

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

YATIRIM KARARLARI VE DAYANDIĞI VERİLER

I. YATIRIM KARARLARI

Uzun dönemde kârlılığı maksimize etmek ve böylece işletmenin yaşamını sürdürmek amacının sağlanması için, finansal kaynakların menkul veya gayrimenkul araç ve gereçlere dönüştürülmesi biçimindeki faaliyetler işletme yatırımı olarak tanımlanabilir⁵³. İşletme için en iyi sonuçları verecek ve birbirlerinin sahibi durumundaki çeşitli alternatifler arasında en uygununu seçmek için alınacak yatırım kararları, işletmenin değişik görev alanlarıyla ilgili bulunabilir⁵⁴.

İşletmenin fonksiyonel görev alanlarıyla ilgili bulunan yatırım kararlarını, sonuçta gösterdikleri özelliklere göre üç grupta toplamak mümkün olabilir. Bunlar, a) sabit sermaye yatırım kararları, b) finansal yatırım kararları, c) satınalma veya kiralama yatırım kararları olarak sıralanabilir⁵⁵.

Yatırım kararlarının başarıya ulaşabilmesi, iyi bir planlama ve buna bağlı olarak bir dizi verilerin araştırılmasını ve elde edilmesini gerektirmektedir. Bu bakımdan, yatırım kararlarının merkezsel ve merkezkaç planlama çalışmaları içindeki yeri ve buna bağlı olarak yatırım kararlarının isabetli bir şekilde alınabilmesi için gerekli verilerin nerelerden elde edilebileceğinin saptanmasına çalışılmalıdır.

Yatırımlara ilişkin yanlışlar, temelde, yatırım öncesi ve yatırım uygulama aşamasında oluşur. Ancak, karar öncesi değerlendirme aşamasının uygulamayı da biçimlendirdiği bilindiğinden, temel yanlışların bu dönemde önlenmesi gereklilik kazanmaktadır.

(53) Herbert JACOP, (çev. Gökhan BAŞI), Yatırım Kararları, (İstanbul-1977), s.175

(54) Carl L. MOORE ve Robert K. JAEDICKE, (çev. Alparslan PEKER), Yönetim Muhasebesi (İstanbul-1980), s. 586

(55) Yüksel Koç YALKIN, Yönetim Aracı Olarak İşletme Bütçeleri,(Ankara-1975), s.170

II. YATIRIM KARARLARI VE FİRMA PLANLAMASI İLİŞKİLERİ

Yatırım kararları, gelecekle ilgili faaliyetleri kapsadığından, firma genel planlamasının etkisi altında bulunduğu söylenebilir. İşletme kaynaklarını en verimli bir şekilde kullanmak arzusu, gelecekle ilgili faaliyetlerin planlamasını zorunlu kılmaktadır. Bu bakımdan işletme yönetimlerinin, firmanın gelecekte ulaşması gereken amaçlarını değişik alternatifler arasından seçim yaparak saptadıkları ve işletme faaliyetlerini seçilen amaçlara etkili olarak ulaşmayı sağlayacak tarzda düzenledikleri gözlemlenmektedir⁵⁶.

İşletme içi ve işletme dışı koşulların etkisi altında bulunan firma planlamasının başarılı olabilmesi bir dizi çalışmaların yapılmasını gerektirdiği söylenebilir. Söz konusu çalışmalar; a) genel hedeflerin saptanması, b) gerekli verilerin toplanması, c) elde edilen verilere göre alternatiflerin değerlendirilmesi, d) bunların seçimi, uygulanması ve denetlenmesi olarak sıralanabilir⁵⁷. Uzun süreli işletme amaçlarına ulaşmak, rasyonel çalışmalarla gerçekleşebildiği halde bunların yönetimi, uygulama planları ile yerine getirilebilmektedir⁵⁸.

Firma genel planlamasının hedefleri ışığında hazırlanan uygulama planlarından biri olan yatırım planlamasının bazı tipik özelliklerini gözönünde bulundurmak, firma genel planlaması ile ilişkilerini ortaya koymak için gereklidir. Yatırım kararları, firma genel planlaması ile tesbit edilen temel hedeflerin gerçekleştirilmesinde, kaynakların çeşitli yatırım projelerine dağılımını ve ilgili projeler için alternatif yatırımlar arasından seçimini, optimal bir biçimde sağlamaya yönelik bulunmaktadır. Bu bakımdan uygun yatırım alanlarının araştırılması ve bunlarla ilgili verilerin toplanması, yatırım planlamasının en belirgin özelliğini ortaya çıkarmaktadır⁵⁹.

Yatırım planlaması, uygun yatırım alanlarında, yatırım kararları almadan önce, değişik yatırım projelerinin hazırlanmasını ve bunlarla ilgili yapılabilirlik analizlerini zorunlu kılar⁶⁰.

(56) Var, s. 38

(57) Nurettin YELKEN, Hulusi DEMİR, Üretim Planlaması ve Kontrolü, (İzmir-1978), s. 27

(58) Alparslan PEKER, Modern Yönetim Muhasebesi, (İstanbul-1983), s. 323

(59) BAYAR, s.28

(60) Arif ERSOY, Proje Değerlendirmelerinde Ekonomik Fizibilite Çalışmalarının Amaçları, (İzmir-1983), s. 319

Geçmişin verilerine bakarak gelişmeyi sağlamak üzere yapılacak yatırımlarla ilgili olarak hazırlanacak yatırım planlamasının temel özellikleriyle, yatırımları yönlendirdiği, zamanladığı ve kaynaklandığı bir gerçektir. Yatırım planlamasının yönetim bakımından kurallara bağlanmasının önemi sektörün özelliklerine, ekonominin bünyesi ve gelişme eğilimine bağlı olduğu kadar, işletmenin büyüklüğüne ve organizasyon yapısına da bağlıdır⁶¹.

Kısa ve uzun süreli planlamada yatırım projesi bilgileri, tedarik, üretim, stok, satış planlamaları ile birlikte yatırım planlaması biçiminde yer alır. Planın finansman bölümünde ise yatırımlar için gerekli kaynakların öz kaynak ve yabancı kaynak olarak ayrı gösterilmesi gerekir. Kısa süreli planın uygulama yanının fazlalığı dolayısıyla, plan dönemi içinde yatırımın gerçekleştirilecek bölümlerinin, yatırım unsurları itibariyle ayrıntılı olarak yer alması önem taşır⁶².

III. YATIRIM KARARLARI İÇİN GEREK DUYULAN VERİLER

Uygulamada çoğunlukla aynı anlamda kullanılan bilgi ve veri kavramları aslında iki ayrı nitelik oluştururlar. Bilgi-veri kavramlarını çeşitli yazarlar tanımlamışlardır. Bu tanımların birinde, veri “değerlendirilmemiş mesaj” olarak; bilgi de “değerlendirilmiş ve özel duruma uygun veri” olarak tanımlanmıştır. Bir başka tanımda veri; “gözlemlenebilen bütün oluşumlar”, bilgi “özel durumda değeri olan veri” olarak tanımlanmıştır. Bu tanımlardan da anlaşılacağı gibi kişinin sorunlarını saptaması ve verileri toplaması yeterli olmayıp, verileri özel duruma uygun olarak ayıklaması gereklidir. Bunu yaptığı zaman veri, bilgi haline dönüştürülmüş özel duruma uygulanmış ve karar aracı olarak kullanılmaya hazır hale gelmiş olur⁶³.

(61) BAYAR, s. 42

(62) GÜVEMLİ, s.10

(63) A. Sait SEVGENER, Yönetim Muhasebesi, (İstanbul-1993), s.5-6

Bilgi sistemi, işletme içinde oluşan tüm faaliyetlerin sistemsel akışını simgeler. Bilgi sisteminin karmaşıklığı yönetim gereksinimleri ile doğru orantılıdır. Yönetimin bilgi gereksinmesi işletme büyüklüğü, coğrafi dağılım ve faaliyetin niteliği ile doğrusal ilişki içindedir. Özellikle küçük işletmelerde planlama ve varlıkların yönetimiyle ilgili bilgi gereksinmesi basit bir sistemi oluşturur. Yöneticilerin (özellikle işletme sahiplerinin) dolaysız yönetme olanağı, bilgi kapsamının sınırlarını daraltır ve içeriğini basitleştirir. İşletmenin büyümesi ve faaliyetlerinin karmaşıklığının artması ile üst yöneticilerin dolaysız denetleme olanakları azalır⁶⁴.

İşletme amaçlarının gerçekleştirilmesinde alınacak yatırım kararları, faaliyet sonuçlarını uzun süreli olarak etkilediğinden, varılacak sonuçların doğruluğu geniş ölçüde kullanılan verilerin yeterliliğine bağlı bulunmaktadır⁶⁵. Yatırım kararlarında kullanılacak uygun veriler işletme sistemi içinden elde edilebilir ise de, çevresel koşullar verilerin dışsal kaynaklardan da sağlanmasını gerektirebilir⁶⁶.

Organizasyonu oluşturan kişilerin yetenekleri, algılama güçleri ve deneyimleri, bilgi oluşumunun kalitesini (niteliğini) ve karmaşık yapısını oluşturur⁶⁷.

1. İşletme Dışı Veri Kaynaklarından Yatırım Kararlarında Yararlanma

İşletme, çevresi ile yakın ve karşılıklı ilişkileri bulunan açık bir sistem olduğundan, işletme dışında meydana gelen ekonomik, teknik, siyasal ve sosyal koşullar işletmenin yatırım faaliyetlerini etkilemektedir⁶⁸. Bu bakımdan yatırım kararları da bir ölçüde çevresel değişmelerin etkisi altında kalmaktadır. İşletme yönetiminde, çevresel değişmelerin ortaya

(64) a.g.k., s.3

(65) Nasuhi BURSAL, Muhasebe-Maliyet ve Finansal Kontrol Konuları, (İstanbul-1976), s.150

(66) Oğuz URAS, İşletme Yönetiminde Bilgi Sistemleri, (İstanbul-1976), s.31

(67) SEVGENER, s.5

(68) Kemal TOSUN, İşletme Yönetimi, (İstanbul-1974), s.48

çıkardığı veriler zamanında algılanabilir ve ona göre davranılabilir ise isabetli kararlar almak mümkün olabilir.

Yatırım kararlarında kullanılacak veriler çevrenin doğal koşulları, yasal koşulları ve yasal koşullardan etkilenebilen diğer koşullarla ilgili olabileceği için çok sayıda veri kaynağının bulunduğu söylenebilir⁶⁹. Yatırım faaliyetlerini etkileyen toprak, akarsu, doğal kaynaklar ve iklim koşulları çevrenin doğal koşulları ile ilgili veriler olarak gösterilebilir⁷⁰.

Yatırım yöresindeki nüfus yoğunluğunun, cinsiyet, okuma yazma düzeyi ve gelir düzeyi gibi istihdam sorununun çözümlenmesinde gerekli görülen verilerin, yatırım kararları ile yakından ilgilidir. Sosyal sorunları çözme çatışması, az gelişmişlik ve çok gelişmişlik gibi koşullar yatırımları etkileyebildiğinden sosyal içerikli verilerin değerlendirilmesinde kullanılabilirler⁷¹.

Rakip işletmelerin teknolojik ve büyüme politikaları, işletmelerin yaşamını sürdürmesi ve gelişebilmesi için alacakları yatırım kararlarında bir veri kaynağıdır⁷². Bu bakımdan rakip işletmelerin faaliyet alanları, kapasiteleri, mali durumları, piyasa payları, istihdam piyasaları, sermaye yapıları, kredi olanak ve koşullarına ilişkin verilerin elde edilmesi zorunlu bulunmaktadır⁷³. İşletmenin yapacağı finansal yatırımlar başka işletmelerin hisse senetleri ve tahvillerini satın almak sureti ile gerçekleştirilebilir. Yatırım yapılacak hisse senetleri ve tahvillerin değerlendirilmesi, menkul kıymetlerin sahibi durumundaki işletmenin yıllık raporları içeriğindeki veriler sayesinde yapılabilir. Bu bakımdan yıllık rapor ve unsurlarını meydana getiren tablolar, finansal yatırım kararları için bir veri kaynağıdır.

Bazı yatırım malları, satın alma yerine kiralama suretiyle de sağlanabilir. Buna örnek olarak bilgisayarlar gösterilebilir. Fakat ulaşım araçları ve inşaat makineleri gibi daha pek çok yatırım malında da bu yöntem başvurulabilmektedir. Bu konuda alınacak yatırım kararları için ilgili veriler, sözkonusu malları kiraya veren işletmeler tarafından sunulabilir⁷⁴.

(69) Cengiz ERDAMAR, Muhasebe Bilgileri ve İşletme Kararları Teori ve Uygulamalar, (İstanbul-1982), s.48

(70) Muammer DOĞAN, İşletme Ekonomisi ve Yönetimi, (İzmir-1986), s.45

(71) TOSUN, s.299-300

(72) PEKER, s.266

(73) ERDAMAR, s.73

(74) VAR, s.204-209

Yatırım kararlarında kullanılabilir işletme dışı veriler ve elde edildiği kaynakların sınırsız olduğu söylenebilir. Ancak, veriler ve ilgili kaynakların belirli kriterlere göre bir sınıflandırılmasının yapılması gerekmektedir.

TABLO - 2

İŞLETME DIŞI VERİ KAYNAKLARI

KURULUŞLAR	Bankalar, yatırım işletmeleri, bilimsel kuruluşlar, DPT, DİE, OECD, AET vb.
KÜTÜPHANELER	Kitap, dergi, gazete, faaliyet raporları, yasalar, yönetmelikler, genelgeler, radyo, televizyon yayınları vb.
ARAŞTIRMALAR	İlgili yerlerde fiilen yapılan anket ve örnekleme gibi araőtirmalar
GEZİLER	Yurtiçi ve yurt dışı yapılan fuar, sergi ve işletme gezileri
GÖRÜŐMELER	Konuyla ilgili olarak ihtisas sahibi kişi ya da kuruluşlarla yapılacak konuşmalar ve işletme casusluğu

KAYNAK : Endüstriyel Yapılabilirlik Etüdlerinin Hazırlanması El Kitabı
UNIDO, 2.K.407, Türkiye (Ankara-1978), s.19

TABLO - 3**YATIRIM KARARLARINDA GEREKSİNİM
DUYULABİLECEK İŞLETME DIŞI VERİ TÜRLERİ**

Doğal Koşullarla İlgili Veriler	Sosyal Koşullarla İlgili Veriler	Yasal Koşullarla İlgili Veriler	Ekonomik Koşullarla İlgili Veriler	Teknik Koşullarla İlgili Veriler
-Toprak -Doğal Kaynaklar -İklim Koşulları -Ulaşım Olanakları	-Nüfus Sayısı -Eğitim ve Kültür Düzeyi, -Gelir Düzeyi -Diğer Demografik Veriler	-Kredi ve Öz sermaye Tedarik koşulları -Yatırımları Özendirme Tedbirleri -İthalat ve İhracat Rejimi -Çalışma Hayatını İlgilendiren Yasa Hükümleri	-Hükümetin İktisadi Politikaları -Rakip İşletmelerin Teknik ve Ekonomik Durumları -Satış ve Satınalma Pazarları -Kalkınma Planları ve Yıllık Programlar -Yatırım Kuruluşlarının Özellikleri -Uluslararası Ekonomik Bütünleşme Durumları	-Yurtiçi Teknolojik Durumu ve Gelişmeler -Yurtdışı Teknolojik Durum ve Gelişmeler

KAYNAK : Endüstriyel Yapılabilirlik Etüdlerinin Hazırlanması El kitabı
UNIDO, 2.K.407, Türkiye (Ankara-1978), s.20

2. Yatırım Kararlarının Temeli Olarak Muhasebe Verilerinin Önemi

Muhasebe bilgileri, amaçların saptanmasında, kararların verilmesinde ya da gerçekleşen faaliyet ile öngörülerin karşılaştırılmasında önemli araçlardır. Muhasebe bilgileri, onu kullanan kişinin karşılaştığı olay karşısında tedirginliğini azalttığı ve kullanıcıyı davranışlarından emin olmaya yönelttiği ölçüde etkin araçtır. Bu etkinliğe ulaşması için muhasebe bilgilerinin kapsamı zorunlu dört nitelik vardır. Bunlar;

- a. Uygunluk niteliği,
- b. Açıklık niteliği,
- c. Kişisel saplantılardan uzak olma niteliği,
- d. Sayılandırılabilirlik niteliği⁷⁵.

Yatırım kararlarının dayanağını oluşturan veriler gelecekle ilgili bulunduğu için, bunların çoğunda belirsizlik unsuru hakim olmaktadır. Yatırım kararı alma sürecinde karşılaşılan sözkonusu belirsizlik unsurlarının azaltılabilirliği geçerli ve güvenilir verilerin elde edilmesi ile mümkün olabilir⁷⁶. Bu ise günümüzde yönetim bilgi sistemi ile gerçekleştirilmektedir.

Yönetim bilgi sistemi, yatırım kararlarında gereksinim duyulan, sayısal ve sayısal olmayan seçilmiş verileri gerektiği yer ve zamanda işletme yönetimine sunabilmektir⁷⁷. İşletmelerin içinde buldukları iş kollarına, büyüklüklerine, finansal güçlerine, yöneticilerinin yönetim anlayışlarına, eğitim düzeylerine ve çevre koşullarına göre yapısal farklılıklar gösterebilen yönetim bilgi sistemi, işletmenin temel faaliyetlerine ilişkin esas bilgi sistemleri ile bütünleştirilebilir⁷⁸.

Bir işletmede meydana gelen değer hareketlerini kaydetmek, sınıflandırmak, anlamlı olarak özetlemek, varılan sonuçları yorumlamak, yönetim için işletmenin amaçlarına uygun verileri sağlamak işlevini üstlenmiş bulunan muhasebenin esas bilgi sistemlerinden birini meydana getirmektedir⁷⁹.

(75) SEVGENER, s.9-10

(76) Kemal KURTULUŞ, İşletmelerde Araştırma Yöntem Bilimi, (İstanbul-1983), s.11

(77) Türkan ARIKAN, İşletme İçi Kontrolde Sorumluluk Raporları, (İstanbul-1978), s.14

(78) a.g.k., s.16

(79) URAS, s.18

Yatırım kararları açısından muhasebenin önemi aşağıdaki başlıklar altında sıralanabilir.

A. Finansal Muhasebeden Yararlanma

Finansal muhasebe başlangıçta işletme için gereksinimlerin ortaya koyduğu bilgileri kaydetmek amacına yönelmiştir⁸⁰. İşletme boyutlarının giderek büyümeye başlaması ile, özkaynak kullanma dışında yabancı kaynak gereksinmesinin doğması yatırımları finanse edecek kurumlarla olan ilişkileri artırmıştır. Bu gelişmenin sonucu olarak, bir yandan kredi kurumları ile kamu kuruluşları diğer yandan ise potansiyonel yatırımcılar ve finansal yatırım yapacak diğer tüzel kişilikler, işletmeler hakkında bilgi edinme gereği duymuşlardır. Böylece finansal muhasebenin, başlangıçta olduğu gibi sadece içe dönük bilgilerin kaydedildiği bir sistem olmaktan çıkıp, dışsal kurumlara ve yatırımcılara veri sağlayan bir niteliğe büründüğü söylenebilir⁸¹. Yatırım kararlarında yararlanılabilecek rantabilite oranları ve diğer hesaplamalar için gerekli bulunan verilerin, finansal tablolar aracılığı ile sunulabileceğini söylemek mümkün olabilir. Özellikle finansal yatırımcılar için, işletme hakkında geleceğe ait tahminlerde bulunmaya yarayabilecek finansal tablolardan en önemlilerini; bilanço, gelir tablosu, kâr dağıtım tablosu, nakit akım tablosu, fon akım tablosu olarak sıralamak mümkündür⁸².

Bilanço, bir işletmenin belirli bir andaki durumunu gösterir. Tanımdaki “belirli bir an”, bilanço hesaplarının önceki dönemden kalan alması ve gelecek döneme kalan vermesi nedeniyle, tablonun tanzim tarihi itibarıyla işletmenin mali durumunu gösterdiği anlamına gelirken; “mali durum”, bilançonun işletmenin varlıkları ile bunların kaynaklarının birlikte gösterilmesinden doğan anlama gelir⁸³. Bilançonun, bir zaman kesitine ilişkin verileri sunan bir tablo olduğu söylenebilir⁸⁴.

(80) Pierre LASSEQUE, (Çev. Cevat YÜCESOY), İşletme Yönetimi ve Muhasebe, (İstanbul-1965), s.17

(81) John W.BUCKLEY- Kevin M.LIQTNER, (Çev. Ahmet ULU), Muhasebe ve Bilgi Sistemi Yaklaşımı, (İzmir-1983), s.1-4

(82) Rüşti ERİMEZ, Muhasebe (Değerleme ve Mali Tablolar), (İstanbul-1975), s.342-365

(83) Sabri BEKTÖRE, Ferruh ÇÖMLEKÇİ, Halim SÖZBİLİR, s. 9

(84) ERDAMAR, s.60

Gelir tablosu, bir işletmenin belli bir dönemde elde ettiği gelirle, yaptığı giderleri tasnifli bir şekilde gösteren ve dönem faaliyetinin net sonucunu kâr veya zarar olarak özetleyen bir veri kaynağı olarak tanımlanabilir. Gelir tablosunda yer alan veri kalemlerini genelde üç bölümde toplamak mümkün olabilir. Bunlar; brüt satış kârı bölümü, faaliyet kârı bölümü ve net kâr-zarar bölümü olarak sıralanabilir⁸⁵.

Kâr dağıtım tablosu, “Muhasebe Sistemi Uygulama Genel Tebliği” nin yayınlanmasından sonra standart ve belli bir şekle kavuşmuştur.

Kâr dağıtım tablosu, işletmenin dönem kârının dağıtım biçimini gösteren tablodur. Kâr dağıtım tablolarının düzenlenme amacı, özellikle sermaye şirketlerinde dönem kârından ödenecek vergilerin, ayrılan yedeklerin ve ortaklara dağıtılacak kâr paylarının açıkça gösterilmesi ve şirketlerin hisse başına kâr ile hisse başına temettü tutarlarını hesaplamasıdır.

Fon akım analizlerinde kullanılan bir diğer finansal tablo da nakit akım tablosudur. Nakit akım tablosu, bir işletmede belli bir dönemde oluşan nakit akışını açıklayan tablodur. Nakit akım tablosunun, hesap kalemleri değerlendirilirken amortismanlar, karşılıklar, reeskontlar, vazgeçilen alacaklar önceki dönem gelir, kâr, gider ve zararları gibi nakit giriş ve çıkışını gerektirmeyen tutarların dikkate alınması gerekir.

Finansal tablolardan en önemlilerinden biriside, fon akım tablosudur. İşletmenin belirli bir hesap döneminde sağladığı fon kaynaklarının ve bunların kullanım yerlerini gösteren tablodur. Bu tabloda, fon kavramı tüm finansal araçları kapsar⁸⁶.

Finansal tablolar aracılığı ile elde edilen veriler sayesinde, işletme yönetimi ve potansiyonel yatırımcılar; işletmenin yapısı, finans yapısı, finans durumu, rantabilite, likidite, borçlanma, hasılat, maliyet yapısı ile kâr ve kârın kullanımı gibi konularda hesaplamalar yaparak yatırım kararı alabilirler.

(85) ERİMEZ, s.360

(86) Muhasebe Sistemi Uygulama Genel Tebliği, Sıra No.1

B. Maliyet Muhasebesinden Yararlanma

Yatırım kararları bir dizi maliyetlerin hesaplanmasını gerektirmektedir. Bu maliyetler yatırım dönemi ve faaliyet dönemi ile ilgilidir⁸⁷. Maliyet muhasebesi, işletme muhasebesinin temel dayanağıdır. Maloluş hesapları yapılmadan işletmenin ölçümlenmesi yani işletme çözümlene ve karşılaştırmaları da, öngörünün saptanması yani ileriye dönük bütçe ve planlamalar da düzenli ve sağlıklı bir biçimde yapılamaz.

Maliyet muhasebesi ya da maloluş muhasebesi, işlem muhasebesinden aldığı bir maloluş dönemi masraf rakamlarını kendine uygun olarak ayıklayan, türlerini maloluş olarak saptayan, bunlara dayanarak işletmenin iç alanında olagelen değer kıymıdanışlarını izleyen, maloluş dönemleri ile ilgili işletme sonuçlarını miktar ve tutar olarak saptayan, maloluş türlerini, maloluş yerlerine ve maloluş yüklemelerine üleştirip yükleyen ve böylece işletmenin o dönemdeki maloluşu ile o dönemde üretilen üretilenlerin yani mal ve hizmetlerin birim maloluşunu saptayan hesaplama ve işlemlerin tümüdür. Bu açıklamaya göre, maliyet muhasebesi kısaca şöyle tanımlanabilir:

Maliyet muhasebesi, bir maloluş döneminde işletmenin ürettiği mal ve hizmetlerin maloluşunu ve işletme sonuçlarını saptayan ve belirleyen, işlem ve hesaplamaların tümüdür⁸⁸.

Yatırım dönemi ve faaliyet dönemi için gözönünde bulundurularak hesaplanması gereken maliyet öğeleri, maliyet muhasebesinin önemli işlevlerinden birini meydana getirmektedir. Bu nedenle, yatırım kararlarının alınmasında müracaat edilmesi gereken bölümdür.

C. Yönetim Muhasebesinden Yararlanma

Yönetim muhasebesi, gerek genel muhasebe, gerek maliyet muhasebesinden elde edilen verilerden hareketle, yeni veriler üreterek işletme yöneticilerinin karar almada gereksinme duydukları sayısal bilgileri sağlayan muhasebe bölümüdür. Yönetim muhasebesi, yöneticinin genel

(87) Nasuhi BURSAL, Maliyet Muhasebesi İlkeler ve Uygulama, (İstanbul-1980), s.411

(88) Mehmet YAZICI, Muhasebe Tümlenleri ve Örgütlenmesi, (İstanbul -1990), s.71-72

muhasabe ve maliyet muhasebesi verilerinden yararlanmasını kolaylaştıran teknikleri geliştirir⁸⁹.

Yönetim muhasebesi anlayışı içerisinde muhasebe işlevleri, işletme faaliyetlerinin planlamasında, yürütülmesinde ve kontrolünde gerekli olan verileri ilgililere sunmaktır⁹⁰.

Yönetim muhasebesi, muhasebe tümleminin, maloluşun belirtilmesi, işletmenin ölçülmesi ve öngörünün saptanması bölümlerinin kapsar. Buna göre yönetim muhasebesi, şöyle tanımlanabilir. “İşletme (yönetim) muhasebesi, her maloluş dönemi için ayrı ayrı olmak üzere, işlem (maliyet) muhasebesindeki masraf hesaplarına dayanarak maloluş türlerini belirlemek, o döneme düşen maloluş türlerinin ayrık olanlarını doğruca; ortak olanlarını maloluş yerleri aracılığı ile dolaylı olarak maloluş yüklemelerine yani üretilen mal ve hizmetlere yüklemek; böylece üretiklerin toplam ve birim maloluşlarını bulmak; işletme sonuçlarını belirlemek; işletmeleri ve maloluş yerlerini dönemlere göre birbiri ile karşılaştırmak, ölçümlemek, elde edilen verilere dayanarak geleceği planlamak için yapılan hesaplamaların tümüdür⁹¹.”

Yukarıda sıralanan hizmet anlayışı içerisinde, günümüzde muhasebe kuramcıları ve uygulayıcılarının; planlama, yürütme ve kontrol faaliyetlerine yönelik gerekli verilerin toplanması, işlenmesi, sınıflandırılması ve raporlanması için, muhasebe esas bilgi sistemi içinde, işletmelerin yapılarına göre alt bilgi sistemlerini geliştirmekte oldukları gözlemlenmektedir⁹².

Yatırım kararlarıyla ilgili olarak muhasebe sistemini hesap, bütçeleme ve raporlama sistemi olarak üç alt sistemde incelemek mümkün olabilir.

a. Hesap Sistemi

Hesap sistemi, işletme faaliyetlerinin izlendiği ve genel kabul görmüş muhasebe ilkelerine göre kaydedildiği bir sistem olarak

(89) Orhan SEVİLENGÜL, Genel Muhasebe, (Ankara-1994), s. 20

(90) PEKER, s.13

(91) YAZICI, s. 71

(92) Göksel YÜCEL, İşletmelerde İç Raporlama Sistemi, (İsatanbul-1986), s.22

tanımlanabilir⁹³. Yatırımın rantabilitesinin hesaplanmasında önemli rolü bulunan işletme giderlerinin eksiksiz olarak tesbit edilebilmesi, geçerli bir hesap planı ile mümkün olabilmektedir. Bu ışık altında yatırım projesinin değerlendirilebilmesi için, ürün maliyetlerinin tesbitinde gerekli görülen hesap planının özelliklerine göre düzenlenmesi zorunludur⁹⁴.

Değişik konulu yatırım projelerinde de, gerek yatırım safhasında, gerekse işletme safhasında yatırım kapsamı ve tekniği gereği geçerli hesap planlarının uygulanması, yatırım kararının alınmasında önemli rol oynar.

b. Bütçeleme Sistemi

Yatırım kararlarında muhasebeden, yatırım bütçesi aracılığı ile yararlanılabilir. Yatırım bütçesi sayesinde; yatırım giderleri planlanabilir, yatırım giderlerine ilişkin dönemsel nakit gereksinimleri saptanabilir ve yatırım harcamalarının etkili bir kontrolü gerçekleştirilebilir⁹⁵.

Yatırım alternatiflerinin değerlemesi bakımından uygulamada proforma gelir-gider tablolarının kullanıldığı gözlenmektedir⁹⁶. Bu tablolar da her yıla ait satış tutarları, satılan malların imalat maliyeti, yıllara ait satış ve yönetim giderleri, diğer gelir ve giderler, uzun vadeli borç faizleri, vergiden önceki kâr, ödenecek vergiler ve vergiden sonraki dağıtılabilir kâr gösterilebilmektedir. Karar alıcılar, bu tablolar sayesinde yatırım projelerini değerleyerek karar alabilmektedirler.

(93) MOORE ve JEADICKE, (çev. PEKER), s.674

(94) Hayri ÖGET, "İşletme Giderleri" Yatırım Projelerinin Hazırlanması ve Değerlendirilmesi,(Ankara-1970), s.171

(95) YALKIN, s.176

(96) Sadık BAKLACIOĞLU, "Proforma Gelir-Gider Tablosu", Yatırım Projelerinin Hazırlanması ve Değerlendirilmesi, (Ankara-1970), s.227

c. Raporlama Sistemi

Yatırım kararlarında kullanılacak olan verilerin, istenilen ayrıntıda, yerinde ve zamanında ulaştırılması raporlama sistemi ile mümkün olabilir. Raporlama sistemi işletmenin bütçe ve hesap sisteminden sağlanan verilerin yönetim kademesine ulaştırılmasını amaçlamaktadır⁹⁷. İşletme dışı yatırımcılara sunulacak veriler finansal raporlar aracılığı ile gerçekleştirilebildiği halde, işletme içi ilgililere sunulacak veriler; bilgi ve kontrol raporlarını oluşturan iç raporlama sistemi ile mümkün olabilmektedir.

3. Muhasebe Bilgilerinin Sunuluş Biçimleri

Muhasebe bilgileri, genellikle işletme yönetimi ile uzaktan yakından ilgilenen gerçek ve tüzel kişilere, yönetim faaliyetleri hakkında bilinçli kılınmaları için sorumlularca sunulan ve yönetim bilgi sisteminin büyük bir payını oluşturan bilgilerdir⁹⁸. Yönetim bilgi sistemi, her işletmeye finansal bilgi sağlayan bir sistemdir. İşletme yönetiminin ve işletme dışı ilgili tarafların bilgi ihtiyaçları genellikle raporlama sistemi ile karşılanır. Raporlar muhasebe verilerinden (bilgilerinden) yararlanılarak ilgili tarafların bilgi ihtiyaçlarını gidermek için hazırlanan muhasebenin bilgi aktarma (sunma) aracıdır.

Yönetim faaliyetlerinin verimliliği alınacak isabetli kararlarla sağlanmaktadır. Sözkonusu isabetli kararların alınması ise gerçek, tutarlı ve amaca uygun bir muhasebe düzeninin varlığına bağlıdır. Bu tür bir muhasebe düzeni yönetim faaliyetlerinde başarının kontrolüne imkan verir.

Raporlama sistemi yönetimin yanı sıra, işletme dışı ilgili taraflarında bilgi ihtiyaçlarını gidermektedir. İşletme dışı taraflar daha önce sözü edildiği gibi işletme faaliyetlerini değerlendirmede muhasebe

(97) YÜCEL, s.24

(98) Nevzat ESER, Muhasebe Hesap Planları, Adana İ.T.İ.A. Dergisi, sayı 4 Mart-1975, s. 108

raporlarından yararlanmaktadır. Muhasebe raporları hitab ettiği kişilere ve bilgi verme amacına göre çeşitli biçimlerde hazırlanmaktadır. Söz konusu muhasebe raporlarını aşağıdaki Şekilde sıralayabiliriz⁹⁹ .

A. Yıllık Raporlar

Muhasebeden beklenen bilgi verme işlevi, yıllık raporlar ile işlerlik kazanabilmiştir. Muhasebe bu işlevini yerine getirirken yıllık raporlardan yararlanmaktadır. Yıllık raporlar muhasebe verilerinden yararlanılarak genellikle işletme dışı tarafların işletmeyi değerlendirmelerine imkân verecek Şekilde hazırlanır. Bu raporlar; bilanço, gelir tablosu, satışların maliyeti tablosu, nakit akım tablosu, fon akım tablosu, kâr dağıtım tablosu, zkaynaklar değerim tablosundan oluřmaktadır¹⁰⁰ .

B. Yönetim Raporları

Yönetim raporları, işletme faaliyetlerinin planlamasında, kontrolunda ve dzenleştirilmesinde, işletme kaynaklarının en iyi biçimde kullanılmasında, krlilik ve maliyet masrafları açısından amaçlara ulaşılıp ulaşılmadığının belirlenmesinde yöneticilere oldukça önemli bilgiler sağlamaktadır. Yönetim raporları, işletmenin büyüklüğüne, organizasyon yapısına, yüklenilen görevlere ve sorumluluklara göre değerik biçimlerde hazırlanmaktadır. Söz konusu raporların en emlilerinden birisi sorumluluk raporları olup, genellikle yönetim raporlarının tamamını kapsamaktadır.

(99) Mazhar HİÇŞAŞMAZ, Yönetim Muhasebesi İlkeleri ve Uygulama Esasları, (Ankara-1979),s.175

(100) Nalan AKDOĞAN, Nejat TENKER, Finansal Tablolar ve Mali Analiz Teknikleri, (Ankara-1992), s.2

a. Sorumluluk Raporları

İşletme yönetiminde etkin bir kontrol aracı olarak kullanılan sorumluluk raporlarının başlıca amacı maliyet kontrolü ve maliyetlerden sorumlu kişilerin belirlenmesidir. Bu sistemde, maliyetler organizasyon içinde sorumluluk merkezlerine göre toplanabilecek ve raporlanabilecek biçimde organizasyona uydurulmakta ve organizasyonda her yönetim düzeyindeki yönetici sadece kontrol edebileceği maliyetlerden sorumlu bulunmaktadır. Bu raporlama sisteminde maliyetler bir bütün olarak kontrol edilmemekte, ancak farklı yönetim düzeylerinde maliyetlerin kademe kademe kontrol edilmesine ağırlık verilerek suretiyle bütünün kontrolü sağlanmaktadır¹⁰¹.

Sorumluluk raporları, bütçe ve standartlar yardımı ile saptanmış bulunan standartlarla gerçekleşen sonuçlar arasındaki farkların kontrolüne yönelmiş bulunurlar. Sorumluluk raporları, örgüt birimlerine göre değişik amaçlarla hazırlanan yardımcı raporları da kapsamaktadır. Örneğin, satış raporları, üretim raporları, bütçe raporları vb.

b. Oran ve Yüzde Raporları

Oran ve yüzde raporları işletmenin mali durumunu ve faaliyet sonuçlarını içeren mali raporların, daha kolay anlaşılmasını ve diğer işletmelerle karşılaştırılmasını, bunun yanında yönetimin kontrolünde ve işletmenin finansal yapısı hakkında oldukça önemli bilgiler oran ve yüzde raporları ile sağlar¹⁰².

(101) Türkân ARIKAN, İşletme Yöneticilerinin Bilgi İhtiyaçlarının Karşlanması Sorumluluk Raporları, XII., Türkiye Muhasebe Kongresi Tebliği, 20-22 Ekim 1976, s.13

(102) BEKTÖRE, ÇÖMLEKÇİ, SÖZBİLİR, s.55-102

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM

YATIRIM PROJELERİNİN HAZIRLANMASINDA KULLANILAN MUHASEBE VERİLERİ

I. YATIRIM TUTARININ HESAPLANMASINDA KULLANILAN MUHASEBE VERİLERİ

Yatırım kararlarında kullanılacak değerlendirme yöntemlerinin gereksinim duyduğu ve muhasebe tarafından sunulabilecek verilerden birinin, yatırım tutarının doğru olarak hesaplanması olduğu söylenebilir¹⁰³. Yatırım, bir dizi maliyetlerin yapılmasını gerektirdiği gibi bazı tasarrufların kazanılmasını da sağlayabilir. Bu iki durumu, yatırım tutarına eklenen maliyetler ve yatırım tutarını düşüren maliyetler olarak ayrı başlıklar altında ele alarak incelemek mümkün olabilir. Buna göre;

1. Yatırım Tutarına Eklenen Maliyetler

İşletme tarafından yapılacak bir yatırımın, sonuçta, bilançonun aktifinde bir değer yarattığı söylenebilir. Uluslararası muhasebe standartlarına göre bilançoda yer alacak bir yatırım tutarının¹⁰⁴ muhasebeleştirilmesine ilişkin maliyet öğeleri aşağıdaki başlıklar altında incelenir.

A. Duran Varlık Maliyetleri

Yatırım harcamalarına, kuruluş yerine ilişkin maliyetlerle başlanmaktadır. Makina ve tesisatın kurulabilmesi için gereken arsa veya arazi, satın alınmak suretiyle elde edilebileceği gibi, işletmenin aktifinde bulunan aynı mahiyetteki bir taşınmaz, amaca uygun bir şekilde tahsis edilmek suretiyle de temin edilir. Her iki halde de ayrı ayrı hesaplanabilecek arsa değerine, arsanın düzenlenmesi ve hazırlık

(103) BURSAL, s.114

(104) IASC, Uluslararası Muhasebe Standartı 5, (Çev. Haluk ÜNAL), İ.Ü. Muhasebe Enstitüsü Dergisi, s.10,(İstanbul-1977), s.59

yapılarına ilişkin maliyetler ile alım vergileri gibi yasal yükümlülüklerin de ilave edilmesi gerekmektedir¹⁰⁵.

Kuruluş yerine ilişkin maliyetler dışında, elde etme maliyetleri sabit sermaye yatırımları içinde en büyük bölümü meydana getirirler. Uluslararası 16 numaralı muhasebe standardı elde etme maliyetlerini şu şekilde tanımlamaktadır. “İthal harçları ile geri alınamayan alış vergileri de dahil olmak üzere, alış fiyatı ve varlığı önceden belirlenen amaçlar doğrultusunda kullanılmak üzere, çalışabilir duruma getirilebilmek için katlanılan ve onunla direkt olarak ilişkilendirilebilen maliyetlerden oluşur.” Bu tanımın ışığı altında sabit sermaye edinim maliyetlerini oluşturan diğer öğeler, binalara ve üretim araçlarına yönelik bulunabilir.

Ana ve yardımcı işletme binaları, ambarlar, yönetim binaları ve sosyal amaçlı diğer binalar ile işletme içi yollar, iskele ve istasyon gibi ulaşım yatırımlarına ait, inşaat maliyetleri, bunların satın alınmaları halinde yapılacak ödemeler veya kira bedelleri, bina edinim maliyetlerini oluşturan öğeler olarak sıralanabilir¹⁰⁶.

Ana fabrikalarda kullanılacak yerli ve ithal malı makinalar ile su, elektrik, yakıt ve buhar gibi yardımcı işletme makinalarının elde edilmesi için yapılacak harcamaların, makina ve donatım maliyetlerini oluşturmaktadır¹⁰⁷.

Yatırım maliyetinin tanımına uygun olarak yapılan alış bedellerinin yanında, yatırımın işletmeye alınabilmesi için üretim araçlarına yapılan özel eklemelerle ilgili donatım maliyetlerinin de elde etme maliyetlerine ilave edilmesi gerekmektedir¹⁰⁸.

Makina ve donatımlarla ilgili yapılabilecek yurtiçi taşıma ve sigorta giderleri ile dış navlun ve sigorta giderleri, ithalat giderleri, montaj giderler, vergiler ve bu çerçevedeki diğer genel giderlerin elde etme maliyetleri içinde yer alması gerekmektedir. Bir yatırım kararı alındıktan sonra, bu yatırımın uygulanması ve hedeflere ulaşılması çoğu zaman danışmanlık yardımlarını gerektirmektedir. Dışarıdan sağlanacak bu hizmetler teknik düzeyde ve lisans temini şeklinde olmaktadır¹⁰⁹.

(105) IASC, Uluslararası Muhasebe Standardı 16, (Çev. Balamir YENİ), İ.Ü. Muhasebe Enstitüsü Dergisi, s.10, (İstanbul-1985), s.57

(106) GÜVEMLİ, s.174

(107) Kamuran PEKİNER, İşletme Denetimi, (İstanbul-1975), s.343

(108) GÜVEMLİ, s.75

(109) Kazım CANATAN, Bir Projede Teknik Yardım ; Müşavir Mühendislik, Know -How ve Patentler, Yatırım Projelerini Hazırlanması ve Değerlendirilmesi, s. 107

Teknik düzeyde alınacak hizmetler; teknik müşavirlik, proje kontrolunda yardım, personelin eğitimi teknik bilgi temini şeklinde olabilir. Uygulama başka birisine ait hakların, satın alınarak kullanılması marka, patent ve know-how şeklinde olduğu görülmektedir. İster teknik düzeyde, ister lisans temini şeklinde olsun yapılacak ödemeler, danışmanlık ücretleri adı altında yatırım tutarına ilave edilir.

B. Dönen Varlık Maliyetleri

Dengeli bir yatırım politikasının gereği olarak enerji, bakım-onarım, işçilik ve genel giderler gibi harcamalar için bir miktar nakde gereksinim duyulabilir. Bunun için öz veya yabancı kaynaklardan temin edilebilecek nakit, bilançonun aktifinde kasa hesabında yatırım unsuru olarak gösterilir.

Yine işletme faaliyetlerinin aksatılmadan yürütülebilmesi için gereksinim duyulan hammadde ve yardımcı maddelerin stok olarak bulundurulabilmesine yönelik harcamalar bilançonun aktifinde dönen varlık maliyetleri içerisinde gösterilir¹¹⁰.

Kesin ve nihai olmamakla beraber, uluslararası muhasebe standartlarının koymuş olduğu kurallara göre yatırım tutarına eklenebilecek maliyet öğelerini bir bilanço taslağında göstermek mümkündür.

(110) IASC, Uluslararası Muhasebe Standartı 5, s.59

TABLO - 4

YATIRIM TUTARINI OLUŞTURAN MALİYET ÖĞELERİ

I- DURAN VARLIK MALİYETLERİ

A. Kuruluş Yerine İlişkin Maliyetler

1. Arsa Alış Bedelleri
2. Arsa Tesviye Giderleri

B. Elde Etme Maliyetleri

1. İnşaat Maliyetleri
2. Ulaşım Maliyetleri
3. Üretim Araçları Maliyetleri
4. Donatım Maliyetleri
5. Montaj Giderleri
6. Gümrükleme Giderleri
7. Vergi, Resim ve Harçlar

C. Danışmanlık Ücretleri

1. Teknik Müşavirlik Ücretleri
2. Marka, Patent ve Know-How Giderleri

II. DÖNEN VARLIK MALİYETLERİ

A. Kasa

B. Banka

C. Stok

2. Yatırım Tutarını Düşüren Maliyetler

Yatırım tutarının doğru olarak hesaplanmasında, bu miktarı düşürebilecek eski bir yatırım malının satılmasından sağlanacak hasılat ile yatırım indirimi ve amortismanlar gibi yasal düzenlemelerin de incelenmesi gerekli görülür. Bu bakımdan yatırım tutarını düşürebilecek etkenler üç ayrı başlık altında incelenmektedir.

A. Hurda Satışlarından Sağlanan Hasılat

Ekonomik ya da teknik ömrünü doldurmuş eski bir üretim aracının satılması suretiyle sağlanan hasılat, net nakit çıkışını ve dolayısıyla net yatırım tutarını azaltmaktadır¹¹¹. Bu durum özellikle yenileme yatırımlarında gözlemlenmektedir.

Hurda satışları, defter değerinden daha yüksek veya daha düşük fiyatlarla satılmış olması durumuna göre, net yatırım miktarını etkilemektedir. Eski üretim aracının alış değerinden birikmiş amortismanlar düşüldükten sonra kalan defter değeri üzerinden satıldığı takdirde, herhangi bir satış kârı veya zararı ortaya çıkmayacağından, fazla ödenecek veya tasarruf edilecek bir vergi de söz konusu olamaz. Bu durumda, net yatırım tutarını bulmak için eski üretim aracının satış hasılatını toplam yatırım tutarından düşmekle yetinilebilir.

Eski üretim aracı defter değerinden daha yüksek bir fiyatla satıldığı halde, sağlanacak arızı kârın neden olabileceği verginin, yatırım tutarına eklenmesi uygundur. Örneğin, sözkonusu satıştan 2.000.000.- TL'lik bir kâr sağlansa ve vergi oranı da % 50 ise, yatırım tutarı, yatırımı izleyen ilk vergi döneminde ödenecek 1.000.000.- TL'lik verginin peşin değeri kadar yükselmiş olur. Ancak, satılan bir maddi duran varlık yerine yenisi üç yıl içinde alındığı takdirde, bu satıştan doğan kâr vergi dışı bulunmaktadır¹¹². Böylelikle üç yıl için özel bir fon da (maddi sabit varlık yenileme fonu) yaratılabilir. Eski üretim aracı defter değerinden daha düşük bir fiyatla satıldığı takdirde, ortaya çıkacak zararın sağlayacağı vergi

(111) BURSAL, s.168

(112) 213 sayılı Vergi Usul Kanunu, md. 328, 30.Ocak.1980 tarih ve 17207 (Mükerrer) sayılı Resmi Gazete, 2365 sayılı kanunla değişik.

tasarrufunun peşin değeri yatırım tutarından düşülerek net yatırım tutarı hesaplanabilir.

Aşağıda verilen örnekle konuya daha belirleyici bir yaklaşım sağlanmıştır.

Örnek :

Örnek, yenileme yatırımları ile ilgilidir. Burada eski yatırım malının defter değeri 2.000.000.- TL olup, satıştan 1.000.000.- TL gelir elde edilmiştir. Buna göre 1.000.000.- TL satıştan zarar edilmiş ve vergi oranının % 50 olduğu varsayımıyla hareket edilmiştir.

Yatırım malının alış bedeli..... 20.000.000.- TL

İndirimler

1. Hurda satışı değeri.....1.000.000.- TL

2. Vergi tasarrufunun peşin değeri

$$500.000.-\text{TL} \times 0,909^{113} = 454.540.- \text{ TL}$$

1.454.540.- TL

Net Yatırım Tutarı..... 18.545.500.- TL

sonuçta, net yatırım tutarı 18.545.500.- TL'si olarak hesaplanmaktadır.

(113) Vergi tasarrufunun % 10 faiz üzerinden peşin değer faktörü, (1 TL'nin hali hazır değeri) tablosundan alınmıştır.

B. Yatırım İndirimi

2.Haziran.1995 tarih ve 22301 sayılı Resmi Gazete'de yayımlanan karma nitelikteki vergi paketi adı verilen 4108 sayılı Kanunun 17'nci maddesi ile Gelir Vergisi Kanunu'nun Ek Maddeleri içinde düzenlenen yatırım indirimi istisnası esaslı bir değişikliğe uğramış ve deyim yerinde ise "eskiye bir dönüş" yapılmıştır.

Vergisel teşvikler arasında, yatırım indirimi önemli ve ağırlıklı bir yer tutar. Yatırım indirimi Gelir Vergisi Kanunu içinde ek maddeler ile düzenlenmiş bulunmasına rağmen, uygulamada bu istisnadan kurumlar vergisi mükellefleri de yararlanmaktadır. Bu açıdan uygulama alanı oldukça genişlemiş olmaktadır.

Uygulamada, yatırım indirimi, Başbakanlık Hazine Müsteşarlığının yatırımcılara vermiş olduğu teşvik belgesi ile başlamakta ve istisnanın çerçeve ve koşulları bu merci tarafından düzenlenmektedir. Bu yüzden Hazine Müsteşarlığının yasal düzenlemeleri de konunun açıklanmasında gerekli ve zorunlu bir kaynak olmaktadır.

Makro ekonomi açısından, istihdam yaratma, milli geliri artırma ve döviz tasarrufu sağlamak amacıyla alınmış yatırımları özendirme tedbirlerinden biri olan yatırım indirimi,¹¹⁴ bir fon kaynağı oluşturan özelliği ile yatırım kararlarını yakından ilgilendirmektedir.

Gelir Vergisi Kanunu ile uygulama alanı bulabilen yatırım indirimi, işletme faaliyetleri sonucu gelecek dönemlerde elde edilecek kârdan, yatırım tutarının belirli bir kısmı kadar¹¹⁵ tutarı düşmek suretiyle vergilendirilecek kâr miktarını azaltmak ve böylece işletmelere ek bir fon kaynağı yaratmak imkânı verebilmektedir.

Yatırım indiriminin fiili bir vergi tasarrufu sağlayabilmesi için, işletmenin bu indirim tutarını aşan bir kâr elde etmesi gerekmektedir. Bu nedenle, net yatırım tutarının hesaplanmasında yatırım indiriminin hangi dönemde fiili bir vergi tasarrufu sağlayabileceği gözönünde tutularak bu tasarrufun peşin değerinin hesaplamalara katılması gerekmektedir.

(114) Maliye Bakanlığı, Tebliğler Dergisi, (Ankara-1982), sayı 12, s.153-155

(115) Yatırım indiriminin nisbeti Gelir Vergisi Kanunu'nun (Ek madde-3) maddesine göre % 30 ila % 100, arasında değişebilmektedir.

Yatırım indirimi gelir ve kurumlar vergisi mükelleflerine tanınmış bulunan en önemli istisnadır. Ek madde 1 bu istisnayı şu şekilde tanımlamaktadır: “Dar mükellefiyete tabi olanlar dahil, ticari ve zirai kazançları üzerinden vergiye tabi mükelleflerin (adi ortaklıklar, kollektif ve adi komandit şirketler ile kurumlar vergisi mükellefleri dahil) yaptıkları yatırımlar, bu bölümde yazılı kayıt ve şartlar dahilinde, ilgili kazançlardan indirilir.”

Bir vergi mükellefinin yatırım indiriminden yararlanabilmesi için Gelir Vergisi Kanunu bazı koşullar aramaktadır. Bu koşullar mevcut değilse o mükellef yatırım indiriminden yararlanamamaktadır. Bunlar;

a) İndirimin uygulanacağı ticari ve tarımsal kazancın bilanço esasına göre tesbit edilmesi gerekmektedir. İşletme hesabı esasına göre defter tutan bir mükellef yatırım indiriminden yararlanamaz.

b) Yatırımların, kalkınma planları, yıllık programlarda belirtilenlerden Maliye Bakanlığı ve Hazine Müsteşarlığı tarafından ortaklaşa seçilen sektör ve konularda yapılmış olması gerekmektedir.

c) Yatırıma başlamadan önce Hazine Müsteşarlığına başvurularak gerekli bilgi ve belgelerin tevdi edilmiş ve yukarıda belirtilen koşulların varlığı onaylanarak yatırım teşvik belgesi alınmış olmalıdır.

d) Yapılan yatırımın sektör ve bölgelerine göre belirli bir tutarı aşmış olması gerekir. Asgari yatırım tutarı dediğimiz bu ölçü zaman içinde değişmektedir.

Uygulama da yatırım indiriminden yararlanabilecek mükellef grupları şöyle sıralanabilir: Gerçek kişiler, adi ortaklıklar, sermaye şirketleri kooperatifler, kamu kuruluşları, kamu kurumu niteliğindeki meslek kuruluşları, dernekler ve vakıflar tarafından yapılan yatırımlar bunlardan yararlanabileceklerdir.

95/2 sayılı Hazine Müsteşarlığı Tebliğinde yatırım indirimine ait uygulamaların Maliye Bakanlığınca yürütüleceği açıkça belirlenmiştir. Ancak yatırım indirimine esas teşkil eden teşvik belgesi ile yatırım indirim oran ve koşulları Hazine Müsteşarlığınca belirlenmektedir. Yasal düzenlemeler vergi kanunları içinde yer aldığı için, asıl yetkili mercinin Maliye Bakanlığı olduğu kolayca anlaşılmaktadır.

Yatırımcıların yatırım indiriminden yararlanabilmeleri için, yatırım başlamadan önce, Hazine Müsteşarlığına başvurarak gerekli bilgi ve belgeleri tevdi etmeleri ve buna göre teşvik belgesi almaları gereklidir. Bu belgede yatırım indiriminin esasları ve koşulları ayrıntılı olarak gösterilmektedir. Bu belge olmadan mükelleflerin yatırım indiriminden yararlanmalarına olanak yoktur.

Ancak 4108 sayılı Kanun ile Ek 2'nci maddenin (4) numaralı bendinde yapılan değişiklik ile "yatırım teşvik belgesi aranmaksızın yatırım indirimi uygulanacak yatırım tür ve miktarlarını yöreler ve sektörler itibariyle ayrı ayrı belirlemeye" Maliye Bakanlığı yetkili kılınmıştır.

4108 sayılı Kanun yatırıma esas teşkil edecek değerleri yeniden belirlemiştir. Buna göre, "Yatırım indirimine, kaynağı ne olursa olsun, Ek 2'nci maddede yazılı şartları haiz bulunan yatırımlarla ilgili harcamalardan, bina, makine, tesisat, araç (sadece işletmenin esas faaliyet konusu ile ilgili olanlar) ve benzeri amortismanına tabi aktif değerlerin yeni olanlarının maliyet bedelleri esas teşkil edecektir."

Aktif değerlerin yeni olmasından maksat, bunların yurt içinde veya dışında daha önce hiçbir şekilde kullanılmamış bulunmasıdır. Yurt dışında kullanılmış olsa dahi Hazine Müsteşarlığınca uygun görülen makine ve tesislerin ithali halinde, bu aktif kıymetler yatırım indirimi uygulaması bakımından yeni sayılacaktır.

4108 sayılı Kanununun 17'nci maddesi ile Gelir Vergisi Kanunu'nun Ek madde 3 değiştirilmiş ve yatırım indirimi ile ilgili oranlar yükseltılarak eskiye bir dönüş yapılmıştır. Bu değişikliğe göre, yatırım indiriminin oranı, yatırım tutarının % 30'u olarak belirlenmiştir. Bakanlar Kurulu bu oranı, kalkınmada öncelikli yöreler ile kalkınma planı ve yıllık programlarda özel önem taşıdığı belirtilen sektörlerde yapılan yatırımlarda % 100 oranına kadar artırmaya veya kanuni orandan az olmamak üzere yeniden tesbit etmeye yetkili kılınmıştır. Bakanlar Kurulunca tesbit edilen yeni oranlar Bakanlar Kurulu Kararının Resmi Gazete'de yayımlandığı tarihten itibaren yapılan harcamalara uygulanacaktır.

Yatırımlara uygulanacak yatırım indirimi oranlarının eski ve yeni şekli aşağıdaki tabloda mukayeseli olarak gösterilmiştir.

TABLO - 5

YATIRIM İNDİRİMİ ORANLARI

<u>Sıra</u>	<u>Yatırımın Özelliği</u>	<u>95/2 sayılı Tebliğe göre</u>	<u>4108 sayılı Kanuna göre</u>
1	Kalkınmada öncelikli yörelerde ve özel önem taşıyan sektörlerde yapılacak yatırımlar	% 70 (Azami oran)	% 100 (Azami oran)
2	Diğer yörelerde ve yatırım konularında yapılacak yatırımlar	% 20 (Asgari oran)	% 30 (Asgari oran)

Kaynak: 95/2 sayılı Tebliğ ve 4108 sayılı Kanun esas alınarak yeniden düzenlenmiştir.

2. Haziran.1995 tarih ve 4108 sayılı Kanun ile yatırım indiriminde yapılan değişiklikler 1.1.1995 tarihinden geçerli olmak üzere, 2. Haziran.1995 tarihinde yürürlüğe girmiş bulunmaktadır.

Ek Madde 4'e göre yatırım indiriminin uygulanmasına, yatırım konusunu teşkil eden aktif değerlere ilişkin harcamaların yapıldığı takvim yılından itibaren başlanır ve indirimden faydalanılacak miktara ulaşıncaya kadar devam olunur. 4108 sayılı Kanun ile bu fıkranın sonuna bir eklenti yapılmış "Araştırma, plan ve proje masrafları ile arazi temini için yapılan giderler hariç olmak üzere, yatırımlarla ilgili her türlü harcamalar yatırıma başlandığını gösterir." Bu itibarla yatırımcıların haklarının kaybolmaması için dikkatli olmaları gerekir.

Yatırım tutarından düşülebilecek yatırım indiriminin hesaplanmasına ait aşağıdaki gibi bir örnek verilebilir.

Örnek :

Veriler :

Yatırım Tutarı.....	10.000.000.- TL
Yatırım İndirimi Oranı	% 30
Vergi Oranı.....	% 50
Peşin Değer İçin Faiz Oranı.....	% 10
Yatırım İndiriminin Uygulanacağı Dönem	2 yıl

Yukarıdaki verilere göre; yatırım indirimi, vergi tasarrufu ve vergi tasarrufunun peşin değeri aşağıdaki gibi hesaplanabilmektedir.

$$\text{Yatırım İndirimi..... } 10.000.000.- \text{ TL} \times 0,30 = 3.000.000.- \text{ TL}$$

$$\text{Vergi Tasarrufu..... } 3.000.000.- \text{ TL} \times 0,50 = 1.500.000.- \text{ TL}$$

$$\text{Peşin Değer}^{116} \text{ } 1.500.000.- \text{ TL} \times 0,826 = 1.239.000.- \text{ TL}$$

Yukarıda tesbit edilen vergi tasarrufunun peşin değeri 1.239.000.- TL'si, yatırım tutarı olan 10.000.000.- TL'sından düşülmek suretiyle net yatırım tutarı 8.761.000.- TL'si olarak hesaplanmaktadır.

(116) Vergi tasarrufunun % 10 faiz üzerinden peşin değer faktörü, (1 TL'nin hali hazır değeri) tablosundan alınmıştır.

C. Amortismanlar

Vergi Usul Kanunu'nun 313'üncü maddesinde amortisman muhasebe tekniği açısından "İşletmede bir yıldan fazla kullanılan ve yıpranmaya, aşınmaya veya kıymetten düşmeye maruz bulunan gayrimenkullerle, 269'uncu madde gereğince gayrimenkul gibi değerlendirilen iktisadi kıymetlerin, alet, edevat, mefruşat, demirbaş ve sinema filmlerinin bu kanuna göre tesbit edilen değerinin, yine bu kanun hükümlerine göre yok edilmesi amortismanın mevzuunu teşkil eder." şeklinde tanımlanmıştır.

Amortisman, maddi duran varlıkların, teknolojik kullanma ya da moda gibi nedenler ile uğradığı değer azalışlarını normal kullanma süresi içinde üretim maliyetine ya da sonuç hesaplarına kaydetme işlemi olarak tanımlanabilir¹¹⁷.

Amortisman vergi matrahını düşürmek suretiyle işletmenin ödeyeceği vergi miktarını azaltmakta ve böylece vergiden sonraki net getiriye ve kârlılığı olumlu yönde etkilemektedir¹¹⁸.

Yine Türk vergi uygulamasında kanun koyucu:

- a) Normal amortisman,
- b) Azalan bakiyeler usulü (Hızlandırılmış),
- c) Fevkalade amortisman

şeklinde olmak üzere üç tür amortisman rejimi benimsemiştir.

Değişik yıllarda farklı sonuçlar verebilen amortisman uygulama teknikleri teorik olarak çok çeşitli olmakla beraber uygulama, vergi yasaları ile sınırlandırılmış bulunmaktadır. Bu nedenle ülkemizdeki uygulama da Vergi Usul Kanunu ile tesbit edilmiş olan normal, azalan bakiyeler usulü ve fevkalade amortisman ayırma yöntemleri¹¹⁹ aşağıda verilen örneklerle incelenmeye çalışılmıştır.

(117) A. Burlaud et CL. Cossu , Multiplicateur d'Amortissement et inflation Economie et Comptabilite Juin-1977, s.3

(118) Cengiz PINAR, Yatırım Projelerinin Değerlendirilmesi ve Finansmanı, (İzmir-1983), s.34

(119) Vergi Usul Kanunu, md. 313-321

Örnek :

Veriler :

Yatırım Tutarı	10.000.000.- TL
Yatırımın Ömrü	5 yıl
Vergi Oranı	% 50
Yıllık Getiri	50.000.000.- TL

Yukarıdaki veriler esas alınarak, iki amortisman yöntemine göre vergi tasarrufları aşağıdaki gibi hesaplanmaktadır.

a. Normal Amortisman Yöntemi

Vergi Usul Kanunu'nun normal amortisman oranını düzenleyen 315'inci maddesi değiştirilmiş ve % 25 olan standart oran beş puan düşürülerek % 20'ye indirilmiştir. Bunun anlamı daha önce dört yılda itfa edilecek iktisadi değerler, bundan sonra beş yılda itfa edilecektir.

Yeni uygulamaya göre, % 20 genel ve standart oran olmaktadır. Kolayca kestirileceği gibi, bina ve arazi gibi taşınmaz değerler bu oranın altında ve çabuk aşınan ve yok olan değerler de % 20 oranının üstünde bir oranla amorti edilecektir. Bu oranları Maliye Bakanlığı tesbit ve ilan edecektir.

Yeni standart oran 1.1.1995 tarihinden geçerli olmak üzere yürürlüğe girecektir.

Teorik olarak bu yöntem, $A = P/W$ şeklinde ifade edilebilir. Burada A = yıllık amortisman tutarını, W = yatırımın faydalı ömrünü, P =yatırım tutarını ifade etmektedir.

Uygulamada ise işletmeler, amortismanına tabi maddi duran varlıklarının değerini % 20 nisbetinden fazla olmamak üzere, serbestçe tesbit ettikleri nisbetler üzerinden yok edilebilmektedirler¹²⁰. Bu duruma göre örnekteki veriler esas alınarak amortismanlardan dolayı vergi tasarrufları aşağıdaki gibi hesaplanabilir.

<u>Dönemler</u>	<u>Yatırım Tutarı</u>	<u>Yıllık Amortisman</u>
1. yıl	10.000.000.- TL	2.000.000.- TL
2. yıl	10.000.000.- TL	2.000.000.- TL
3. yıl	10.000.000.- TL	2.000.000.- TL
4. yıl	10.000.000.- TL	2.000.000.- TL
5. yıl	10.000.000.- TL	1.999.999.- TL

Örnekte, vergiden önceki getiri her yıl itibari ile 50.000.000.- TL'dir. Burada % 50 vergi oranı gözönünde bulundurulursa, amortisman ayırmadan önceki getiri, vergiden dolayı 25.000.000.- TL'sına düşmektedir. Oysa her yıl ayrılacak 2.000.000.- TL'sı tutarındaki amortisman miktarı %50 vergi nisbetine göre yılda 1.000.000.- TL'sı bir nakit tasarrufu sağlayabilmektedir. Normal amortisman yöntemi ile sağlanabilecek vergi tasarrufu, vergiden sonraki nakit girişine ilave edilerek işletmenin yıllık net getirisi (25.000.000.- TL + 1.000.000.- TL =) 26.000.000.- TL'sı olarak hesaplanabilir.

(120) Vergi Usul Kanunu, md. 315

b. Azalan Bakiyeler Usulü (Hızlandırılmış) Amortisman Yöntemi

Vergi Usul Kanunu azalan bakiyeler usulü ile amortismanı Mükerrer 315'inci maddesinde düzenlemiştir. 4008 sayılı kanun'un 11'inci maddesi ile bu madde değişikliğe uğramış, standart ve normal amortisman oranında yapılan değişikliğe paralel olarak, azalan bakiyeler usulünde uygulanacak oran % 50'den %40'a düşürülmüştür. Normal amortisman usulünde olduğu gibi, hızlandırılmış amortisman usulünde de, itfa süresi yine beş yıl olacaktır.

Azalan bakiyeler usulünde kabul edilen yeni oran, 1.1.1995 tarihinden geçerli olmak üzere yürürlüğe girecektir.

Azalan bakiyeler usulü (hızlandırılmış) amortisman yöntemi, üretim araçlarının yılların toplamının oranı şeklinde hesaplanabilmektedir¹²¹. Bu yöntemin uygulanması halinde maddi duran varlığın ekonomik ömrünün ilk yıllarında daha yüksek oranlarla amortisman ayrılabilir. Örnekteki veriler esas alınarak bu yöntemle göre yıllık amortisman miktarları aşağıdaki gibi hesaplanabilir.

<u>Yıllar</u>	<u>Yatırım Tutarı</u>	<u>Yıllık Amortisman</u>
1. yıl	10.000.000.- TL	4.000.000.- TL
2. yıl	10.000.000.- TL	2.400.000.- TL
3. yıl	10.000.000.- TL	1.440.000.- TL
4. yıl	10.000.000.- TL	864.000.- TL
5. yıl	10.000.000.- TL	1.296.000.- TL

Yıllık amortisman miktarları gözönünde bulundurularak yıllık net getiriler ise aşağıdaki gibi hesaplanmaktadır.

(121) MOORE - JAEDICKE, (Çev. A. PEKER), s. 603

<u>Yıllar</u>	<u>Vergiden Sonraki Getiri</u>	<u>Amortismanlardan Sonraki Getiri</u>
1. yıl	25.000.000.- TL	27.000.000.- TL
2. yıl	25.000.000.- TL	26.200.000.- TL
3. yıl	25.000.000.- TL	25.720.000.- TL
4. yıl	25.000.000.- TL	25.432.000.- TL
5. yıl	25.000.000.- TL	25.648.000.- TL

Her iki yöntemle göre ayrılacak amortismanlar, yıllara göre farklılıklar gösterilebilmekte ve farklı vergi tasarruflarına neden olabilmektedir. Bu bakımdan karar vericilerin, işletme rantabilitesini gözönünde bulundurarak, amortisman yöntemini doğru saptamak zorundadırlar.

Amortismanlar suretiyle sağlanan vergi tasarrufları, yıllık getirilerin hesaplanmasında dikkate alınabileceği gibi, yatırım hesaplarında başlangıç yatırımından da düşülebilir¹²². Bu konudaki hesaplama tarzı ise yatırım indirimi konusunda örneklendirilmiştir.

c. Kıst Amortisman Yöntemi

4008 sayılı kanun'un 12'inci maddesi ile Vergi Usul Kanunu'nun 320'inci maddesi değiştirilmiş ve maddeye eklenen bir fıkra ile, sabit değerlerin aktife girdikleri ilk yıl için kıst amortisman yöntemi getirilmiştir. Yeni düzenlemeye göre, sabit değerlerin aktife girdiği ilk yılda hesap döneminin bitimine kaç ay kalmış ise, bu hesap dönemi için, ay kesri tam sayılmak suretiyle, kalan ay süresi kadar amortisman ayrılacaktır. Amortisman ayrılmayan süreye ait bakiye değer, itfa süresinin son yılında tamamen yok edilecektir.

Kanun koyucu bazı kötüye kullanmaları önlemek için amortisman uygulamasına kıst amortisman uygulama yöntemi getirmiş ise

(122) BURSAL, s.169

de, bu yöntem amortismanın yıllık olma ilkesini bozduğu için iyi olmamıştır.

Kıst amortisman uygulaması kanun'unun yayım tarihi olan 6.7.1994 tarihinden geçerli olmak üzere yürürlüğe girmiş bulunmaktadır. Buna göre, bu tarihten önce aktife giren sabit değerler için kıst amortisman uygulanmayacaktır.

İlk bakışta eski amortisman uygulamasının önemli bir eksikliğini gidermiş ve onu reel amortisman sistemine yaklaştırmış gibi görünen bu düzenlemenin kamu oyununda tartışılan eksikliklerinin idarece giderilmesi beklenirken 2.6.1995 tarih ve 22301 sayılı Resmi Gazete'de yayımlanan 4108 sayılı yasa ile konu daha karmaşık bir hale getirilmiştir.

4108 sayılı yasa'nın 6'ncı maddesi ile VUK'nun 320'inci maddesinde yapılan değişiklikte, binek otomobiller dışında kalan sabit kıymetler için kıst amortisman uygulaması kaldırılmış, işin garibi uygulamanın yürürlük tarihi de yine aynı yasanın 40/a maddesi ile geriye dönük bir tarih olan 1.1.1994 olarak belirtilmiştir.

Yeni düzenlemeye göre V.U.K'nun 320'inci maddesinin ikinci fıkrası "faaliyetleri kısmen veya tamamen binek otomobillerinin kiralanması veya çeşitli şekillerde işletilmesi olanların bu amaçla kullandıkları binek otomobilleri hariç olmak üzere binek otomobillerinin aktife girdiği hesap dönemi için ay kesri tam sayılmak suretiyle kalan ay süresi kadar amortisman ayrılır. Amortisman ayrılamayan süreye isabet eden bakiye değer itfa süresinin son yılında tamamen yok edilir." şeklinde değiştirilmiştir.

Bu hükmün uygulanmasıyla ilgili esaslar 12.7.1995 tarih ve 22341 sayılı Resmi Gazete'de yayımlanan 241 sıra no.lu V.U.K Genel Tebliği ile belirlenmiştir. Anılan tebliğ ile kıst amortisman uygulaması kapsamına giren sabit kıymetlerle 1994 yılı kazançlarına ilişkin gelir vergisi ve muhtasar beyannamelerde ve muhasebe kayıtlarında yapılacak düzeltme işlemlerine ilişkin esaslara açıklık getirilmiştir.

Ayrıca 4108 sayılı yasanın geçici birinci maddesinde sözü edilen düzeltme işlemine ilişkin V.U.K 241 sayılı tebliği ile getirilen 1995 yılında gider yazma şeklindeki tercihin "Vergilendirmede dönemsellik ilkesi" ne aykırılık teşkil ettiği de ortadadır¹²³.

(123) TÜRMOB, 14.8.1995 Tarihli 71 sayılı Sirküler Rapor, s.32

TABLO - 6

KARŞILAŞTIRMALI AMORTİSMAN ORANLARI

<u>TÜRLER</u>	<u>1. Yıl</u>	<u>2. Yıl</u>	<u>3. Yıl</u>	<u>4. Yıl</u>	<u>5.Yıl</u>
<u>DÜZ ORANLAR</u>					
1. Eski (Normal)	% 25	% 25	% 25	% 25	--
2. Yeni (Normal)	% 20	% 20	% 20	% 20	% 20
<u>AZALAN BAKİYELER (Hızlandırılmış)</u>					
1. Eski oranlar	% 50	% 25	% 12,5	% 12,5	
2. Yeni oranlar	% 40	% 24	% 14,4	% 8,64	12,96

Not : Kıst amortisman dikkate alınmadan hazırlanmıştır.

ŞEKİL - 7

YATIRIM KARARLARINDA YARARLANILABİLECEK VERİLERİN SINIFLANDIRILMASI

BİRİNCİ DERECEDEKİ VERİLER	YATIRIM TUTARI
	YATIRIM GETİRİSİ
İKİNCİ DERECEDEKİ VERİLER	HURDA DEĞERİ
	AMORTİSMAN
	TEŞVİK TEDBİRLERİ
	SERMAYE MALİYETİ
	İŞLETME SERMAYESİ
	YATIRIMIN ÖMRÜ
	FIRSAT MALİYETİ

II. YATIRIM GETİRİSİNİN HESAPLANMASIN KULLANILAN MUHASEBE VERİLERİ

Yatırımın kârlılığını hesaplayabilmek ve yatırım kararı alabilmek için gereksinim duyulan birinci derecedeki, ikinci veri ¹²⁴ yatırımın net getirisidir.

Net getiriye, yatırımdan sağlanacak gelir ve giderler farkı olarak tanımlamak mümkündür¹²⁵. Bu tanıma uygun olarak net getiriye oluşturacak öğeler iki başlık altında incelenmektedir.

1. İşletme Gelirleri

İşletme gelirleri, satışlardan veya diğer faaliyetlerden sağlanan hasılatlar ile yatırımın neden olabileceği gider tasarruflarından meydana gelebilir. Bu bakımdan işletmenin gelirleri, elde edilen hasılatlar ve gider tasarrufları olarak iki ana gruba ayrılmaktadır.

A. İşletme Hasılatları

Mal ve hizmet üretiminden sağlanan paralar ile işletmenin esas faaliyeti dışında maddi duran varlık satışı, alınan kira ve faizler, arızı nitelikte yapılan faaliyetlerden elde edilen nakit ve alacaklar, işletmenin hasılatını meydana getiren öğeler olarak sıralanabilir¹²⁶.

İşletme hasılatının hesaplanmasında muhasebeyi ilgilendiren konuları, satılacak mal miktarı ile bunlara uygulanacak fiyatın tesbit edilmesi olarak sıralamak mümkün olabilir. Satılacak mal ve hizmet miktarları, pazar araştırmaları sonuçlarına yatırımın kapasitesine ve kapasite kullanım seviyesine bağlı bulunduğundan, yatırım kararı alınmadan önce, tam kapasiteye ulaşıncaya kadar her yıl üretilip satılacak mamullerin, iç piyasa ve dış pazarlarda satılacak miktarlarının hesaplanması gerekmektedir.

(124) Şekil - 5'de tesbit edildiği gibi

(125) BURSAL, s.169

(126) BAKLACIOĞLU, s.250

Satılacak mal ya da hizmet miktarı belli edildikten sonra, hasılatın tahmin edilebilmesi için fiyatlandırma politikasının tesbit edilmesi önemli bulunmaktadır. Satışı planlanan mamul ve hizmetlerin satış tutarlarının hesaplanmasında; geçmiş yıl verileri, cari fiyat seviyesi, satışta ödenecek vergiler, satış giderleri, satış iskontoları satış hasılatının tesbitinde önemli rolü bulunan veriler olarak sıralanabilir.

B. Gider Tasarrufları

İşletmenin yapacağı yatırımlar bazen giderlerde azalma sağlayarak değişken masraflarda tasarruf yapılmasına neden olabilmektedir. Bu durum daha çok yenileme yatırımlarında gözlemlenmektedir¹²⁷.

Yatırımların türlerine göre, değişken masraflarda ortaya çıkabilecek tasarruflar hammadde, işçilik ve enerji konularında olabilir.

Yenileme yatırımı hammaddelerin cinsinde, kalitesinde veya randımanında değişiklik yaparak maliyetlerin azalmasına neden olabilir. Eski bir makinanın yerine yeni alınacak bir makina, işçi sayısında ve buna bağlı olarak işçilik masraflarında azalma sağlayabilir. Daha ucuz bir yakıtla çalışan bir makinanın alınması için yapılacak yatırım da enerji masraflarını azaltabilir. Bütün bunların yatırımın teknik özelliklerinden kaynaklandığı söylenebilir. Bunun içinde sözkonusu tasarruflar hesaplanırken, yatırım malının teknik üstünlüklerini sunan veri kaynaklarından yararlanmak mümkündür.

Satışlardan veya diğer işletme faaliyetlerinden sağlanan hasılatlar ile yatırımların neden olabileceği gider tasarruflarının işletmenin en önemli gelir öğelerini oluşturduğu söylenebilir. Bunların dışında olağanüstü gelirler, faiz gelirleri ve amortismanlar nedeniyle sağlanan vergi avantajları, uluslararası beş numaralı muhasebe standardı bildiriyle kabul edilmiş diğer gelir öğeleri olarak sıralanabilir¹²⁸.

(127) BURSAL, s.177

(128) Uluslararası Muhasebe Standardı 5, İ.Ü. Muhasebe Enstitüsü Dergisi, (İstanbul-1977),sayı 10,s.5-9

2. İşletmenin Giderleri

Yatırım suretiyle elde edilecek mamul ve hizmetlerin elde edilmesi bir dizi üretim giderlerinin yapılmasını gerektirmektedir. Burada üretimin mal oluş hesaplamaları üzerinde durularak, net getirinin hesaplanmasında kullanılacak olan işletme giderleri saptanmaya çalışılmalıdır.

A. Ham Madde Maliyetlerinin Hesaplanması

Bir mamul için hammadde, yardımcı madde ve işletme malzemesi gerekli bulunabilir. Bu tür girdiler üretim miktarına bağlı olarak artış ya da azalış gösterdiklerinden bunların öncelikle sarf miktarlarının bilinmesi gerekmektedir¹²⁹.

Hammadde, yardımcı madde ve işletme malzemesinin sarf miktarlarının hesaplanmasında üretim kapasitesi ölçü olarak alınabilir. Mamul girdilerinin kalite ve fire oranları, sarf miktarlarının hesaplanmasında kullanılacak diğer öğeler olarak sıralanabilir.

Üretimde kullanılacak hammadde, yardımcı madde ve işletme malzemesi kullanım miktarları tesbit edildikten sonra, tutarlarının bulunması için uygulanacak fiyatın bilinmesi gerekir. Birim fiyatlarının hesaplanmasında muhasebeden yararlanılıyor ise; prospektüs, katalog vb. belgelerden ya da teknik tahminlerden yararlanılabilir. Bu suretle tesbit edilecek birim fiyatları hammadde miktarlarıyla çarpılarak maliyetler tesbit edilebilir. Hammadde, yardımcı madde ve işletme malzemesinin tesbit edilen maliyetlerine, satınalma, taşıma ve sigorta masraflarının da katılması önerilir.

B. Dolaysız İşçilik Ücretlerinin Hesaplanması

Dolaysız işçilikte üretim miktarına bağlı olarak artış ve azalış gösterebilir. Diğer bir etkenin ise ülkede uygulanan ücret politikaları ve asgari ücret komisyonu kararları olduğu söylenebilir.

(129) GÜVEMLİ, s.86

Dolaysız işçilik miktarı, mevcut işletmelerde hareket ve zaman etüdleriyle belirlenebilmektedir¹³⁰.

Yeni yapılacak yatırımlar için, emsal işletmelere ait istatistikler, makine veya tesise ait şartnameler birer veri kaynağı olarak gösterilebilirler.

Ücret rejimi, dolaysız işçilik miktar ve tutarının hesaplanmasında etkileyici bir rol oynayabilir. Üretim esnasında uygulanabilecek ücret sistemleri gözönünde bulundurularak dolaysız işçilik tutarları hesaplanabilir. Ayrıca ilave edilecek gider kalemleri ise; işveren sigorta primleri, fazla mesai ücretleri ve diğer sosyal yardımlar olarak sıralanabilir.

C. Genel Üretim Masraflarının Hesaplanması

Bu masraflar, dolaylı emtea, dolaysız işçiliğin yanı sıra, üretim bölümlerinde sarf edilen yakıt, elektrik, su, buhar gibi maloluş unsurları ile bakım ve onarım masraflarını ve üretimle ilgili vergileri kapsamaktadır¹³¹.

Dolaylı emteanın hesaplanmasında; hammadde hesaplanmasındaki yöntemler, dolaylı işçilik hesaplanmasında ise dolaysız işçilik hesaplanmasındaki yöntemler uygulanabilir.

Makine ve donatımın çalışması için gerekli olan sarf miktarlarının saptanmasında üretim seviyesine bağlı olarak üretim araçlarının çalışma süreleri göz önünde bulundurulabilir. Enerji sarfları birim ölçütleri ile saptanarak teknik hesaplamalarla sarf miktarlarına dönüştürülebilir. Elektrik ve yakıt sarflarının fiyatı, kuruluş yöresindeki işletmeler incelenerek belirlenebilir.

Sarf miktarlarının saptanmasında kıstas bulmakta güçlük çekilen maddelerle ilgili tahminler, hammadde, işçilik, çalışma saatleri gibi dolaylı verilere dayanılarak hesaplanması yoluna gidilebilir¹³².

(130) BAKLACIOĞLU, s.256

(131) GÜVEMLİ, s. 89

(132) BURSAL, s. 177

D. Genel Yönetim Masraflarının Hesaplanması

Üretimle doğrudan doğruya ilişkisi bulunmayan; kırtasiye, malzeme, ağırlama, posta, yolluk, aidat, noter vb. masraflar ile yönetim kadrolarında çalışan işçilik ücretleri ve maaşlar genel yönetim masraflarını oluşturmaktadır¹³³.

Bu tür masrafların saptanmasında, doğrudan doğruya ilgili yerlerden bilgi sağlanabileceği gibi, benzer kuruluşlardaki incelemelere ve denemelere dayanılarak bazı kıstaslar da elde edilebilir. İşçilik ve maaşların hesaplanmasında ise, işletmenin yönetim şeması, çalışanların ücret seviyeleri bu hesaplamalar için bir kaynak olabilir.

E. Amortismanların Hesaplanması

İşletmenin yönetim bürolarında ve üretimin gerçekleştiği her kesimde bulunan makine, tesisat, teçhizat ve demirbaşlar üzerinden belli yöntemlere göre ayrılan amortismanlar maliyet giderleri içinde önemli bir yer tutmaktadır.

Uygulamada maddi duran varlıkların türlerine göre, Vergi Usul Kanununca kabul edilen amortisman yöntemlerinden biri kullanılabilir.

Amortismanlardan dolayı sağlanan vergi tasarrufu, yatırım tutarını düşüren bir etken olarak dikkate alınmış olması halinde, ayrıca yatırımın net getirisinin hesaplanmasında dikkate alınmaması gerekecektir¹³⁴.

(133) Öztin AKGÜÇ, Kredi Taleplerinin Değerlendirilmesi, (Ankara-1984), s.234

(134) BURSAL, s.189

F. Finansman Masraflarının Hesaplanması

Finansman masrafları dönemler itibariyle, iş hacmindeki gelişmeye göre dönen, bağlı ve maddi duran varlıkların seviyelerine bağlı olarak, seviyesi değişecek olan kısa ve orta vadeli yabancı kaynak tutarının belirlenmesi suretiyle hesaplanabilir.

Finansman masrafları yıllar itibariyle maloluş hesaplamalarında maliyet unsuru olarak kabul edilebileceği gibi, uluslararası onaltı nolu muhasebe standardına göre, bu maliyetlerin ilişkin oldukları yatırım mallarının, brüt defter değerine dahil edilerek yatırım tutarı hesaplanmasında dikkate alınabilmektedir¹³⁵.

G. Satış Masraflarının Hesaplanması

Satış masraflarının konusunu satış komisyonları, reklâm, sergi, inceleme, dağıtım, araştırma ve geliştirme masraflarının oluşturduğu söylenebilir.

Satış masrafları çoğu kez satışlarla bağlantılı olmaktadır. Bu nedenle satış komisyonu, dağıtım ve ambalaj masraflarının tahmininde, iş konusuna ve pazar koşullarına göre oluşan satış miktar ve tutarları kıstas alınabilir¹³⁶.

H. Dışarıya Yaptırılan İşlerin Hesaplanması

İşletmenin durumuna göre, maloluşa olumlu etkide bulunan bazı işlerin dışarıya yaptırılması gerekebilir. Bu işler, dışarıya yaptırılacak fason imalat ve işçilik, bakım-onarım, nakliye, elektrik, su, havagazı olarak sıralanabilir¹³⁷.

(135) Uluslararası Muhasebe Standardı 16, İ.Ü. Muhasebe Enstitüsü Dergisi, (İstanbul-1985), sayı 10, s.57

(136) AKGÜÇ, s. 234

(137) ÖGET, s. 174

Dışarıya yaptırılan işlerin tesbit edilmesi iş kollarına göre yapılacak piyasa etüdlerine ve tarihsel muhasebe maliyetlerine göre kıyaslamalar suretiyle tesbit edilebilir.

İşletme giderleri hesaplandıktan sonra, işletme gelirleri toplamından düşülerek brüt yatırım kârı elde edilebilir. Brüt kârdan vergi ve fonları düşmek suretiyle yatırımın net getirisi, başka bir deyimle dağıtılabılır kâr hesaplanabilir. Net getirinin hesaplanmasında kullanılabilir gelir ve gider öğeleri tablo - 8' deki gibi sınıflandırılabilir.

TABLO - 8

**NET YATIRIM GETİRİSİNİN ÖĞELERİNİN
SINIFLANDIRILMASI**

İŞLETME GİDERLERİ	İŞLETME GELİRLERİ
I. HAMMADDE MALİYETLERİ A. Hammadde Giderleri B. Yardımcı Madde Giderleri C. İşletme Malzemesi Giderleri	I. SATIŞLARDAN ELDE EDİLEN HASILATLAR A. Mamul Satışları B. Hurda Satışları C. Artık Satışları D. Hizmet Satışları
II. DİREKT İŞÇİLİK GİDERLERİ	II. GİDER TASARRUFLARI
III. GENEL ÜRETİM GİDERLERİ	III. OLAĞANÜSTÜ GELİRLER (x)
IV. GENEL YÖNETİM GİDERLERİ	IV. VERGİ TASARRUFLARI
V. AMORTİSMANLAR	A. Amortismanlar B. Yatırım İndirimi C. Diğer Teşvik Tedbirleri
VI. FİNANSMAN GİDERLERİ	
VII. SATIŞ VE REKLAM GİDERİ	
VIII. DIŞARIYA YAPTIRILAN İŞLER	

(x) Uluslararası Muhasebe Standardı 5, Muhasebe Enstitüsü Dergisi, sayı 10, (İstanbul-1977), s. 59

BEŞİNCİ BÖLÜM

ENFLASYONUN İŞLETME ÜZERİNDEKİ ETKİLERİ VE MALİ TABLOLAR

I. ENFLASYONUN TANIMI, KAPSAMI VE TÜRLERİ

Enflasyon, gelişmiş ve gelişmekte olan ülkelerin hemen tümünde ekonomilere olumsuz damgasını vuran ve süreklilik gösteren bir faktör olmuştur. Tüm ekonomik ve mali verileri bu faktörün varlığını kabul ederek, fakat etkilerini azaltmaya çalışarak ele alması ve buna göre değerlendirilmesi gereklidir. Bu etkileri azaltıcı önlemlerin seçimi ise, onun sınırlarının iyi çizilmesine ve ona verilen anlama bağlıdır.

Dar anlamı ile; fiyatlar genel düzeyinde görülen sürekli artışlar sonucu, paranın satın alma gücünün düşmesi, biçiminde tanımlanan enflasyon, parasal bir olaydır¹³⁸.

Dar anlamda yapılan bu tanımdan da anlaşılacağı üzere, enflasyonun varlığı; fiyat yükselmelerinin sürekliliğine bağlıdır. Diğer bir deyişle; enflasyonun şartı; fiyatların belirli bir zaman içinde bir miktar yükselmesi değil, bu yükselmenin sürekli ve artan nibeletlerde bir seyir takip etmesidir. Belirli bir mal veya hizmetin talebinde meydana gelen kaymalardan dolayı o mal ya da hizmetin fiyatında ortaya çıkan değişmeler hiçbir zaman fiyatlar genel düzeyinin değiştiği anlamını taşımaz. Ayrıca, bir kaç tür malın fiyatı; belli bir süre için yükseliyor, sonra durgunlaşıyor ve sonra da tekrar yükselme gösteriyorsa, bu durumun, fiyatlar genel düzeyinin yükselmesi anlamına gelmeyeceğinden, enflasyondan söz edilmesi olanaksızdır¹³⁹.

Ekonomi biliminde; genel fiyat düzeyinde artış diye tanımlanan enflasyon kavramı; işletme ekonomisi biliminde, genişler ve fiyat yükselmesi adını alır ve böylece nisbi (görelî) fiyatları da içerir. Ancak, genel fiyatlar; para değeri değişikliği ile, nisbi fiyatlar ise; bir kaç

(138) Talat GÜLLOP, Enflasyon Olayı, Atatürk Üniv. İşletme Fakültesi Yayını No.69, (Erzurum-1979), s. 11

(139) İzzet AYDIN, Enflasyonla Mücadele Modelleri, İ.Ü. İktisat Fakültesi Yayını No.445 (İstanbul-1979), s. 37

çeşit mal değerinin değişikliği ile ilgilidir¹⁴⁰. Literatüre göre genel fiyatlar ile nisbi fiyatları, kesin sınırları ile birbirinden ayrı olarak ele almak olanak dahilinde ise de, uygulamada, fiyat ve mal değişiklikleri birlikte ele alınarak incelenmekte ve genelde mal değeri değişikliği, paranın satın alma gücünün azalması karşılığında fiyat artışı olarak nitelendirilmektedir.

Enflasyonun geniş olarak tanımlanması gerektiğinde; fiyatlar genel düzeyinde görülen sürekli artışın, paranın satın alma gücünü azaltması, mal veya hizmet fiyatlarının yükselmesi sonucu gerek makro gerekse mikro düzeyde olumsuz etkilerin ortaya çıkardığı ekonomik bir olaydır.

Gerek dar anlamda ve gerekse geniş anlamda yapılan tanımlarla enflasyon için;

- Paranın satın alma gücünün düşmesi,
- Mal ve hizmet fiyatlarının sürekli olarak yükselmesi,

konularının ana hatlarını oluşturduğunun söylenmesi mümkündür¹⁴¹.

Bir ülkede ekonomik, politik ve sosyal faktörlerin, olumsuz uygulamalar sonucu genel fiyat düzeylerini dengesiz kıldığı ve bunun sonucu enflasyonun değişik isimler alarak ortaya çıktığı bilinmektedir. Diğer bir anlatım biçimi ile; enflasyon bünyeyi ilgilendiriyorsa; bünyesel enflasyon, maliyetleri ilgilendiriyorsa; maliyet enflasyonu gibi isimlerle kendini göstermektedir. Literatürde enflasyon türleri ile ilgili olarak yazarlar arasında kavram karmaşıklığı da söz konusudur¹⁴².

Genelde enflasyon;

1. Talep Enflasyonu,
2. Sinsi enflasyon,
3. Hiper enflasyon,
4. Kornik enflasyon,
5. Maliyet enflasyonu,
6. Durgunluk içinde enflasyon,

(140) Salih ŞANVER, Enflasyon ve Vergi, Enflasyon Ortamında Muhasebe, Finansman ve Vergi Problemleri, İ.Ü. İşletme Fakültesi Muhasebe Enstitüsü Yayını No.37/6,(İstanbul-1974), s.107

(141) GÜLLOP, s.12

(142) BRONFENBRENNER, M. ve HOLZMAN, F. (Çev. Asım YÜCEL), "Enflasyon Teorileri Üzerine" "AKEDEMİ" Bursa İ.T.İ.A Dergisi, Cilt II, No.3, (Bursa-1973)

7. Bünyesel enflasyon,
8. Fiyat enflasyonu,
9. İthal edilmiş enflasyon,

biçiminde gruplamaya bağlı tutulabilirse de genel kaynakları ve oluşum nedenlerine bağlı olarak¹⁴³ ;

1. Talep enflasyonu,
2. Maliyet enflasyonu,
3. Fiyat enflasyonu,
4. Durgunluk içinde enflasyon biçiminde de gruplandırılır.

Talep Enflasyonu : Ekonomide parasal satın alma gücünün üretilen mal ve hizmet artışından daha hızlı yükselmesi sonucunda ortaya çıkan genel fiyat yükselmesidir. Başka bir deyişle, toplam talebin toplam arzdan fazla olmasından kaynaklanarak ortaya çıkan genel fiyat yükselmesi olayıdır¹⁴⁴ .

Maliyet Enflasyonu : Mamul üreten faktörlerin birinde, bir kaçında veya hepsindeki fiyat yükselmelerinin baskısı ile ortaya çıkan genel fiyat düzeyindeki yükselmelerdir¹⁴⁵ . Bu tip enflasyon, üretim maliyetlerinin yükselmesiyle başlar.

Fiyat Enflasyonu : İşletmelerin, çoğu kez ürettikleri mal ve hizmetlere, tüketicilerin kendi aralarında örgütlenmiş olmalarından, devletin etkin fiyat denetimi yapamamasından ve aksak rekabet koşullarından yararlanarak diledikleri fiyatları uygulamaları, böylece bu kuruluşların ürettikleri mal ve hizmetleri gerçek piyasa değerinin üzerinde satmaları, bunu gören diğer işletmelerinde mal ve hizmetlerini aynı fiyat düzeyine yükseltmeleri sonucu ortaya çıkan genel fiyat yükselmesi olayıdır¹⁴⁶ .

Durgunluk İçinde Enflasyon : Bir bakıma maliyet enflasyonuna benzer. Bu tür enflasyonun görüldüğü ekonomilerde üretim maliyetleri ve fiyatlar yükselirken diğer yandan ekonomilere damgasını

(143) Osman OKKA, Enflasyonun Sermaye Bütçelemesi Üzerindeki Etkileri, Atatürk Üniversitesi İşletme Fakültesi, Araştırma Enstitüsü, İşletme Dergisi, Cilt 4, sayı.34, Kışım 1980, s.29-31

(144) Mehmet SAYARI, Enflasyonda Gerçek Satış Kârının Saptanması, Ankara İ.T.İ.A Yayını No. 146 (Ankara-1981), s.18

(145) Sadun AREN, İstihdam, Para ve İktisadi Politika, (Ankara-1978), s.46

(146) OKKA, s. 30

vuran belli başlı sektörlerde düşük kapasitede çalışma görülmektedir. Bu durumda talepteki durgunluk nedeniyle fiyat yükselmeleri sadece maliyetlerin zorlanması sonucu oluşmaktadır¹⁴⁷.

Yukarıda kısaca değinilen enflasyon türleri birbirinden tamamen bağımsız değildirler, bilakis kendi aralarında bağlantı halindedirler. Nitekim maliyet enflasyonu, talep enflasyonunu besleyebildiği gibi, talep enflasyonunun zayıflaması da maliyet enflasyonunu hafifletebilir. Diğer taraftan, fiyat enflasyonu ile maliyet ve talep enflasyonları arasında da belirli bir bağlantı vardır. Kısacası bu enflasyon türleri iç içe girmiş daire gibidirler¹⁴⁸.

Ekonomi açısından önemli olan enflasyon türleri, bu türlerin meydana geliş biçimi ve özellikleri, işletmeler açısından bir dereceye kadar önemini kaybeder. Çünkü işletme enflasyonunun nedenleri ve oluşum biçimlerinden ziyade onun işletme üzerindeki etkileri ile ilgilenir.

II. MUHASEBE SİSTEMİ İÇERİSİNDE MALİ TABLolar

Muhasebe, bir hizmet faaliyetidir. Bir hizmet olarak sunulan muhasebenin işlevi ise; gerçek ekonomik birimler olan işletmelerin hakkında, arzu edilen nitelikte ve nicelikte kantitatif (sayısal) bilgiler sunmaktır¹⁴⁹. Muhasebe; bu işlevini yaparken önce işletme içinde oluşan mali karakterdeki olaylarla ilgili bilgileri toplar, kaydeder ve sınıflar. Sonra derlediği bu bilgileri kişi veya kurumların amaçlarına cevap verecek şekilde çeşitli tablolar halinde özetler. Bu tablolara mali tablolar denir.

1. Mali Tabloların Tanımı Ve Kapsamı

Muhasebenin kayıt ve sınıflama yoluyla topladığı bilgilerin çeşitli amaçlarla kullanılmasına olanak vermek için, özetlenerek gösterildiği tablolara “mali tablolar” denir¹⁵⁰. Ayrıca, mali tablolar

(147) Ahmet KILIÇBAY, “Enflasyon Nasıl Duracak”, Türkiye İktisat Gazetesi, 16.Kasım.1978, s.6

(148) İsmail TÜRK, Maliye Politikası (Amaçlar-Araçlar) ve Çağdaş Bütçe Teorileri, (Ankara-1975), s.84

(149) BAUER, R.D.M. ve DARBY, P.H., Elementary Accounting, Barnes and Noble, Inc.(NewYork-1973), s.2

(150) BEKTÖRE, ÇÖMLEKÇİ, SÖZBİLİR, s.9

işletmelerin finansal bünyeleri ve faaliyet sonuçları hakkında bilgi ileten en önemli bilgi aktarma araçlarından¹⁵¹. Mali tablolar, işletmenin faaliyette bulunduğu ülkenin para birimi ile bilgi sunarlar.

Mali tabloları, bu görüşlerin ışığı altında şöyle tanımlayabiliriz mali tablolar, işletmelerin mali bünyeleri ve faaliyet sonuçları hakkındaki finansal bilgileri, ilgililere, özet olarak, işletmenin faaliyette bulunduğu ülkenin para birimi ile sistemli bir biçimde rapor veya tablolar halinde sunan bilgi aktarma araçlarıdır.

Mali tablolar, finansal muhasebenin işlediği ve biriktirdiği bilginin dönemsel olarak ilgililere sunulmasına araç olurlar. Bu tablolar, yukarıda denildiği gibi çok değişik amaçlı kişi ve kurumların bilgi gereksinmelerini karşılamaya çalışır. Bu kişi ve kurumlar arasında sahip ve alacaklılar ayrı bir önem taşır.

Mali tablolar ile, genelde belirli bir andaki finansal durum ile, bir dönem ya da iki finansal durum arasındaki dönemde finansal durumdaki değişmelerin raporlandığı görülmektedir¹⁵².

2. Mali Tabloların Amaçları ve Sınırları

Mali tablolar başta işletme sahipleri ve yöneticileri olmak üzere, işletme ile ilgili çok çeşitli ve farklı amaçlı kişi ve kurumların bilgi ihtiyaçlarını karşılamak amacı ile düzenlenmektedirler¹⁵³.

Mali tabloların temel amacı ise, ekonomik kararlar almaya yardımcı olacak yararlı bilgiler sağlamaktır. Bu temel ilkenin ışığında mali tabloların bir amacı da; işletmelerin mali bünyeleri ve faaliyet sonuçları hakkında bilgiye gereksinme duyanların bilgi gereksinmelerini karşılamak ve onlara hizmet etmektir¹⁵⁴. Zira işletmelerde görev alan yöneticiler, işletmelerin üretim maliyetlerini, ürün ve hizmetlerin fiyat tesbitini, satış, finansman politikalarını bu tablolardan elde edecekleri bilgiler ışığında saptarlar. İlgililer, bu tablolardan sağlayacağı bilgilere göre, işletmenin

(151) İbrahim Özer ERTUNA, "Enflasyon, Finansal Tablolar ve Kârlılık" Finansal Yönetim ve Yatırım Planlaması, Yıl 1, Sayı 4, Aralık-1979, s.407

(152) Atilla GÖNENLİ, Finansal Tablolar- Analiz ve Yorum, (İstanbul-1979), s.8

(153) CYERT, R.C ve IJIRI, Y., "Financial Statements-Corporation, Users and the Profession", Jurnal of Accounting Research, (New-York-1974), s.29-32

(154) Gerorge SCOTT, "Objectives of Financial Statements", The Accountant Magazine, December 1973, s.669-670

mali durumu hakkında bir yargıya ulaşırlar ve işletmeden olan beklentilerine yön verirler. Ortaklar kâr paylarını, çalışanlar ücret artışlarını, devlet vergilerini bu tablolardaki bilgilere dayanarak talep eder. Yatırımcılar, yatırım kararlarının verilmesinde bu tablolardan yararlanırlar. Rakipler , araştırmacılar, sendikalar, istatistik daireleri gerekli bilgileri bu tablolardan sağlarlar.

Mali tabloların diğer amaçları; işletmenin kazanç gücünü, nakit akımlarını tahmin, kıyaslama ve değerlendirmek, işletme kaynaklarını etkin olarak kullanma durumunu değerlendirmek, işletmenin ilerideki dönemlerde kâr dağıtma gücü, mali gücü ve büyüme potansiyeli hakkında bir yargıya varmak için, gerçek ve yararlı bilgileri sağlamaktır¹⁵⁵ .

Yararlı mali tablo bilgileri bazı niteliklere sahip olmalıdır. Muhasebe çevrelerince genel kabul görmüş bu niteliklere göre¹⁵⁶ :

- Mali tablo bilgileri hepsinden önce anlamlı olmalıdır.
- Önemlilik ve önceliklerine göre dikkatle ayıklanmalıdır.
- Güvenilir olmalıdır.
- Kişisel yargılardan bağımsız olmalı ve sadece gerçekleri ifade etmelidir.
- Doğru ve belgelere dayalı olmalıdır.
- Bu bilgileri kullananlar tarafından anlaşılabilir olmalıdır.
- Bu bilgileri kullanacak olanlara zamanında sunulmalıdır.
- Bu bilgilerin üretilme ve sunulma yöntemleri devamlılık göstermelidir.

Mali tablolar ilk bakışta mükemmel olma, kesin olma ve nihailik niteliklerine sahipmiş gibi görünmekte ise de, belli sınırları vardır¹⁵⁷ .

Geçmiş zaman dönemi için hazırlanan mali tablolar, düzenlendikleri anda tarihsel raporlardan ibaret kalırlar. Cari değerleri dikkate almazlar veya göstermezler. Bu tablolar, geleneksel muhasebe ilkelerinin etkisi altında olduklarından bütün değerlemeler, geçmiş (eskimiş) para değerlerine dayanır. İşletmenin belli bir dönemine ait gelirlerinin hesaplanması subjektiftir. Bu tablolarda sunulan bilgiler; özetlenmiş, gruplanmış, toplu rakamlar olduğu için ayrıntılarla ilgili

(155) G.H. SORTER, M.S. CANS, "Opportunities and Implications of the Report on Objectives of Financial Statements" *Journal of Accounting Research*, July-1974, s.11-12

(156) Ahmet YÜKSEL, "Finansal Tablo Bilgilerinin Yararlılığını Belirleyen Nitelikler", *İ.Ü. İşletme Fakültesi Dergisi*, Cilt 10, sayı.2, Kasım-1982, s.181-190

(157) Öztin AKGÜÇ, *Mali Tablolar Tahlili*, (İstanbul-1979), Sermet Matbaası, s.3

fazlaca bilgi vermezler. Gerçek olarak kesin ve doğru oldukları da söylenemez. Ancak, yaklaşık sonuçlar veren varsayımlara dayanmaktadırlar. Ayrıca bir işletmenin mali olanaklarına ve faaliyet sonuçlarına etki yapan tüm etmenleri göstermezler¹⁵⁸.

3. Mali Tabloların Türleri

Finansal muhasebenin kayıt ve sınıflama yoluyla topladığı veri ve bilgilerin, çeşitli amaçlar için özetlendiği mali tablolar deyimi, çok değişik tabloları kapsamaktadır. Ancak bu tablolar geniş kapsamlı olarak ele alındığında, aşağıda olduğu gibi “Temel Mali Tablolar” ve “Ek Mali Tablolar” olmak üzere iki temel grupta toplanırlar¹⁵⁹.

- Temel Mali Tablolar
 - Bilanço
 - Gelir Tablosu
- Ek Mali Tablolar
 - Satışların Maliyeti Tablosu
 - Fon Akım Tabloları
 - Nakit Akım Tablosu
 - Fon Akım Tablosu
 - Kâr Dağıtım Tablosu
 - Özkaynaklar Değişim Tablosu

A. Temel Mali Tablolar

Temel mali tablolar, genellikle işletmenin mali durumu ile ilgili mali durumundaki değişmelerin raporlandığı bilgi aktarma araçlarıdır. Genellikle diğer (ek) mali tablolar, temel mali tablolardan elde olunan bilgilerden yararlanılarak düzenlenir¹⁶⁰.

(158) İhsan KARACAN, “Mali Tabloların Amaçları ve Sınırları”, Maliye Dergisi, Sayı.47, Eylül 1980, s.23-25

(159) Muhasebe Sistemi Uygulama Genel Tebliği Sıra No.1 , 26.12.1992 tarih ve Mükerrer 21447 sayılı Resmi Gazete

(160) Oktay GÜVEMLİ, Mali Tablolar Tahlili, (İstanbul-1979), s.17

İşletmenin mali durumu, bilanço aracılığı ile, mali durumdaki değişimleri ise, gelir tablosu aracılığı ile, ilgililere sunulmaktadır. Temel mali tabloları oluşturan bilanço ve gelir tablosu ülkemiz uygulamasında da tartışmasız yer almış bulunmaktadır.

a. Bilanço

Bilanço, bir işletmenin belirli bir andaki mali durumunu gösterir. Tanımdaki “belirli bir an”, bilanço hesaplarının önceki dönemden kalan alması ve gelecek döneme kalan vermesi nedeniyle, tablonun tanzim tarihi itibarıyla işletmenin mali durumunu gösterdiği anlamına gelirken; “mali durum”, bilançonun işletmenin varlıkları ile bunların kaynaklarının birlikte gösterilmesinden doğan anlamına gelir¹⁶¹.

Bilançolar temelde, işletmenin tüm varlık ve yükümlülüklerini belirli bir dönem sonu itibarıyla anlamlı, samimi, doğru ve açık olarak göstermektedirler. Bilanço, hem çalışma sonucunu göstermesi hem de işletmenin durumu hakkında üçüncü kişileri aydınlatması bakımından çok yönlü bir muhasebe belgesi niteliğindedir.

Bir bilançonun, işletmenin gerçek durumunu yansıtabilmesi, onun bir takım niteliklere sahip olmasıyla olanaklıdır. Bu nitelikler doğruluk, samimiyet, açıklık ve ayniyettir. Bilanço, doğruluk niteliğini muhasebe kayıtlarına uygunluk yanında, değerlemenin samimiyetiyle kazanır. Samimiyet, bilançodaki ekonomik değerlerin gerçeği gizleyen usullerle değerlemesini önler ve bilançonun tanziminde düzenleyici rol oynar. Açıklık ise, bilançonun tanzim şeklini güder; bilanço kalemlerinin, işletmenin mali ve ekonomik yapısına uygun bir şekilde düzenlenmesini ifade eder. Ayniyet ise, bilanço şekil birliğini, yani tekdüzen şeklini gösterir. Kısacası mali tabloların genel kabul görmüş muhasebe kavram ve prensiplerine göre tanzim edilmişliklerini gösterir¹⁶².

Bilanço, bir tarafında (aktifinde) mevcutlar, alacaklar ve varsa zararın, diğer tarafında ise (pasifinde) sermaye, borçlar ve varsa kârın gösterildiği bir tablodur¹⁶³. Bilançonun sınıflandırılması, aktif ve pasifte yer alan kalemlerden benzer özellikleri taşıyanların bazı belirli esaslardan

(161) BEKTÖRE, ÇÖMLEKÇİ, SÖZBİLİR, S.9

(162) Ag.k., s.10

(163) Özcan ÖZAL, Bilanço ve Bilanço Analizi, (İzmir-1970), s.10

hareket ederek anlamlı bir şekilde birarada gösterilmesi işlemine denir. Bu şekilde belirli grupların oluşturulması muhasebe bilgilerinin hem mali analiz tekniklerine daha kolayca uygulanmasını, hem de daha anlamlı hale gelmelerini sağlayarak analiz ve yoruma tabi tutulmalarını kolaylaştırır¹⁶⁴.

Bilanço aynı zamanda hem hukuki hemde iktisadi açıdan değer taşıyan bir belge niteliğini kazanmıştır¹⁶⁵.

b. Gelir Tablosu

Gelir tablosu, bir işletmenin belirli bir hesap dönemindeki faaliyet sonuçlarını gösterir. Sonuç hesapları her hesap döneminin kendisi için açılıp ertesi döneme kalan vermediklerinden, gelir tablosu, o dönemin çeşitli hasılat ve giderlerini kümülatif değerler (birikmiş tutarlar) olarak gösterirken, hasılat ile gider arasındaki farkları da çeşitli kârlar ve zararlar olarak ortaya koyar. Bu durum, gelir tablosunun belirli bir hesap döneminin faaliyet sonuçlarını yansıtması anlamına gelir¹⁶⁶.

Gelir tablosunun kapsamı, hazırlandığı amaca göre değişir. Ancak her Gelir tablosu en az, işletmenin gelirleri ile yaptığı giderlerin oluşum biçimini ve dönem faaliyetinin net sonucunu, kâr veya zarar olarak belirtir.

Gelir tablosu, kâr ve zarar hesabı esas alınarak düzenlenir. Fakat kapsamı, kâr ve zarar hesabından daha geniştir. Gelir tablosu işletme faaliyetlerinin dinamik yönünü yansıtır¹⁶⁷.

B. Ek Mali Tablolar

İşletmenin, mali durumunun belirli bir yönünü dikkate alarak bu açıdan meydana gelen değişiklikleri açıklamaya çalışan temel mali tabloların dışındaki tablolar, ek mali tabloları oluşturmaktadır.

(164) BEKTÖRE, ÇÖMLEKÇİ, SÖZBİLİR, s.10

(165) Mazhar HİÇŞAŞMAZ, Bilanço ve Gelir Tabloları Analizi, (Ankara-1977), s.170

(166) BEKTÖRE, ÇÖMLEKÇİ, SÖZBİLİR, s.26-27

(167) Sabahaddin SERTOĞLU, Envanter Uygulamaları ve Muhasebe Raporlarının Yorumu, (Ankara-1976), s.239

a. Satışların Maliyeti Tablosu

Gelir tablosundaki satışların maliyeti kısmı işletmenin dönem içindeki stok hareketleri ile satılan mamul, ilk madde ve malzeme ile ticari mal gibi maddelerin ve satılan hizmetlerin maliyetini göstermek üzere ayrı bir tablo halinde düzenlenir. Bu tablo, gelir tablosunun ekini oluşturur ve gelir tablosunu tamamlar¹⁶⁸.

Satışların maliyeti tablosu, ticaret işletmelerinde ve sanayi işletmelerinde farklıdır. Çünkü sanayi işletmelerinde üretim ve bunun satışı söz konusu iken ticaret işletmelerinde mal alımı satımı söz konusu olmaktadır. Ticaret işletmeleri için satışların maliyeti tablosu, sanayi işletmelerine göre oldukça basittir ve düzenlenmesi kolaydır¹⁶⁹.

b. Nakit Akım Tablosu

Bir işletmede belirli bir dönemde oluşan nakit akışını açıklayan tablo¹⁷⁰ dur. Nakit akışı (cash flow) konusu pek çok kitaplarda nakit bütçesi (cash budget), nakit akımı, para akımı veya kasa hesabındaki değişimler olarak incelenmektedir. Nakit akım tablosu, tahlil açısından bu kadar büyük önem taşımamaktadır. Ancak, destekleyici tablo olarak bu tablodan yararlanılmaktadır. Likidite incelemesi net işletme sermayesinin yakın gelecekteki durumunun ve değişiminin incelenmesi, nakit akım tablosu verilerinden yararlanılan başlıca konulardır. Nakit akım tablosunun işletmeye sağladığı yararların başlıcaları şöyle sıralanabilir¹⁷¹.

- Nakit ihtiyacının hangi tarihlerde olacağını gösterdiğinden, hangi tarihlerde borçlanmaya gidileceğini gösterir.
- Borçların bir plan içinde ödenmesini mümkün kılar.
- İşletmenin minimum nakit ihtiyacının (günlük ihtiyaçlar+ beklenmedik durum ihtiyacı) planlamasını sağlar.
- Hissedarlara ve ortaklara ne zaman kâr payı dağıtımının uygun olduğunu gösterir.
- Nakdin etkili ve işletme çıkarlarına uygun bir biçimde

(168) Muhasebe Sistemi Uygulama Genel Tebliği Sıra No.1

(169) Ahmet Hayri DURMUŞ, Mehmet Emin ARAT, Mali Tablolar Tahlili, Marmara Üniversitesi Nihad Sayar Eğitim Vakfı, Yayınları No. 482/715, (İstanbul-1994), s. 117

(170) Muhasebe Sistemi Uygulama Genel Tebliği Sıra No.1

(171) DURMUŞ, ARAT, s. 265-266

kullanılmasını sağlar.

Nakit akım tablosu ayrıca, dönem sonunda kasa ve banka hesabında, neden dönem kârı kadar para bulunmadığını da açıklamaktadır. İşletme ilgililerinden muhasebe bilgisi az olanlar, çoğu kez, işletmenin o dönemi kârlı kapatmasına rağmen, kasa ve banka hesabında az para bulunmasını ve kâr payı ödemesinde darlığa düşülmesinin nedenlerini anlayamamaktadır. Nakit akım tablosu, nakit giriş ve çıkışlarını göstermekle, işletme ilgililerini, nakit akışı hakkında aydınlatmakta kasa ve banka hesabının kalanındaki değişimin dönem kârı tutarından neden farklı olduğu konusunda açıklayıcı bilgiler vermektedir¹⁷².

c. Fon Akım Tablosu

İşletmenin, belirli bir hesap döneminde sağladığı fon kaynaklarının ve bunların kullanım yerlerini gösteren tablodur. Bu tabloda fon kavramı tüm finansal araçları kapsar¹⁷³.

Fon akış tablosu, hazırlanış açısından, tutarları karşılaştırma yöntemi sonuçlarının, bir tür gösteriliş biçimidir. Bu tablo, ilke olarak iki bilanço tutarlarının yanyana karşılaştırılmasıyla, fon kaynağı ve fon kullanımı diye iki kolonu içerir. Fon kaynak ve kullanım tutarları- tutarları karşılaştırma yönteminin matematik sonucu olarak birbirine eşittir.

Fon akış tablosunda, önemli gelişmeler olmasına karşın, fon kavramı üzerine fikir birliği henüz sağlamamıştır. Fon kavramı başlıca üç anlama gelecek biçimde kullanılmaktadır¹⁷⁴.

Birincisi : Fon, işletmede nakit ve nakit sayılabilecek (vadesiz mevduat, ibrazında ödenecek çek) anlamındadır. Bu fonun en dar anlamıdır.

İkincisi : Fon, işletme sermayesini oluşturan öğeler (dönen varlıklar ve bunların finansmanında kullanılan kısa süreli borçlar) anlamındadır. Bu anlama göre hazırlanan fon akışı tablosu, işletme sermayesindeki değişimleri belirtir.

(172) AKDOĞAN, TENKER, s. 223-224

(173) Muhasebe Sistemi Uygulama Genel Tebliği Sıra No. 1

(174) DURMUŞ, ARAT, s. 256-257

Üçüncüsü : Fon, işletmede kullanılan tüm finansman araçları anlamındadır. Fonun en geniş anlamı budur. Buna göre bilançonun aktif ve pasifinde, bir dönem içinde ortaya çıkan değer hareketleri fon akışını oluşturur.

Fon akım tablosu, bir işletmenin finansman faaliyetlerini fonların elde edildikleri kaynaklar ve kullanıldıkları yerler bakımından gösteren bir tablodur. Fon akım tablosunun düzenleniş amacı; bir işletmenin finanslama ve yatırım faaliyetlerinin ve dönem içindeki finansal durumundaki değişiklikleri kapsayan bilgilerin finansal tablo kullanıcılarına sunulmasıdır. Fon akım tablosu, işletmenin nakit ve çalışma sermayesini doğrudan etkileyen finanslama ve yatırım faaliyetlerinin bütün önemli yönlerini açıklar. Fon akım tablosu, belirli bir dönem içinde işletmenin sağlamış olduğu finansal kaynakları ve bunların kullanım yerlerini göstermek suretiyle bilanço ve gelir tablosunda görülmeyen fon akımını ortaya koyabilmektedir. Böylece işletmenin gerek faaliyet sonucunda gerekse ek finansman biçiminde sağlamış olduğu finansal olanaklarla neler yapıldığı, söz konusu kaynakların nerelerde kullanıldığı açıkça izlenebilmektedir. Günümüzde, fon akım tablolarıda faaliyet raporlarının ekinde yer almaktadır. Böylece işletme ilgililerine işletmenin ekonomik gücü yanında, finansal gücü ve bunun kullanım biçimi hakkında bilgi verilmekte ve işletmenin fon yaratma yeteneği gösterilmektedir¹⁷⁵.

Fon akım tablosu, işletmeye kredi verenlerinde ilgisini çekmekte ve fon akım tablosu yardımı ile söz konusu kişiler işletmenin borç ödeme yeteneğini saptamaktadırlar.

Ülkemiz muhasebe standartlarında da özellikle sermaye şirketleri için fon akım tablosu düzenleme mecburiyeti bulunduğundan, bu tablo sermaye piyasasına tabi şirketlerde zorunlu olarak düzenlenmektedir.

d. Kâr Dağıtım Tablosu

Kâr dağıtım tablosu, işletmenin dönem kârının dağıtım biçimini gösteren tablodur. Kâr dağıtım tablolarının düzenlenme amacı, özellikle sermaye şirketlerinden dönem kârından ödenecek vergilerin, ayrılan yedeklerin ve ortaklara dağıtılacak kâr paylarının açıkça

(175) AKDOĞAN, TENKER, s. 165

gösterilmesi ve şirketlerin hisse başına kâr ile hisse başına temettü tutarlarını hesaplanmasıdır¹⁷⁶.

e. Özkaynaklar Değişim Tablosu

Özkaynaklar değişim tablosu; ilgili dönemde özkaynak kalemlerinde meydana gelen artış veya azalışları bir bütün olarak gösteren tablodur. Özkaynaklar değişim tablosunun düzenleniş amacı; özellikle sermaye şirketlerinde dönem içinde özkaynak kalemlerinde meydana gelen değişimlerin topluca gösterilmesini sağlamaktır¹⁷⁷.

Öz sermayedeki artış kaynaklarının başlıcaları şöyle sıralanabilir: Dönem kârı, sermaye artışı, özsermayeye katılan fonlar (yenileme fonu, hisse senedi ve tahvil ihraç primi gibi), yeniden değerlendirme fazlalığı, alınan bağışlar, iptal edilen hisse senetlerinden lehte doğan fark. Kâr tutarı, vergilerden sonraki tutar olarak alınmışsa, tümü özsermaye kaynağıdır. Vergiden önceki tutar olarak ele alınmışsa, vergiler özsermayeyi azaltan kullanma yerleri arasında gösterilmelidir.

Öz sermayedeki azalışa neden olan kullanma yerlerinin başlıcaları da şöyle sıralanabilir: Dönem zararı, kâr payı dağıtımı, sermaye azaltımı, sermaye itfası gibi¹⁷⁸.

III. ENFLASYONUN ETKİLERİ VE MALİ TABLOLAR

Enflasyon ile mali tablolar arasındaki ilişkiyi kurabilmek ve enflasyonun mali tablolar üzerindeki olumsuz etkilerini belirtebilmek için, genelde kısaca enflasyonun etkilerinden söz etmek gerekmektedir.

Enflasyon olgusu artık ekonomik bir gerçek olarak günlük yaşantımızın bir parçası haline gelmiştir. Bu ekonomik gerçek, genel bir görünüm ve süreklilik kazanmıştır. Toplumun bütün kesimleri ister gerçek, ister tüzel kişiliğe sahip bulunsun bu ekonomik gerçeği yaşamaktadır.

(176) Muhasebe Sistemi Uygulama Genel Tebliği Sıra No. 1

(177) Muhasebe Sistemi Uygulama Genel Tebliği Sıra No. 1

(178) DURMUŞ, ARAT, s.127

Enflasyon, tüm ekonomik, sosyal ve politik düzenin sağlığını bozucu etkilere sahiptir ve bu genel durum içinde alt birimlerde kendi paylarını almaktadırlar. Bu durum ise, enflasyonun makro düzeyde olduğu kadar, mikro düzeyde de olumsuz etkiler yaratmasının nedeni olmaktadır.

1. Enflasyonun İşletmelerin Yatırım ve Yönetim Kararlarına Etkisi

Enflasyon ülke düzeyinde, kaynakların dağılımı, gelir paylaşımı, vergi yükü, gelişme planlarının tesbit ve uygulamalarını etkilediği kadar, işletme düzeyinde alınan kararlar üzerinde de etkin olmaktadır.

İşletme düzeyinde yönetim kararı, “işletme yönetimi ile ilgili çeşitli sorunlar karşısında işletmeye en uygun olan alternatifin seçilmesi işlemidir.” diye tanımlanmaktadır¹⁷⁹

Yönetim kararları, planlama ve denetim kararları olarak gruplanabileceği gibi zaman faktörü dikkate alınarak kısa ve uzun süreli kararlar olarak da gruplandırılabilir. Kısa süreli yönetim kararları; üretim, satış, finans gibi işlevsel temellere göre kendi içinde sınıflanabilir¹⁸⁰.

Üretim kararları, üretimi yapılacak mal ve hizmetler için üretim faktörlerinin kombinasyonundan başlayıp, bununla ilgili finansal kaynakların araştırılması ve gerekli yatırımların yapılması sürecini kapsamaktadır¹⁸¹.

Endüstri işletmelerinde üretim kararları genellikle üretim yöntemleri, üretilecek miktar ve uygulanacak fiyat ile üretilecek ürün bileşimlerinden oluşmaktadır.

Üretim yöntemleri ile ilgili kararlarda; elde edilecek ürünün üretimi için gerekli bazı parçaların başka işletmelerden alınması veya işletme bünyesinde üretilmesi uygun görülebilir. İşgücü yerine makina ve

(179) Nurettin YELKEN, Nejat AKINCI ve Hasan KARADENİZ, Yönetim Muhasebesi, (İzmir-1982), s. 43

(180) C.L. MOORE, R.K. JEADICKE, (Çev. Alparslan PEKER), Yönetim Muhasebesi, İ.Ü. İşletme Fakültesi, İşletme İktisadi Enstitüsü Yayını, No.103-47, (İstanbul-1980), s.6-7

(181) YELKEN, AKINCI ve KARADENİZ, s. 33

teçhizat kullanılması kararlaştırılabilir. Makina ve teçhizatın yenilenmesi istenebilir¹⁸²

Bu tür kararların alınmasında; özellikle üretim türünün veya makinaların yenilenmesi kararının verilmesi durumunda, yeni yatırımlara gidilmesi olasılığı doğabilecektir. Bu ise, yeni finansman gereksinmesini ve sağlanmasını ortaya çıkaracaktır.

Enflasyon ortamında kredi faizleri yükselme gösterdiğinden, alınacak kredilerin maliyeti de yüksek olacaktır. Buna karşın borçlar, ilerdeki bir dönemde daha düşük değerli para ile aynı miktarda ödeneceğinden, kredi alan işletmeler bu durumdan kârlı çıkmaktadır. Diğer taraftan enflasyonist koşullarda faiz yükünün zamanla artması, üretilen mal ve hizmetlerin birim maliyetlerinin yüksek düzeyde gerçekleşmesine neden olabilmektedir. Birim maliyetleri yüksek olan işletmelerin satış fiyatları da yükseleceğinden, satılan miktarlarda bir düşüş ortaya çıkacaktır¹⁸³. Ayrıca maliyetleri düşürme istekleri ürünün kalitesini de olumsuz yönde etkileyecektir.

Geleneksel muhasebede maliyet hesapları, tarihsel maliyetlere dayanılarak saptandığından, enflasyon koşullarında bu maliyetler gerçek maliyetlerden daha düşük gözükecektir. Bu maliyetlere dayanılarak saptanacak satış fiyatları yanıltıcı niteliğe sahip olacaklardır¹⁸⁴.

Enflasyon dönemlerinde tarihi maliyetlere dayalı üretim birimlerinden elde edilen kârın içinde görüntü kâr bulunmaktadır. Bu görüntü kârların ortaklara dağıtımı işletme sermayesinin erimesine ve uzun dönemde işletmenin kendi kendini tasfiye etmesine neden olabilmektedir¹⁸⁵.

İşletme kararları içerisinde üzerinde önemle durulması gereken bir diğer karar da uzun süreli kararlar içinde yer alan yatırım kararlarıdır.

Enflasyonist koşullarda yatırım ile ilgili kararların alınması sırasında, görüntü kârlar dikkatle izlenmelidir. Yatırımın gerçek değerleri iyi tesbit edilmelidir. En ekonomik görünen bir yatırım; gerçek değerleri ile

(182) Nurettin YELKEN ve M.Hulusi DEMİR, Üretim Planlaması ve Kontrolü, E.Ü. İşletme Fakültesi Yayını No.133-2, (İzmir-1978), s.23, 110-116

(183) John SIZER, "Pricing Policies in Inflation, A Menagement Accountant's Perspective", Accounting and Business Research, Spring 1976, s.107-124

(184) W.H. HERNANDEZ, "Princing Policies Under Inflation", Menagement Accounting, January 1982 s.51-54

(185) F.D. FINNEY, "Looking at Inflation Realistically", Menagement Accounting, June 1981, s.25

dikkate alındığında ekonomik olmayabilir. Görüntü kârlar veya enflasyondan kaynaklanan kısa dönemdeki kârlı durumlar, işletmede yanlış yatırım kararlarının alınmasına neden olabilir¹⁸⁶.

Kısaca özetlemek gerekirse, enflasyonun işletmelerin yönetim kararları üzerindeki etkilerini¹⁸⁷.

- Üretim ve fiyatlama kararları,
 - İşletmenin faaliyet sonuçları ve firma içi denetimle ilgili kararları,
 - Sermaye yapısı ve yeni sermaye kaynakları hakkındaki kararları,
 - Vergi ve dividant ödemeleri kararları,
 - Yatırım planlaması ile ilgili kararları,
- üzerinde göstermektedir.

2. Enflasyonun Makro Düzeydeki Etkileri

Enflasyonun egemen olduğu ülkelerde, onun makro düzeydeki olumsuz etkilerini genel olarak şu temel başlıklar altında toplayabiliriz¹⁸⁸.

- Enflasyon gelir dağılımını sabit gelirler aleyhine bozmakta, dar ve orta gelirli yükümlülerin vergi yüklerini artırmaktadır.

(186) J. LORIE, R. BREDAY, *Modern Developments in Investment Management*, Preager Publishers N.Y 1972, s.699-707

J.F. WESTON, E.F. BRIGHAM, *Manaperial Finance*, The Dryden Press, Hinsdale, Illinois 1975, s. 7-8

(187) OKKA, s.32-33

(188) A.A. ALCHIAN, R.A. KESSEL, (Çev. Mehmet DELİCEOĞLU), "Enflasyon Yoluyla Varlığın Yeniden Dağılımı", *Erciyes Üniversitesi İşletme Fakültesi Dergisi*, Cilt 1, Sayı.1, s.197-200

Nuri UMAN, *Enflasyon Muhasebesi, Fiyatlar Genel Seviyesi Muhasebesi Teori Uygulama*, Boğaz-ıç Üniversitesi, (İstanbul-1979), s.12

Ahmet YÜKSEL, "Enflasyonda Vergi Yükü", *İ.Ü. İşletme Fakültesi, Muhasebe Enstitüsü Dergisi*, Sayı.25, Ağustos 1981, s.32

- Enflasyon, görelî fiyatları yapay olarak değiştirdiğinden kaynakların yanlış dağılımına ve kullanımına neden olmaktadır.

- Dış ticaret rejimine etkisine nedeniyle ülkeler arasındaki ilişkileri gerginleştirmektedir.

3. Enflasyonun Mikro Düzeydeki (İşletmeler Üzerindeki) Etkileri

Enflasyonun mikro düzeydeki etkileri optimum firma dengesinin bozulması biçiminde ortaya çıkmaktadır¹⁸⁹. Ancak enflasyon; işletmelerin yapısı, politikaları ve işleyişi üzerinde değişik etkiler yaratmaktadır. Mikro düzeydeki bu etkilerden muhasebe ve onun sunduğu veriler de önemli ölçüde etkilenmektedir. Enflasyon işletmeler düzeyindeki bu etkilerini genelde, işletmenin yönetim kararlarına olan etkileri ve mali tablolar üzerine olan etkileri şeklinde iki grupta toplamak mümkündür¹⁹⁰.

A. Enflasyonun Mali Tablolar Üzerindeki Etkileri

Enflasyon her işletmeyi ve işletmelerde yer alan her değeri aynı oranda etkilemez. Diğer bir deyişle, çeşitli mal ve hizmetler enflasyondan değişik ölçü ve yönlerde etkilenir¹⁹¹. Mali tabloların ve onların kalemlerinin enflasyondan etkilenmesi ise, işletmelerin sermaye yapısına, faaliyet konusuna, işletmenin kapasitesine, büyüklüğüne, maliyetlerdeki artışların satış fiyatlarına yansıtılabilme derecesine, içinde bulunduğu piyasa koşullarına baęlıdır¹⁹². Aynı zamanda bu etkilenme; enflasyon oranına, varlıkların geri dönme çabukluğuna ve birleşimine, işletmenin izlediği yönetim ve finansman politikasına (işletmenin borçtan yararlanma derecesine ve katlanılan faiz yüküne), işletmenin içinde

(189) G.W. KELLEHER, "Accounting for Changes in the Value of Money" The Accountant, October 77 s.535

(190) Nuri UMAN, "Enflasyonun İşletmeler Üzerine Etkileri ve Enflasyon-Muhasebe İlişkileri", II. Türkiye Muhasebe Eğitimi Sempozyumu, Muhasebe Eğitim Derneği Yayınları, No.1, (İzmir-1980), s.12

(191) Zeyyat HATIPOğLU, "Enflasyon ve İşletmelerde Kullanılan Değer Ölçütleri", Enflasyon Ortamında Muhasebe, Finansman ve Vergi, İ.Ü. İşletme Fakültesi Muhasebe Enstitüsü Yayını No.37/6, (İstanbul-1974), s.10-14

(192) D.E. HUSSEY, Inflation and Policy, Longman Group Ltd., (London-1976), s.16

bulunduğu sektörün gelişme yön ve hızına, teknik gelişmelere ve bu gelişmelerin ekonomiye uygulanma hızına bağımlı olmaktadır¹⁹³.

Enflasyonun mali tablolar üzerindeki etkisi çok çeşitli etmenlere bağılı bulunmaktadır. Bu etmenlerin mali tablolara ve mali tablo kalemlerine olan etkileri de farklı olmaktadır. Bu nedenle enflasyonun mali tablolar üzerindeki etkilerinin her tablo açısından ayrı ayrı ele alınarak incelenmesinde yarar vardır.

a. Enflasyonun Bilançolara Etkisi

İşletmeler; faaliyetlerini sürdürebilmek için ekonomik gerçekleri içeren, anlamlı, doğru bilgi ve verileri yansıtan bilançolardan yararlanmak zorundadırlar. Ancak, enflasyonist koşullarda bilançolar bu görevlerini tam olarak yerine getiremezler. Bunun başlıca nedeni enflasyonun, farklı bilanço kalemlerini farklı biçimde etkilemesidir. Zira enflasyon, bilançonun aktifini oluşturan varlıkları (varlık yapısı) ile, bilançonun pasifini oluşturan kaynaklarını (kaynak yapısı) aynı yönde ve aynı oranda etkilememektedir. Bunun nedeni, işletmenin sahip olduğu ekonomik değerlerin fiyat hareketlerini yakından izleyip, izleyemediklerine bağılı olmasındadır. Bu değerlerin fiyat hareketlerini yakından izleyip izleyememeleri ise onların, parasal oluşuna veya parasal olmayışına bağılı bulunmaktadır¹⁹⁴.

Enflasyonun bilançolara etkisini olan daha açık ve geniş bir biçimde ortaya koyabilmek için aktif ve pasif değerlerinin ayrı ayrı ele alınarak incelenmesinde yarar vardır.

I. Enflasyonun Bilançoların Aktif Kalemlerine Etkisi

İşletmede mal ve hizmet üretimine sunulan ekonomik değerler fiyat hareketlerinden etkileniş biçimine göre, parasal olan ve parasal olmayan değerler olarak iki grupta toplanabilir.

(193) Alparslan PEKER, Yönetim Muhasebesi (2. basım 1. kitap), İ.Ü. İşletme Fakültesi Yayını No.98, (İstanbul-1978), s.104-109

(194) Loyd C. HEATH, "Distinguishing Between Monetary and Nonmonetary Assets and Liabilities in General Price-Level Accounting", The Accounting Riview, July-1972, s.458

Parasal değerler; enflasyon dönemlerinde nominal değerleri değişmeyen nakit, banka ile depozito ve teminatlardır. Parasal değerler enflasyon dönemlerinde nominal değerlerini aynen korudukları halde, satın alma güçlerini (gerçek değerlerini), para değerindeki değişmelere paralel olarak ters yönde yitirmektedirler.

Parasal olmayan değerler ise; enflasyon koşullarında nominal değerleri değişen, fakat satınalma güçleri aynı kalan; stoklar, makine ve tesisler ile bina, arsa ve arazilerdir. Parasal olmayan değerler, parasal değerlerin tersi bir görünüşe sahiptirler. Bunlar, enflasyon ortamında nominal değerlerini aynen korurlar. Fakat gerçek değerleri yani satın alma güçleri para değerindeki değişmelere paralel olarak ters yönde değişir. Fiyatlar yükseldikçe, bu varlıkların satın alma güçleri de azalır.

Aşağıda enflasyonist koşullarda bu değerlerin, enflasyondan nasıl etkilendikleri, her bilanço kalemi ayrı ayrı ele alınarak özetlenmeye çalışılmıştır.

Kasa ve Bankalar: İşletmenin faaliyet dönemi içinde kullandığı paralar, para niteliğindeki çekleri, posta havaleleri, bankadaki hesapları ve benzerleri bu hesap grubunu oluşturmaktadır. Bunlar bilançoda nominal değerler üzerinden gösterilmektedir. Bu nedenle enflasyon karşısında nominal değerleri aynı kaldığı halde, satın alma güçleri (gerçek değerleri) fiyat hareketlerinin tersi olan bir yönde değişmektedir.

İşletmenin Dolar, Sterlin, Mark vb. gibi yabancı paralarla belirtilen parasal işlemleri, ulusal paraya nazaran özel bir durum gösterir. Çünkü yabancı paraların değer değişikliği döviz kuru ve o dövizin ait olduğu ülkenin enflasyon durumuna bağlıdır. Dövizin, ait olduğu ülkedeki fiyat düzeyi değişmedikçe, dövizin satın alma gücü aynı kalır. Ancak yabancı paranın ait olduğu ülkede meydana gelen fiyat yükselmeleri karşısında dövizin nominal değeri aynı kalmakta, satınalma gücünde ise bir düşme olmaktadır.

Alacaklar: Üçüncü kişilerin işletmeye karşı olan yükümlülüklerini gösteren varlık unsurudurlar. Bunlar başlıca; senetli alacaklar ve senetsiz alacaklar olarak iki grupta toplanabilir.

Senetli alacaklar, işletmenin üçüncü kişilerden senede bağlı alacaklarını gösteren değerler olup, enflasyondan etkilenme oranları, senetlerin süreleri ile yakından ilgilidir. Kısa süreli (en çok bir yıl) senetler

enflasyon koşullarında, enflasyonun hızı oranında gerçek değerlerinden kaybederler. 1-2 ay gibi çok kısa süreli senetli alacaklarda değer kayıpları daha az olmaktadır. Senetlerin süreleri 6,9,12 ay gibi daha uzun süreleri kapsayınca, gerçek değerlerindeki kayıp da yükselmektedir.

Enflasyon dönemlerinde işletme, süreli senetlerin oluşturacağı kayıplardan kurtulmak için bu senetleri iskonto ettirerek riski bankalara yüklerler. Ancak bankalar enflasyon dönemlerinde bu senetleri iskontoya kabul etmeyebilirler, ya da çok yüksek oran üzerinden iskonto ederler ki bu oran enflasyon oranının üzerinde ise işletmenin lehine bir durum doğmaz.

Süresiz (vadesiz) senetlerde ise, işletme sahip olduğu senetleri hem çabuk hem de düşük bir iskonto ile paraya çevirebileceğinden değer kaybını en az düzeye indirebilir.

Senetsiz alacaklar, süresi kısa ve dönüşüm hızları fazla olduğundan, ilk bakışta enflasyondan etkilenme oranları önemsiz gibi düşünülmektedir. Ancak, kuramsal olarak doğru görülen bu düşünce, senetsiz alacakların tek tek dikkate alınmalarında geçerli olmaktadır. Çünkü kredili satış yapan işletmelerde, alacaklar sürekli yenilenmektedir. Bu bakımdan esasen kısa süreli alacak gibi düşünülen senetsiz alacaklar, kredili satışlar nedeniyle uzun süreli alacak özelliğini kazanmaktadır¹⁹⁵. Senetsiz alacaklar da ulusal para birimi ile ödeneceğinden enflasyon dönemlerinde gerçek değer kaybına uğramaktadır.

Depozito ve Teminatlar : İşletme tarafından üçüncü kişilere karşı bir işin yapılmasının üstlenilmesi, işletmenin gerçekleştirecek bir borcunun veya geri verilmek üzere aldığı bir değer geri verilmesinin garanti edilmesi amacı ile verilen değerlerdir¹⁹⁶. Bunlar bazı koşullara bağlanmış alacaklardır, ancak bu koşulların gerçekleşmesi sonucu gerçek alacak haline dönüşebilirler.

Depozito ve teminatlar, diğer alacaklar gibi, kayıtlı değerleri ile değerlendirilir. Geri verilirken de aynı değer üzerinden işlem görürler. Bu nedenle enflasyonist koşullarda depozito ve teminatların etkilenmesi alacak değerlerdeki etkilenmelere benzemektedir.

(195) Cumhuriyet FİRMAN, Fiyat Hareketlerinin Muhasebe Prensipleri Üzerine Tesiri ve Bilanço Teorileri, A.Ü. Siyasal Bilgiler Fakültesi Yayını No.41-43, (Ankara-1954), s.7

(196) Jale SİHAY, Orhan SEVİLENGÜL, Genel Muhasebe İlkeleri ve Uygulaması, (Ankara-1981), s.169

Menkul Kıymetler : Bunlar işletmenin yatırım yapmak amacıyla sahip olduğu özel ya da kamu teşebbüslerine ait hisse senedi, tahvil ve buna benzer senetlerden oluşmaktadır.

Hisse senetleri, işletmenin, diğer işletmelerin sermayelerine katılmak suretiyle elde ettiği pay (ortaklık) senetleridir. Bunları kısa vadede elden çıkartılması düşünülmez. Bu senetlerin değerleri bilançoda iktisab bedeli üzerinden gösterilir. Buna karşın piyasa değeri, getirdikleri kâr oranına bağlı olarak artar. Bu nedenle, enflasyon dönemlerinde hisse senetlerinin nominal değerleri aynı kaldığı halde, reel değerleri bu fiyat artışlarını yakından izler.

Tahviller ise, anonim şirketlerin, kamu iktisadi kuruluşları ile kamu kuruluşlarının borç para bulmak için çıkardıkları eş değerli borç senetleridir¹⁹⁷. Bunları enflasyondan etkileniş biçimleri farklıdır. Tahvillerin ödenen yıllık faizleri ve ana paraya mahsuben yapılan yıllık ödemeler sabit olduğundan, enflasyon dönemlerinde, tahvillerin nominal değerleri aynı kalırken gerçek değerleri azalır.

Stoklar : Stok deyimi, olduğu gibi veya işlemlere tabi tutulduktan sonra değiştirilerek satılan yahut da üretilen malları ifade etmektedir¹⁹⁸. Stoklar, hammadde, parça ve malzemeler, yarı mamuller, mamullerden oluşmaktadır. Parasal olmayan varlık ögelerinden birisi olan stoklar değişmez fiyatlı sözleşmelere bağlı olarak sağlanması halinde parasal varlıklar arasına alınmaktadır¹⁹⁹.

Enflasyonun stoklar üzerine olan etkisi, stokların dönüşüm hızına, stoklara yapılan yatırımların aktifler içindeki oransal önemine, stokların kâr hadlerine ve enflasyondaki değişmelerin oransal değerine bağlı bulunmaktadır²⁰⁰.

Stokların elde edilmesi ile sürümü arasındaki gerçek zaman aralığı ne kadar uzun olursa, doğacak görüntü kâr tutarında o kadar fazla olur. Çünkü stokların sağlanması sırasında ödenen satın alma fiyatı düşük,

(197) SİHAY, SEVİLENGÜL, S.132-133

(198) Alparslan PEKER, Enflasyon Ortamında Stok Değerleme Yöntemleri ve LİFO, İ.Ü. İşletme Fakültesi Yayını No.40, (İstanbul-1975), s.55

(199) Report of the Committee on Inquiry Into Inflation Accounting, (Chairman I.L.M. Richardson), New Zeland Government printers, September 1976

(200) Kadir TUAN, "Fiyat Hareketlerinin İşletmelerin Bilançoları Üzerindeki Etkileri", Adana İktisadi ve Ticari İlimler Akademesi Dergisi, sayı,4 Mart 1975, s.143

sürümü sırasındaki satış fiyatı ise, fiyat yükselmelerine paralel olarak yüksek olacaktır²⁰¹.

Demirbaşlar : Demirbaşlar işletmenin yönetim ve üretim faaliyetlerinin sürdürüldüğü bölümler ile, sosyal amaçlı tesislerin ve benzeri yerlerin güzelleştirilip süslenmesini sağlayan, kullanılan malzeme ve eşyanın düzenlenmesine, bölümlenmesine ve korunmasına hizmet eden, büro ve oturlan yerlerdeki işlerin görülmesine yardımcı olan eşya, makine, mobilya ve benzeri maddi duran varlıklardır.

Bu tür varlıklar amortismanına tabi olup, bilançoda maliyet değeri ile gösterilirler. Amortismanların hesaplanmasında da bu maliyet değeri esas alınır. Enflasyon dönemlerinde para değerindeki düşüş alınmayarak bu varlıkların bilançoda maliyet değerleri ile gösterilmeleri; hem bilançonun işletmenin gerçek değerini yansıtmasını önlemekte, hem de dönem sonucunun yanlış hesaplanmasına neden olmaktadır.

Taşıtlar : Bunlar malların ve personelin karada, suda ve havada taşınmasına, yüklenmesine, boşaltılmasına yarayan kamyon, otobüs, lokomotif, traktör, deniz motoru, gemi , uçak ve benzeri araç ve gereçlerdir

Bu tür duran varlıklar da amortismanına tabi olup, bilançoda maliyet değeriyle yer alırlar. Enflasyon dönemlerinde söz konusu varlıkların bilançoda maliyet değeri ile gösterilmeleri ve amortismanların bu maliyet değeri üzerinden hesaplanmaları, hem bilançonun homojenliğini bozmakta, hem de gerçekleri yansıtmasını önlemekte, dönemin faaliyet sonucunun yanlış saptanmasına neden olmaktadır.

Tesisler, Makineler ve Cihazlar : Belirli işlemlerin yapılması için hizmet sağlayan araçlardır. Tesisler, makineler ve cihazlar durağan bir karakter arzeder. Bu tür duran varlıklar özellikle endüstri işletmelerinde önemli bir yere sahiptirler. Bunların bir yandan kullanılma sürelerinin kısa olması, diğer yandan teknik alanda görülen gelişmelerden büyük ölçüde etkilenmeleri, sürekli faaliyet gösteren işletmelerde sık yenilenmelerinin gerekmesi gibi nedenlerden dolayı enflasyondan en çok etkilenen duran varlıklardandır²⁰². Enflasyon dönemlerinde bunlara ilişkin amortisman payları maliyet değeri üzerinden hesaplanacağından, ayrılması gerekenden daha az amortisman ayrılmasına neden olacaktır. Bu durum ise makine ve

(201) PEKİNER, s. 122

(202) Nuri UMAN, Fiyat Hareketlerinin İşletmeler Üzerine Etkisi ve Yeniden Değerleme, S.B.F. Yayını No.256, (Ankara-1978), s.19

tesislerin yenilenmesini olanaksız kılacak ve dolayısıyla işletmenin üretim gücünün gittikçe azalması sonucunu yaratacaktır. Böyle bir durumda işletme makine veya tesislerini yenilemek istediğinde, ya borçlanmak zorunda kalacak ya da düşük değerli bir makine almak yolun gidecektir.

Binalar : İşletme faaliyetlerinin içinde gerçekleştirildiği fabrika binaları, ambarlar, silolar, yönetim binaları ile sosyal amaçlarla kullanılan diğer yapılardır²⁰³. Bakım ve onarımları yapıldığı takdirde uzun süre kullanılabilme olanağına sahiptirler. Binalar hem ekonomik hem de teknik anlamda amortismanına tabidirler²⁰⁴. Enflasyon ortamında binaların gerçek değerleri değişmemekle birlikte nominal değerleri enflasyonu yakından izler.

Arsa ve Araziler : İşletmelerde sonsuz denebilecek bir ömre sahip olup, paraya dönüştürülme kabiliyetleri fazla olmayan duran varlıklardandır. Boş olan arsa ve araziler yıpranma, aşınma, eskime, modası geçme gibi nedenlerle değer kaybına uğramadıklarından amortismanına tabi değildirler²⁰⁵.

Bina arsa ve araziler, bilançoda maliyet değerleri ile gösterilirler. Bina, amortismanları da bu değer üzerinden hesaplanacağından işletmenin üretim gücünün korunması tehlikeye düşmektedir. Diğer taraftan amortismanların olması gerekenden daha az hesaplanması, kârın gerçek miktarından daha fazla görünmesine neden olmaktadır. Bu durum ise, aşırı vergilendirme, sermayenin bir kısmının kâr olarak dağıtımı gibi olumsuz durumlar yaratmaktadır.

Yapılmakta Olan Yatırımlar : Bunlar duran varlıklara katılacak olan montaj, genişleme , ekleme işleri gibi işlerin karşılığında yapılan harcamaları kapsamaktadır.

Yapılmakta olan yatırımların maliyetleri tam olarak belirlenemedikleri ve özellikle işletme faaliyetlerinde kullanılmadıkları için amortismanına tabi tutulmamaktadırlar. Diğerleri gibi bu tür varlıklar da enflasyon dönemlerinde, bilançoda maliyet değerleriyle gösterildiklerinden söz konusu bilanço, işletmenin sahip olduğu gerçek maddi varlıkları yansıtmaktan uzak olacaktır.

(203) PEKİNER, s.28

(204) TUAN, s.146

(205) V.U.K. Md. 314

Yukarıda teker teker incelenen ve hepsi birden duran varlıklar adı altında toplanan bu kalemlerin, enflasyon karşısındaki durumlarını özetleyecek olursak, maddi niteliklere sahip olan bu tür varlıklar bilançoda tarihi maliyet fiyatları ile gösterilirler. Enflasyon dönemlerinde bunların gerek farklı satınalma gücüne sahip olan para birimleri ile ifade edilmeleri, gerekse sabit değerlerin tarihsel maliyetleri üzerinden hesaplanan amortismanlar bilançoların tek düzenlik ilkesini zedelemekte ve farklı dönemlere ilişkin bilançoların karşılaştırılabilme olanakları oldukça sınırlı kalmaktadır.

Kuruluş ve Örgütlenme Giderleri : İşletmenin aktif değerleri arasında yer alan kuruluş giderlerinin enflasyondan etkilenmeleri iki şekilde olur. Bir taraftan enflasyon dönemlerinde bilançoda, asıl değerlerinden daha düşük görülürler. Diğer yandan belirli sürelerde itfa edileceklerinden nominal değerleri üzerinden ayrılan itfa payları, faaliyet sonuçlarının doğru olarak hesaplanmasını önler ve görüntü kâra neden olur.

Gelecek Dönemlere Ait Giderler : Bilanço tarihinden önce, gelecek aylara ve gelecek dönemlere ilişkin yapılan ödemelerdir. Bu giderler veya avanslar, ödendikleri tarihten daha sonra karşılıkları işletmeye girdiklerinden, ödendikleri süre ile karşılıklarının işletmeye girdiği tarih arasındaki süre de, enflasyondan olumsuz yönde etkilenmektedirler. Giderin ödendiği tarih ile olayın gerçekleştiği tarih arasındaki zaman aralığı ne kadar geniş ise bu etkilenme o nisbette fazla olmaktadır.

ii. Enflasyonun Bilançoların Pasif Kalemlerine Etkisi

İşletmenin finansmanında kullanılan kaynaklar; öz ve yabancı olarak iki gruba ayrılır. Pasif kalemler, ya işletme sahip veya ortakları tarafından öz sermaye olarak veya borçlanılmak suretiyle üçüncü kişilerden sağlanır.

Enflasyonun borçlar, sermaye, ihtiyatlar, karşılıklar ve amortismanlardan oluşan pasif değerler üzerindeki etkisi değişik niteliktedir. Bu nedenle, enflasyonun pasif kalemler üzerindeki etkilerini ortaya koyabilmek için bilançonun pasif kalemlerini tek tek ele almak gereklidir.

Borçlar : İşletmenin üçüncü kişilere karşı olan senetli veya senetsiz parasal yükümlülükleridir. Bilançonun parasal kaynak kalemlerinden olan borçlar; enflasyona karşı oldukça duyarlıdır. Bu duyarlılık borçların, vadelerinde ulusal para birimi ile, nominal değerleri üzerinden ödenmelerinden ileri gelmektedir. Başka bir deyişle, enflasyon dönemlerinde bunların nominal değerleri aynı kaldığı için, vadeleri gelince satın alma gücü azalmış ulusal para birimi ile ödeneceklerinden işletmenin borç yükü hafiflemiş olacaktır. Bu bakımdan enflasyon devrelerinde alınan borç ne kadar yüksek ve borcun vadesi ne kadar uzun süreli olursa, işletme o derecede avantajlı olacaktır. Ancak borçların süreleri, dönüşüm hızları, kullanım alanları ve borçların faiz oranları bu avantajlı durumu etkilemekte, hatta faiz oranının enflasyon oranından yüksek olması durumunda işletmenin zararlı duruma düşmesi de söz konusu olmaktadır.

Yabancı para birimi ile ödenecek borçlar ise, özel bir durum göstermektedir. Enflasyon dönemlerinde yabancı paralar ile ödenecek olan borçların işletme bilançoları üzerindeki etkileri döviz kurlarının değişip değişmemesine veya borçlanmak suretiyle sağlanan fonların yatırıldığı gerçek ya da parasal değerli varlıkların türüne göre değişmektedir²⁰⁶

Sermaye : Net aktif toplamı ile borçlar arasındaki olumlu fark sermaye olarak bilinir. Buna göre işletmede sermayeyi, ana sermaye (hukuki sermaye), her türlü yedekler, fonlar, karşılıklar ve amortismanlar ile dağıtılmamış kârlar oluşturmaktadır.

Sermayenin enflasyondan etkileniş biçimi ve derecesi, aktif değerlerin kullanılış biçimi ile onların enflasyondan etkileniş biçimlerine bağlıdır. Daha önce de belirtildiği gibi bilançonun aktifinde yer alan varlıkların enflasyon koşullarında, bir kısmının reel değeri artarken bir kısmının ki ise azalmaktadır. Eğer işletme öz varlığını reel değeri artan varlıklara yatırmış ise, enflasyon dönemlerinde söz konusu aktiflerin reel değeri artacağından, sermaye de olumlu yönde etkilenecektir. Diğer taraftan, sermaye reel değeri azalan kalemlere yatırılmış ise, işletme gerçek değer kaybına uğrayacaktır.

Dağıtılmamış Kârlar (İhtiyatlar ve Karşılıklar) : İşletmenin elde ettiği kârdan ayrılan yedekler ile karşılıkların, enflasyon karşısındaki durumları da sermaye için anlatılanlara benzer. Eğer yedekler ve karşılıklar reel değeri artan varlıklara yatırılmış ise, enflasyon dönemlerinde bu varlıkların

(206) F. Fama EUGENE, "Inflation Uncertainty and Expected Returns on Treasury Bills", Jurnal of Political Economy, June 1976, s.427-448

reel değeri artacağından yedekler ve karşılıklar da olumlu yönde etkilenecektir. Eğer yedekler ve karşılıklar reel değeri azalan kalemlere yatırılmış ise değer kaybına uğrayacaklardır. Bu durumlar bilançolara yansıtılmadığından, dönem kârları olduğundan farklı gözükecektir.

Amortismanlar : Amortisman, işletmede bir yıldan fazla kullanılan gayrimenkullerle, gayrimenkul gibi değerlenen iktisadi kıymetlerin; alet, edevat, mefruşat, demirbaş, makina ve tesisat ile sinema filmlerinin aşınma, yıpranma ve teknolojik eskime sonucu meydana gelen değer azalışlarıdır.

Amortisman olaya bakış yönüne göre değişik Şekillerde anlam kazanır²⁰⁷.

Mali anlamda; duran varlıklara yatırılmış olan sermayenin tekrar geri alınması işlemidir.

Ekonomik anlamda; verimli kapasitenin sürekliliğini temin işlemidir.

Diğer bir görüşe göre amortisman, dönem içinde yapılan giderlerin yararlanılan dönemlere bölünmesi, değeri eksilen bir aktifin tamamen ya da kesmen karşılanması amacıyla bir fonun ayrılmasıdır.

Amortismanların, duran varlık maliyetlerini, yararlanma yılları arasında dağıtma, bu varlıkların faaliyetten çekildiklerinde yerlerine yenilerinin konması ve işletme sonuçlarını düzeltme gibi işlevleri vardır²⁰⁸. Fiyat değişmelerinin olmadığı dönemlerde amortismanlar, bu işlevlerini yerine getirebilmektedirler. Ancak enflasyon dönemlerinde bu işlevlerden sadece varlıkların maliyetlerini, yararlanma yıllarına dağıtma işlevini yerine getirebilir. Diğer ikme ve işletme sonuçlarını düzeltme gibi görevlerini yerine getiremez. Enflasyon dönemlerinde geleneksel muhasebe yöntemlerine göre hesaplanan varlık amortismanları, hesaplanması gerekenden daha az olacak ve kr da gerçekte olduğundan daha fazla görünecektir. Aynı Şekilde tarihsel maliyetler üzerinden ayrılan amortismanlar ikmeyi de sağlayamayacaktır.

(207) mit ATAMAN, Muhasebede Dönem Sonu işlemleri, İ.İ.T.İ.A. Nhad Sayar-Yayın ve Yardım Vakfı Yayınları, No.363/596, (İstanbul-1982), s. 142

İsmail ÖZASLAN, Muhasebe, İstanbul Ticaret Odası Eğitim Yayınları, (İstanbul-1978), s.165-166

(208) M. Ali AKTUğLU, Amortismanlar ve Muhasebeleştirilmeleri, Ege Üniveristesi Matbaası, (İzmir-1978), s.17

zcan ÖZAL, Muhasebe, E.. işletme Fakültesi Yayınları, No.4, (İzmir-1979), s. 173

b. Enflasyonun Gelir Tablolarına Etkisi

Gelir tablosunun tüm işlevlerini yerine getirebilmesi, gerçeği yansıtmasına bağlıdır. Ancak enflasyon dönemlerinde maliyet değeri üzerinden saptanan giderler ile sürekli artış gösteren gelirler arasında, gelirler lehine artan bir fark ortaya çıkmaktadır. Bu nedenle faaliyet dönemi sonunda, gelir tablosunda görülen kârın hepsini dönemin gerçek kârı olarak kabul etmek hatalı olabilir. Zira bu kârın bir kısmı enflasyondan ortaya çıkmış olan görüntü kârı temsil etmektedir.

Enflasyonun gelir tablosu üzerindeki etkilerini incelerken, ana gelir grupları ve bu gelirlerin elde edilmesi için katlanılan giderleri anlamlı bir biçimde yansıtabilecek bölümler dikkate alınarak ele alınması gerekmektedir.

i. Gelir Kalemlerine Etkisi

Gelir tablosundaki gelir kalemleri; ana faaliyet gelirleri ve yan faaliyet gelirleri olmak üzere iki kalemden oluşmaktadır.

Ana Faaliyet Gelirleri : İşletmenin ana uğraşı konusu olan mal ve hizmetlerin satışından elde edilen gelirlerden oluşmaktadır. Para değerindeki düşüşler dikkate alınmadan hesaplanan bu gelirler, enflasyon dönemlerinde, mal veya hizmetlerin birim satış fiyatlarındaki artışa paralel olarak yükselmektedir.

Yan Faaliyet Gelirleri : İşletmenin ana faaliyet konusunu oluşturan mal ve hizmet satışlarının dışında kalan yan faaliyetlerden elde ettiği gelirleri kapsar²⁰⁹. Bunların başlıcaları yatırım gelirleri, alınan faiz ve komisyonlar, sigorta tazminatları ile duran varlıkların satışından elde edilen gelirlerdir.

Yatırım gelirleri; işletmenin katılımında bulunduğu diğer işletmelerden sağladığı gelirlerdir. Enflasyon dönemlerinde işletmelerin normal kârları arttığından, ortaklara dağıtılan kâr paylarında artar. Bu yüksek kâr dağıtımını hisse senetlerinin ve yatırım paylarının piyasa fiyatlarının yükselmesine neden olur. Piyasa fiyatlarının yükselmesi nedeniyle de görüntü kârlar ortaya çıkar. Söz konusu artışın gerçek bir

(209) PEKİNER, s. 102

kârlılığı yansıtması ancak iştiraklerin cari değerlerinin fiyat artışlarından daha yüksek bir düzeyde artmasıyla olanaklıdır²¹⁰.

Faiz ve komisyonlar; alınan tahviller veya verilen ödünçler karşılığında sağlanan gelirlerdir. Faizler, enflasyon dönemlerinde nominal değerlerini muhafaza ederler. Ancak gerçek değerlerinden kaybederler. Zira enflasyon koşullarında borçlunun borç miktarı değişmez. Dolayısı ile borç tutarının belirli bir yüzdesi olarak hesap edilen faiz tutarı artmaz. Komisyonların durumu ise, satış gelirlerindeki duruma benzemektedir.

Sigorta tazminatı; sigorta ettirilen varlık kalemlerinin, hasara uğraması durumunda, onun hasardan önceki durumunu sağlamak için alınan teminattır. Sigorta tazminatının, hasara uğrayan varlığın hasardan önceki durumunu sağlama olanağını vermesi gerekir. Enflasyon koşullarında bu durumun sağlanması ise, ancak yapılan sigorta sözleşmesine ve sigortadan alınan tazminat tutarına bağlı olacaktır.

Varlıkların satış, devir ve benzeri nedenlerle elden çıkarılması durumlarında geleneksel muhasebe açısından kâr, satış fiyatı ile net muhasebe değeri arasındaki farktır. Enflasyon dönemlerinde bu farkın gerçek bir kâr olabilmesi olanaksızdır. Çünkü varlığın cari değeri ile kayıtlı muhasebe değeri farklıdır.

ii. Gider Kalemlerine Etkisi

Gelir tablosunun gider kalemleri de, ana faaliyet giderler ve yan faaliyet giderlerinden oluşmaktadır.

Ana Faaliyet Giderleri : Gelir tablosunda gider öğelerinin en önemlisi olan satılan malın maliyeti, ticari ve endüstriyel işletmelerde farklılık göstermektedir.

Ticari işletmelerde satılan malın maliyeti; dönem başı stoku ile o dönemdeki net satışlar toplamından, dönem sonu stokunun çıkarılması suretiyle hesaplanır²¹¹.

(210) Nalan AKDOĞAN, Enflasyon Muhasebesi, Ankara İ.T.İ.A. Mali Bilimler ve Muhasebe Yüksek Okulu Yayınları, No.1, (Ankara-1980), s. 24

(211) Mehmet URAGUN, İşletme Maliyet Muhasebesi, (Ankara-1978), s.468

Endüstri işletmelerinde satılan malın maliyeti; sınai maliyete (üretim maliyeti ile genel gider paylarına) satış giderleri ilave edilerek bulunur²¹².

Üretim maliyetlerini oluşturan maliyet giderleri temel olarak, malzeme (hammadde giderleri), işçilik giderleri ile genel üretim giderlerinden oluşmaktadır. Bu işletmelerde, satılan malların maliyetlerinin saptanabilmesi için de, yeterli bir maliyet muhasebesine gereksinme vardır. Maliyet muhasebesinden sağlanacak bilgiler arasında, direkt hammadde, direkt işçilik giderleri ile genel üretim giderlerinin yanında ayrıca, dönem başı ve dönem sonu yarı işlenmiş yapım stoku ile dönem başı ve dönem sonu yapım stoku kalemlerinin bilinmesi zorunludur. Dolayısıyla endüstri işletmelerinde satılan malın maliyeti kaleminin enflasyondan etkileniş derecesi de, bu sayılan kalemlerin fiyatlarında meydana gelen değişmelere bağlıdır. Bu kalemlerin satın alındıkları veya paralarının ödendikleri tarihteki değerleri ile mamulün satışı sırasındaki değerleri arasında farklar (artış) olabilir. Örneğin, hammadde alım zamanı ile mamul satış zamanı arasında hammadde fiyatlarındaki artışlar olabilir. Bu durum görüntü kârların doğmasına neden olur.

Dönem giderleri, ana faaliyet giderlerinden olup, araştırma, geliştirme, pazarlama, satış, dağıtım giderleri ile genel yönetim giderlerinden oluşmaktadır. Bu giderler, genelde fiyat hareketlerini yakından izleyebildikleri için, sonuç hesaplarına karşı pek etkili olmazlar.

Yan Faaliyet Giderleri : İşletmenin ana faaliyet konusu ile ilgili olamayan faaliyet dışı gider ve zarar öğeleridir. Temel faaliyetlerin dışındaki satışların zararları, faiz giderleri vb. gibi gider kalemlerinden oluşan bu giderlerde enflasyondan değişik şekillerde etkilenmektedir.

IV. ENFLASYONİST ORTAMDA GELENEKSEL MUHASEBE SİSTEMİMİZİN YETERSİZLİĞİ VE MALİ TABLOLARIN DÜZELTİLMESİ GEREĞİ

İşletmede alınan ekonomik kararların temel dayanağı mali tablolardır. Bu bakımdan mali tablolarla ilgililere yararlı olan bilgilerin sunulması esastır²¹³. Ancak mali tabloların, enflasyonun süreklilik

(212) BURSAL, , s. 72

(213) AKDOĞAN, s.27

kazandığı günümüz koşullarında, bu anlamlı bilgiyi sunma görevini tam olarak yerine getiremediği kabul edilmesi gereken bir gerçektir.

Zira geleneksel muhasebe ve onun bir ürünü olan mali tablolar; sosyal sorumluluk, kişilik, işletmenin sürekliliği, paranın değer ölçüsü olma, dönemsellik, maliyet değerinin esas alınması, objektiflik, tutarlılık ve karşılaştırılabilirlik, tam açıklama, muhafazakârlık gibi evrensel ana ilkelere²¹⁴, ruhen ve biçimsel olarak bağlı kalarak işlevlerini yerine getirmeye çalışmaktadır. Önemli fiyat değişmelerinin olmadığı dönemlerde; mali tabloların yeterli, doğru işe yarar, güvenilir, zamanlı ve anlamlı bilgiler vermesi sağlanabilir²¹⁵. Oysa enflasyon ortamında, söz konusu evrensel ilkelere aşırı bağlılık, mali tablo verilerini anlamsızlaştırmakta, onların doğruyu ve ekonomik gerçekleri yansıtmasına engel olabilmektedir.

Enflasyon ortamında mali tabloların ekonomik gerçekleri yansıtmasının en önemli nedenlerinden birisi ölçü birimi olarak seçilen paranın değeriyle ilgilidir. Geleneksel muhasebe sistemi, değer ölçüsü olarak kabul ettiği paranın değerinin, sabit olduğu varsayımına dayanmaktadır. Bu görüşten hareketle hem yapılan kayıtlarda, işletmenin ekonomik ve mali durumunu gösteren bilançoların hazırlanmasında, gelir tablolarının düzenlenmesinde, hem de sonuçların değerlendirilmesinde ölçü birimi olarak kabul edilen paranın değerini sabit olduğu varsayımı kabul edilmektedir²¹⁶. Ancak enflasyonist dönemde bu varsayın geçerli değildir. Bu nedenle para müşterek bir değer ölçme vasıtası olma işlevini tam olarak yerine getirememektedir²¹⁷.

Diğer standart fiziksel ölçü birimleri (uzunluk için metre, ağırlık için kg) zaman ve yer bakımından sabit oldukları halde, muhasebede ölçü birimi olarak kullanılan para, değişmeyen bir ölçü birimi olamamaktadır. O halde paranın satın alma gücündeki bu değişkenliği dikkate alınmadan devre başındaki bir lira eşittir, devre sonundaki bir lira anlayışına göre işlen yapmak hatalı olacaktır. Bu varsayıma dayalı

(214) Feridun ÖZGÜR, Muhasebe İlkeleri, İ.Ü.İ.F. İşletme İktisadi Enstitüsü Yayını No.51, (İstanbul-1981), s. 13-15

(215) Çiğdem SOLAŞ, "Muhasebecinin Sosyal Sorumluluğu ve Enflasyon", 1976 Türkiye'sinde Muhasebecinin Sosyal Sorumlulukları (Bildiriler-Yorumlar), XII.Türkiye Muhasebe Kongresi,Türkiye Muhasebe Uzmanları Derneği Yayınları No.6, (İstanbul-1979), s. 269

(216) UMAN, s. 6

(217) Remzi ÖRTEN, Yeniden Değerlemenin Önemi ve Muhasebeleştirme Tekniği, Ankara İ.T.İ.A Yayınları No.73, (Ankara-1974), s.13

geleneksel muhasebe ilkelerine göre düzenlenen bilanço ve gelir tablolarının gerçeği ve doğruyu yansıttıklarına şüphe ile bakılmaktadır²¹⁸. Bu durum ise işletmelerin başarılarını engelleyebilmekte, onların yaşamlarını tehlikeye düşerebilmektedir. Bu nedenle para, muhasebede ortak bir değer ölçüsü olarak kullanıldığında, onun değerinde meydana gelen değişikliklerin dikkate alınması gereklidir.

Diğer taraftan geleneksel muhasebe, “değer, maliyete eşittir” veya “maliyetle değerlendirme” ilkesini benimsemektedir. Değerin maliyete eşit olaması hali, ancak para değerinde değişimler olmayan bir ortamda söz konusu olabilir. Enflasyon ortamında ise; cari piyasa değeri ile maliyet değeri bir birine eşit olmamaktadır. Değerin maliyete eşit olduğu ilkesinin sonucu olarak değişiklik zamanlarda alınmış olan işletme varlıkları, alındıkları zamanın maliyet değeri ile gösterildiklerinden, mali tablolar değerler karışımından meydana gelmektedir. Bu durum ise onları karşılaştırılmaz, işletme kararları için kullanılamaz hale getirmektedir²¹⁹.

Diğer taraftan aynı ilkenin sonucu olarak gelirler ile maliyetlerin farkı kâr olarak kabul edilmekte, ancak bu kârın içinde, para değerindeki düşüşlerden meydana gelen görüntü kâr da yer almaktadır²²⁰. Enflasyonun bu etkileri dikkate alınmadan, geleneksel muhasebe kârını gerçek kâr zannederek, görüntü kârlarının dağıtımını, bundan devlete vergi, işçilere prim, işletmenin döner varlıklarının tükenmesine, üretim gücünün azalmasına yol açabilir.

Geleneksel muhasebe ilkelerinden gerçekleştirme esasına göre işletmenin gelir ve giderleri belirlenirken, dönem esaslı kabul edilmektedir. İşletme içinde oluşan gelirler ve giderler, bunlarla ilgili tahsilat ve ödemelere bakılmaksızın gerçekleştiği dönemin gelir ve giderleri olarak kabul edilmektedir. Gelirler ve giderler arasındaki fark da, o dönemin sonucunu oluşturmaktadır. Halbuki para değerinde değişimlerin olduğu dönemlerde, bu değişimlerden doğan değer kazanç (plus-value) ve değer kayıp (minus-value) larının gözden uzak tutulmaması gerekir. Bu durum dikkate alınmadığında da işletmenin gerçek durumunu görmek mümkün olamaz.

(218) Feridun ÖZGÜR, “Para Kıymetinin Değişimleri Karşısında Bilanço”, Şişli-Özel İktisadi ve Ticari İlimler Akademisi Dergisi, Yıl.3, sayı.4, (İstanbul-1975)

(219) Mustafa AYSAN, Finansal Tablolar Analizi ve Diğer Muhasebe Konuları, İ.Ü. İşletme Fakültesi, Yayını, No.2151/56, (İstanbul-1976), s. 234

(220) SAYARI, s. 16

Yenilemek gerekirse, geleneksel muhasebe ilke ve anlayışına göre hazırlanan, enflasyonun etkilerini dikkate almadan düzenlenen bilanço ve gelir tablosu beklenen yararları sağlayamaz. Bunu önlemek için geleneksel muhasebenin yetersizliklerinin giderilerek, fiyat artışları bu tablolara yansıtılmalıdır.

V. ENFLASYONUN MALİ TABLOLAR ÜZERİNDEKİ ETKİSİNİ GİDERİCİ YÖNTEMLERE YÖN VEREN İLKELER

İşletme yöneticilerinin olumlu kararları alabilmeleri, yatırımcılar alternatif yatırım olanaklarını araştırırken gerekli bilgilere sahip olmaları, bu yatırımlara ilişkin kâr ve risk faktörlerini gözönünde tutabilmeleri, devletin önereceği vergi tür ve oranları, ulusal planlamaya temel teşkil eden verilerin derlenmesi, işçi sendikalarının ücret istekleri gibi durumlar, doğrudan veya dolaylı olarak işletmenin kârlarıyla ilgilidir²²¹. Bu nedenle işletme kazancının doğru olarak ölçülmesi son derece önemlidir. İşletme kazancının tam olarak saptanabilmesi ise, sürekli değişim gösteren işletme varlıklarının gerçek değerlerinin bulunabilmesine bağlıdır. Oysa, geleneksel muhasebe sisteminde kullanılan değerlendirme yöntemleri, enflasyon dönemlerinde, sermayenin korunması için gerekli önlemleri almada başarısız kalmaktadır.

Enflasyonun mali tablolar üzerindeki olumsuz etkilerini giderici yöntemler geliştirilmektedir. Bu yöntemlere yön veren ilkelerin başında ise, “değerleme ilkeleri” ve “sermayenin korunması ilkeleri” gelmektedir.

1. Değerleme İlkeleri

Değerleme, işletmenin tüm maddi ve maddi olmayan varlıklarının belli yöntemlerle değerlerini ortaya koymaktadır²²². Diğer bir anlatımla değerlendirme, ekonomik malların para değeri ile tanımlanması demektir²²³.

(221) Ömer LALİK, İşletmelerde Firma Değerinin (Şerefiye) Muhasebe Açısından İncelenmesi, Ankara İ.T.İ.A. Yayınlar No.80, (Ankara-1975), s. 60

(222) A.g.k., s.63

(223) Şükrü ERLAÇIN, İşletme Ekonomisi, E.Ü.İ.T.B. Fakültesi Yayını No. 64/57, (İzmir-1977), s.173

Değerleme; değerlemesi yapılacak olan varlık ve borçlara belirli değerlendirme ölçeğinin uygulanması yoluyla yapılır. Bu nedenle değerlendirme ölçeği, değerlemenin ayrılmaz bir parçasıdır²²⁴. Değerleme ölçekleri, değerlendirme ilkelerinin de temelini teşkil edip, onlara yön verirler. Buna göre değerlendirme ilkeleri iki büyük kümede toplanabilir. Bunlar²²⁵ :

- Maliyet Temeline Dayalı Değerleme İlkeleri,
- Cari Değer Temeline Dayalı Değerleme İlkeleridir.

A. Maliyet Temeline Dayalı Değerleme İlkeleri

Değerleme ölçeği olarak varlığın maliyet bedelini esas alan bu ilkeyi;

- Fiili (tarihsel) maliyet temeline dayalı değerlendirme ilkesi,
 - Ayarlanmış tarihsel maliyet temeline dayalı değerlendirme ilkesi
- olarak iki kısma ayırabiliriz.

a. Fiili Maliyet Temeline Dayalı Değerleme İlkesi

Ekonomik değerlerin defter ya da belgelerde yazılı olan değerlerini esas alan bir ilkedir. Kısa olarak yazılı değer veya kayıtlı değer (Book or Written value) ilkesi de denmektedir²²⁶. Bu ilke paranın sayısını veya nominal değerini esas alır.

Edinme değeri olarak da adlandırılan bu değer, varlığın işletmenin tasarrufuna geçtiği tarihte katlanılmış fiili veya onlara yüklenmiş olan toplam maliyet değeridir²²⁷. Bu değer ya satın alma yoluyla ya da üretim yoluyla oluşur²²⁸.

(224) Ahmet Hayri DURMUŞ, Envanterde Değerleme ve Muhasebe İşlemleri, İ.T.İ.A. Nihad Sayar Yayın ve Yardım Vakfı Yayını No.3141546, (İstanbul-1979), s.10

(225) AKDOĞAN, s. 37-57

(226) Burhan CEYHAN, Vergi Muhasebesi Yönünden Değerleme, Memleket Matbaası, (İzmir-1978), s.43

(227) A.S.S.C: Accounting Standards Steering Committee, (Çev. Haluk ÜNAL), Faaliyet raporu, (The Curparate Report), Türkiye Muhasebe Uzmanları Derneği Yayını, No.5, (İstanbul-1978), s. 76-82

(228) DURMUŞ, s.10

Fiili maliyet ilkesinde kâr, gerçekleşmiş hasılat ile tarihi maliyetli girdiler arasındaki farktır²²⁹. Bu değerlendirme ilkesi gerçekleşmiş verilere dayandığından değerın saptanması kolay ve objektif olmalıdır. Böylece değerlendirme, kişisel eğilimlerin etkisinden kurtulmaktadır. Kolay uygulanabilir ve anlaşılması çok kolaydır. Mali tablolar ile muhasebe kayıtları arasında kolaylıkla uyum sağlanır. Bu nedenle vergi yasalarınınca da kabul edilmiş bir değerlendirme ilkesidir.

Bu değerlendirme ilkesi yalnızca nominal sermayeyi korumayı hedef almaktadır. Sermayenin cari değerini ve üretim gücünü korumamaktadır²³⁰. Fiili maliyet temeline dayalı değerlendirme ilkesi, geçmiş verilere dayandığından geleceğin öngörülmesinde yararlı olamamaktadır.

b. Ayarlanmış Tarihsel Maliyet Temeline Dayalı Değerleme İlkesi

Bu değerlendirme ilkesinde de fiili maliyetler esas alınmaktadır. Ancak maliyetler ve değerler aynı satınalma güçlü para ile ifade edilmektedir. Kısaca, bu ilke paranın satın alma gücü veya reel değerini temel almaktadır. Sözü edilen ilke sermayenin satın alma gücünü korumakla birlikte onun üretim gücünü korumada yeterli olamamaktadır.

B. Cari Değer Temeline Dayalı Değerleme İlkeleri

Cari değerlere dayalı değerlendirme, mali tablolarda yer alan verilerin tarihi maliyetler yerine cari değerleri ile gösterilmesi durumudur²³¹.

Cari değer temeline dayalı değerlendirme ilkelerinden bazıları yenileme maliyeti değeri (replacement cost value)ni anlarken, bazıları da net nakit değeri ilkesini, net bu günkü değer ilkesini, firmaya katkı değeri ilkesini veya uygun değer ilkesini anlamaktadır²³². Bunlardan yenileme maliyeti değerlendirme ilkesi, en yaygın olarak kullanılanıdır. Yenileme değeri,

(229) A.S.S.C. Faaliyet raporu, s.82

(230) Ersin GÜREDİN, "Enflasyon ve İşletmelerin Korunması", İ.Ü.İ.F. Muhasebe Enstitüsü Dergisi, Yıl.1, sayı.1., Nisan-1975, s. 49-50

(231) AKDOĞAN, s.41

(232) F. SANDILANDS, Inflation Accounting, Report of the Inflation Accounting Committee, London 1975, s.159-166

değerlemeye konu olan varlığın, değerlendirme gününde yerine konması (yeniden alınması veya üretilmesi) için yapılması gereken giderlerin bedelidir²³³.

2. Sermayenin Korunması İlkeleri

Kârın doğru bir biçimde saptanması, değerlendirme ilkeleri ile olduğu kadar, sermayenin korunması ilkeleri ile de yakından ilgilidir. Çünkü, kâr; sermayeye verilen değer ve anlama göre değişmektedir. İşletme sermayesini koruma ilkesi ise;

- Sermayenin nominal olarak korunması,
- Sermayenin satın alma gücü olarak korunması,
- Sermayenin üretim gücü olarak korunması,

biçiminde yorumlanmaktadır.

A. Sermayenin Nominal Olarak Korunması İlkesi

Statik bilanço teorisyenleri tarafından savunulan bu yaklaşımda, nominal para ile saptanmış bulunan başlangıç sermayesinin, faaliyet dönemi sonunda da saymaca (nominal) olarak korunması amaçlanılmaktadır²³⁴. Bu yaklaşıma göre kâr; dönem başına göre, dönem sonundaki son varlıkta ya da öz sermayede meydana gelen çoğalma (olumlu fark) dır²³⁵.

Tarihi maliyetlerle değerlendirme ilkelerinden hareket eden bu günkü muhasebe uygulamaları ve vergi yasaları, sermayenin nominal olarak korunmasını hedef almaktadırlar. Sermayenin nominal olarak korunması yaklaşımının tarihi maliyetlerle değerlendirme esasından hareket etmesi, onun uygulamasını kolaylaştırmakta ve mali tabloların kullanıcılara kolay anlaşılmasını sağlamaktadır. Fakat enflasyon dönemlerinde işletme varlıklarının alış tarihindeki nominal (maliyet) değeri ile değerlemeye tabi tutulması, onların işletmelere aynı kapasite ve hacimde iş yapma olanağı vermemektedir.

(233) Rüştü ERİMEZ, Değerleme ve Mali Tablolar, Üçer Matbaacılık, (İstanbul-1975), s.30

(234) PEKİNER, s. 83

(235) Mehmet YAZICI, Bilanço Kuramları ve Çözümlenmeleri, İ.İ.T.İ.A., Nihad Sayar Yayın ve Yardım Vakfı Yayınları, No.263, (İstanbul-1976), s. 31

Bir faaliyet döneminde gerçek kârdan söz edebilmek için, öncelikle harcanan üretim faktörlerinin yenilenmesine yetecek kadar bir girdi (fon) sağlanmış olması şarttır²³⁶. Şu halde sadece nominal sermayenin korunması ilkesinden hareketle bulunan kâr, işletmenin devamlılığının korunabilmesi için yeterli olmamaktadır.

B. Sermayenin Satın Alma Gücü Olarak Korunması İlkesi

Dinamik bilanço teorisyenleri tarafından ortaya atılan bu yaklaşımda önemli olan, öz sermayenin nominal olarak değil reel olarak (satın alma gücü bakımından) korunmasıdır.

Bu yaklaşımda, dönem kârı; aynı satın alma gücüne sahip para birimi ile belirtilmiş olan dönem başı öz sermaye ile dönem sonu öz sermaye arasındaki olumlu farktır. Paranın değerindeki değişimler nedeni ile ortaya çıkan kârlar, gerçek kâr olmayıp (zahiri) görüntü kârlardır²³⁷.

Sermayenin satın alma gücü olarak korunması yaklaşımında amaç; işletmenin koyduğu öz sermayenin satın alma gücü bakımından korunup korunmadığını kontrol etmektir. Böylece de enflasyondan doğan kazanç ve kayıpları elimine ederek gerçek kârı saptayabilmektir. Böyle olduğu halde işletmenin üretim gücünü koruyucu önlemleri almayı ve kârdan bunun için bir karşılık ayrılmayı, bu yaklaşımın eleştirilmesine neden olmaktadır²³⁸.

C. Sermayenin Üretim Gücü Olarak Korunması İlkesi

Sermayenin üretim gücü olarak korunması yaklaşımı organik bilanço teorisyenleri tarafından ortaya atılmış olup, öz sermayenin fiziksel üretim gücünün korunması amacını gütmektedir.

Bu yaklaşımın savunucularına göre; enflasyonun var olduğu bir ekonomide, işletmeler için önemli olan, öz sermayenin ne nominal ne de satın alma gücü bakımından korunmasıdır. Fiyatlar genel düzeyinin

(236) BURSAL, s. 107

(237) GÜREDİN, s. 51-52

(238) AKDOĞAN, s.62

yükseldiği bu enflasyon dönemlerinde asıl olan, işletmenin fiziki yapısının korunabilmesidir. Çünkü, ancak bu durumda işletmenin üretim gücü korunabilir²³⁹. Yine bu görüşün savunucularına göre; bu nedenle bu yaklaşımda değerlendirme, maliyet fiyatı ilkesinin tamamen terk edilerek, yerine cari piyasa fiyatının temel alınması ve oldukça yaygın olan yerine koyma değerinin kullanılması en uygun değerlendirme ilkesi olarak görülmektedir²⁴⁰.

Bu kavrama göre kâr, hasılatla bu hasılatı oluşturan varlığın yerine koyma değeri arasındaki olumlu farktır²⁴¹.

VI. ENFLASYONUN MALİ TABLOLAR ÜZERİNDEKİ ETKİLERİNİ GİDERİCİ MUHASEBE YÖNTEMLERİ

Enflasyonist dönemlerde geleneksel muhasebe ilkelerine dayalı mali tabloların homojenliğinden söz edilemez. Enflasyonist dönemlerde olumsuz biçimde etkilenen mali tabloları yararlı mali tablolar biçimine dönüştürmek için çeşitli öneriler ortaya konulmuştur.

Bu önerilerin bir kısmı; büyük operasyonlara gerek göstermeyen ılımlı önlemleri içerdiği halde, bir kısmı da büyük ve köklü önlemleri içermektedir. İlimli önlemlere “geçici muhasebe yöntemleri” büyük ve köklü önlemlere ise “kalıcı muhasebe yöntemleri” adı verilmektedir.

1. Geçici Muhasebe Yöntemleri

Günümüzde % 1- % 5 arası düşük oranlı ve kısa süreli fiyat artışlarında kalıcı (köklü) önlemler almaya gerek yoktur. Bu durumda, geçici (kısmi) önlemlerle bu fiyat artışlarının bilanço ve gelir tablosu üzerindeki olumsuz etkileri bir dereceye kadar elimine edilebilir. Enflasyonun yüksek ve sürekli olduğu dönemlerde bu tür önlemlerin uygulanması bekleneni vermeyebilir²⁴².

(239) GÜREDİN, s. 51

(240) FERMAN, s.184

(241) YAZICI, s. 52

(242) Alparslan PEKER, “Enflasyonun İşletmelerin Faaliyet Sonuçları Üzerindeki Etkilerini Giderici Muhasebe Tedbirleri”, Enflasyon Ortamında Muhasebe ve Vergi Problemleri, İ.Ü.İ.F. Muhasebe Enst.

Geçici önlemlerin başlıcaları; “stok değerlendirme yöntemleri”, “amortisman yöntemleri” ve “yenileme fonları”dır.

A. Stok Değerleme Yöntemleri

Geçici önlemlerin başında stok değerlendirme yöntemleri gelir. Bu yöntemlerin enflasyonun etkilerini gidermede kullanılmalarının ana amacı, satılan mal maliyetini cari piyasa değerine yaklaştırmaktır²⁴³. Bu amaçla bir taraftan, değerini yitiren mallar mekanizması çalıştırılır, diğer taraftan da yine bu amaçla geliştirilmiş ve itibari parti maliyetleri diyebileceğimiz maliyetleme tekniklerinden biri kullanılmaya çalışılır. Bunlar içinde en çok kullanıma sahip olan **LIFO** ve **FIFO** olarak isimlendirilen yöntemlerdir.

LIFO yönteminde, işletmeye en son giren madde ve gereçlerin (malzemelerin) ilk önce elden çıkarılması veya üretimde kullanılması esastır. Böylece satışların veya mamulün maliyeti, ona en yakın tarihteki satın alma değeri ile hesaplanmış olur. Bu durum maliyetleri yükselterek görüntü (zahiri) kârları, gerçek (reel) kârlar düzeyine kısmen ulaştırır²⁴⁴. Bu yöntem özellikle, satın almaların sık sık ve çok büyük olmayan partiler halinde yapıldığı ayrıca stok dönme çabukluğunun da yüksek olduğu işletmelerde uygulandığında bekleneni verebilir. Ancak LIFO'nun dönem kârlarını gerçek kârlara yaklaştırdığı görüşü özellikle uzun dönem tahlillerinde pek tutarlı görülmez.

Fiyatların sürekli olarak yükselmesi durumunda, LIFO yönteminde elde çok eski ve dolayısıyla çok düşük fiyatlarla değerlendirilmiş envanterler bulunmasına yol açabilir²⁴⁵.

FIFO yönteminde, işletmeye en yüksek değerle giren madde ve malzemenin ilk önce elden çıkarılması veya kullanılması esastır. Böylece, kısa süreli fiyat yükselmelerinin görüldüğü durumlarda, satışların veya mamulün maliyeti ona en yakın değerle hesaplanmış olur. Ancak

Yayını No.37/6, (İstanbul-1974), s. 74

(243) PEKER, s.32

(244) İlhan MERİÇ, “Enflasyon Koşullarında Net Parasal Varlıklar, Amortismanlar, Stok Değerlendirme Yöntemleri, Ücretler ve İşletmelerin Piyasa Değeri”, İ.Ü.İ.F. Muhasebe Enstitüsü Dergisi, Yıl.5, sayı.18, Kasım-1979-IV, s.9

(245) BURSAL, s.100

fiyatların sürekli olarak yükseldiği dönemlerde LIFO ile aynı sonucu vermektedir.

2. Amortisman Yöntemleri

Geniş anlamda amortisman, sermayenin yenilenmesi olarak düşünülmektedir. Dar anlamda amortisman ise, değişmez değerlerin faaliyet döneminde, bir kısmının aşınması, yıpranması, eskimesi, yeni buluşlarla değerinden kaybetmesi ile, değer kayıplarının karşılanması amacıyla faaliyet döneminin sonucunda ayrılan fon olarak irdelenir²⁴⁶.

Amortisman ayrılarak, sermayenin azalması ve zamanla eriyip gitmesi önlenemez. Amortisman ayırmamak, kullanma ve eskime gibi nedenlerden doğmuş olan (gerçekleşmiş) bir zararı saklamak demektir. Bu durum ise işletmenin hedefi olan kârı kabarık gösterecektir. Yani işletmede görüntü kârlar oluşacaktır. İşletme kârları ise tamamen öz sermayeye eklenemeyeceğinden, işletme sermayesi dolaylı yoldan azaltılmış olacaktır.

Diğer bir deyişle amortisman ayrılarak bazı fonların işletme dışına çıkması önlenemekte, görüntü kârlar gerçek kârlara yaklaştırılmaya çalışılmaktadır. Ancak tarihi maliyetler üzerinden amortisman ayrılması, amortismanların bu işlevleri yerine getirmesini engellemektedir. Çünkü fiyatlar amorti edilecek sabit değerlerin fiyatına göre paralel bir şekilde değil, devamlı bir şekilde artar. Bu nedenle amortisman hesaplamalarına temel teşkil eden ilk değer, varlığın cari piyasa değerinden düşük olur. Bunun sonucu olarak sürekli bir kayıp doğar ve bu kayıp sabit değerlerin yıllık amortisman fonlarıyla yenilenmesine olanak vermeyebilir²⁴⁷.

Bu eksikliği gidermek için, son zamanlarda amortismanların varlıkların cari değerleri üzerinden ayrılması, hızlandırılmış amortisman yöntemlerinin uygulanması önerilmektedir.

Bununla beraber amortisman oranlarının enflasyon oranının altında kalması durumunda, görüntü kârların tamamen elimine edilemeyeceği de ortadadır.

(246) AKTUĞLU, s.17

(247) Hasan OLALI, İşletmelerde Uzun Süreli Yatırım ve Finansman Planlaması, E.Ü.İ.T.B.F. Yayını No.64/10, (İzmir-1970), s.186-187

Amortismanların cari değer üzerinden hesaplanması veya hızlandırılmış amortisman yönteminin uygulanması tek başına enflasyonun işletme üzerindeki olumsuz etkilerini gidermede yeterli olamamaktadır. Söz konusu yöntemler kısa bir süre yeterli olsa bile, ciddi ve uzun süreli bir yarar beklememek gerekir.

3. Yenileme Fonları

Enflasyonun olumsuz etkilerine karşı işletmelerin mali bünyelerini koruyabilmek için başvurabilecekleri önlemlerden biri de, yıllık kârlarından yapılan “yenileme fonları” ayrımlarıdır. Özel amaçlar için ayrılıp ve sadece o özel amaçların gerçekleşmesine ayrımları dışında, bunların yedek akçelerden farkları yoktur²⁴⁸.

Yenileme fonları esas itibariyle, sabit varlığın o tarihteki yenileme değerine göre kârdan ayrılan fonlar niteliğindedirler. Bu nedenle ilgili çıkar grupları tarafından özel fedakârlıklar yapılmasını gerektirirler. Dolayısıyla bu çıkar grupları tarafından karşı çıkılması söz konusu olabilmektedir. Ayrıca yenileme fonlarını ne tür varlıklar biçiminde elde tutulacağı ve yenileme değerinin saptanması da ayrı bir sorun olarak ortaya çıkmaktadır²⁴⁹.

Yenileme fonlarının ayrılması, işletme sermayesinin “üretim gücü” olarak korunmasına yardımcı olur. Görüntü kârların işletme dışına büyük oranda akmasını bir oranda önler.

Enflasyon dönemlerin gerek ortakların kâr payı beklemeleri, gerekse işletmenin sermaye piyasasındaki durumunu dengede tutma isteği nedenlerle yenileme fonlarının bu fonksiyonlarını tam olarak yerine getiremeyeceği söylenebilir. Ayrıca yenileme fonları, vergi stopajından sonra ayrıldığı için vergi yükü yüksektir. Bunlara ilaveten yenileme fonları, diğer düzeltici yöntemler olmadan, mali tabloların homojenliğini sağlayamaz ve karşılaştırılabilir duruma gelmelerini temin edemez. Yani mali tabloların doğruluk, objektiflik, yararlılık açısından tüm sakıncalarını devam ettirir.

(248) BURSAL, s.115

(249) PEKER, s.74

2. Kalıcı Muhasebe Yöntemleri

Enflasyonun yüksek olduğu durumlarda, onun mali tablolar üzerindeki olumsuz etkilerini giderecek uzun süreli ve köklü tedbirlere gerek duyulmaktadır. Bu amaçla geliştirilen ve uygulanan yöntemlerin bir kısmı, fiyatlar genel düzeyi ile ilgili iken, bir kısmı fiyatlar özel düzeyinden hareket etmektedirler. Diğer bazı yöntemler ise hem fiyatlar genel düzeyini hem de özel fiyat ve değer değişimlerini birlikte ele almaktadırlar²⁵⁰.

Geliştirilen söz konusu yöntemlerle değerlendirme ilkeleri açısından bakıldığında;

- Fiyatlar genel düzeyi; tarihi maliyetlerle değerlendirme ilkesine,
- Fiyatlar özel düzeyi; varlıkların cari değerlerle değerlendirme ilkesine,

dayalı bulunmaktadır.

Konuya, sermayenin korunması açısından bakıldığında ise;

- Sermayenin nominal değerini korumayı esas alan yöntem olarak; geleneksel muhasebe yöntemi,
- Sermayenin satın alma gücünü korumayı amaçlayan yöntem olarak; fiyatlar genel düzeyi muhasebe yöntemi,
- Sermayenin üretim gücünü korumayı amaçlayan yöntem olarak; cari değer muhasebesi yöntemleri (yenileme maliyeti yöntemi),
- Son iki yöntemin üstünlüklerini bünyesinde toplayan yeni bir yöntem olarak da; karma (entegre) muhasebe yöntemi,

geliştirilmiş bulunmaktadır²⁵¹.

Geleneksel muhasebe yöntemi dışında, her açıdan üç temel grupta toplanan bu muhasebe yöntemleri aşağıda tek tek ele alınacaktır.

A. Fiyatlar Genel Düzeyi Muhasebe Yöntemi

(250) R.F. VANCIL, R.L. WEIL, "Current Replacement Cost Accounting-Depreciable Assets and Distributable Income", Financial Analysts Journal, July-August 1976, s.39

(251) Richard F. VANCIL, "Inflation Accounting-The Great Controversy", Harvard Business Review, March-April 1976, s.58-67

a. Fiyatlar Genel Düzeyi Muhasebe Yönteminin Anlamı ve Temel Özellikleri

Fiyatlar genel düzeyi muhasebe yöntemi, tarihi (fiili) maliyetleri esas alan geleneksel muhasebe ilkeleri üzerinde geliştirilmiş bulunmaktadır. Ancak enflasyonun etkilerini fiyat indeksleri yoluyla mali tablolar üzerine yansıtan bir muhasebe yöntemidir²⁵².

Enflasyonun varlığını kabul eden bu muhasebe yönteminde, paranın satın alma gücünün zaman süreci içinde değiştiği gerçeğinden hareket edilerek farklı para birimiyle ifade edilmiş değerler, para değerindeki düşmeyi belirleyen katsayı ile çarpılarak, aynı birimle ifade edilmeye çalışılır. Bunun dışında geleneksel muhasebenin tüm ilkeleri aynen korunur. Sadece bu yöntemde paranın nominal değeri değil, paranın satın alma gücü veya reel değeri temel alınır. Bu yöntem fiyatlar genel düzeyindeki değişmelerin etkilerini yansıttığı için, nisbi (özel) fiyat hareketleri, geleneksel muhasebede dikkate alındığı ölçüde hesaba katılmaktadır. Ölçü birimi olarak da paranın satın alma gücü kullanılmakta ve reel değeri temel alınmaktadır. Bu niteliğin sonucu, literatürde bu yöntem için, “Cari Satın Alma Gücü Yöntemi”, “Fiyat Düzeyine Göre Yeniden Düzenleme Yöntemi”, “Ayarlanmış Tarihi Maliyet Yöntemi”, “Katsayılar Yöntemi”, “Eşdeğer Lira Yöntemi” gibi deyimler kullanılmaktadır.

Fiyatlar genel düzeyi muhasebe yönteminin temel amaçları:²⁵³

- Farklı dönemlerdeki lirayı, dönem sonundaki liranın satın alma gücüne indirgemek suretiyle homojenliğini yitiren mali tabloları aynı para birimi ile ifade etmek,
- Mali tabloların karşılaştırılabilirliğini sağlamak,
- Maliyet ve hasılatları cari para değeriyle hesap ederek gerçek kârı bulmak,
- Parasal değerleri elde bulundurmaktan dolayı işletmenin uğradığı elde bulundurma kazanç ve kayıplarını ortaya koymak,

biçimde sıralanabilir.

(252) Ahmet YÜKSEL, Enflasyon Muhasebesi, Üçdal Neşriyat, (İstanbul-1982), s.29

(253) AKDOĞAN, s.89

UMAN, s.42

Yöntemin uygulanmasında kullanılan metodlar ve teknikler küçük ayrıcalıklar göstermekle birlikte amaçlar ve ilkeler bakımından bu ayrıcalıklar önemli değildir. Genellikle bu ayrıcalıkların nedeni; ya farklı nitelikteki indekslerin kullanılması veya uygulamayı kolaylaştıracak basit düzeltme yöntem ve tekniklerinin kullanılmasından kaynaklanmaktadır²⁵⁴.

b. Fiyatlar Genel Düzeyi Muhasebe Yönteminde Düzeltmenin Yapılacağı Zaman (Dönem)

Fiyatlar genel düzeyi muhasebe yönteminde en önemli sorunlardan birisi düzeltmede hareket noktası olarak seçilecek tarihin tesbit edilmesidir. Bu sorun genellikle parasal olmayan değerlerin elde edildiği veya işletmeye dahil olduğu tarihin saptanmamasından ileri gelmektedir. Çünkü bir işletmede varlıkların işletmeye girişleri, yıllar öncesinden yapılmış olabilir. Ancak böyle durumlarda düzeltmenin hareket noktası olacak tarihin seçiminde çok gerilere gitmenin pratik olmadığı yapılan araştırmalarla görülmüştür. Çünkü, çok eski tarihlere ilişkin tarihi maliyetler ve amortismanlarla ilgili bilgilerin bulunması güç olabileceği gibi, o tarihlere ilişkin uygun indekslerin bulunup saptanması da güç olacaktır. Nitekim araştırma sonuçları bu tarihin 1960 veya son bilanço tarihinin 15-20 yıl öncesi olarak belirlenmesinin yeterli olacağını göstermektedir²⁵⁵.

c. Fiyatlar Genel Düzeyi Muhasebe Yönteminde İzlenen Genel Safhalar

Enflasyonun mali tablolar üzerindeki olumsuz etkilerini yansıtmak üzere fiyatlar genel düzeyi muhasebe yönteminin uygulanmasında izlenecek yol genel olarak aşağıdaki safhalardan oluşmaktadır.

- Tarihi maliyetler esas alınarak düzenlenmiş son dönemin; dönem başı ve dönem sonu bilançosu ile gelir tablosunun temin edilmesi,

(254) YÜKSEL, s.30

(255) F.A.S.B. : Financial Accounting Standards Board, Research Report: Field Test of Financial Reporting in Units of General Purchasing Power, F.A.S.B. Stamford, Connecticut, May 1977, s. 15-16

- Kullanılacak indekslerin belirlenmesi ve düzeltme katsayısının hesaplanması,
 - Mali tablolarda yer alan kalemlerden parasal olan ve olmayan varlık ve borçların saptanması,
 - Cari yılın bütün parasal olmayan değerlerinin analiz edilmesi ve bunların işletmeye giriş tarihlerinin saptanması,
 - Cari yılın gelir tablosundaki bütün gelir, gider kazanç ve kayıplar, dağıtılan kârlar ile dağıtılmamış kârlardaki değişmelerin analizi, ortaya çıkış ve sonuçlara dahil edilmiş zamanlarını belirlenmesi,
 - Parasal olmayan değerlerin indeksler yardımıyla değerlerinin düzeltilmesi,
 - Parasal değerlerin cari para birimiyle ifade edilmesi,
 - Parasal değerleri elde bulundurma kazanç ya da kaybının hesaplanması,
 - Bir önceki dönemin düzeltilmiş mali tablolarının cari yılın satın alma gücü değeriyle yeniden ifade edilmesi,
- şeklinde ifade sıralanabilir.

d. Fiyatlar Genel Düzeyi Muhasebe Yönteminin Değerlendirmesi

Fiyatlar genel düzeyi muhasebe yönteminin amacı, tarihi maliyetle hesaplanan değerlerin bu günkü para değeri ile belirtilmesini sağlamaktır. Bu yöntem sermayenin satın alma gücünü korumayı hedef aldığından, yöntemin değerlendirilmesinde bu amaca ulaşma derecesi dikkate alınmalıdır.

Fiyatlar genel düzeyi muhasebe yöntemi geleneksel muhasebe ilkelerini değiştirmeden enflasyonun etkilerini genel bir yaklaşımla dikkate alan yapıcı bir yöntemdir. Yöntemin temeli tarihsel verilere dayandığından değerlerin saptanması kolaydır. Düzeltme sürecinde, genel fiyat hareketlerini yansıtan ve objektif ilkelere göre saptanan indeksler kullanılmış olduğundan, fiyatlar genel düzeyi muhasebesinin objektif olduğu ve yargılara yer vermediği ileri sürülebilir.

Anlaşılması kolaydır ve kolay uygulanabilir. Mali tablolar ile muhasebe kayıtları arasında kolaylıkla uyum sağlanır. Geleneksel muhasebe uygulamasına pek ters düşmediğinden daha yaygın olarak

benimsenmektedir. Bu nedenle vergi yasalarının da kabul edilmiş bir düzeltme yöntemidir.

Geleceğin öngörülmesinde geleneksel verilere dayalı mali tablolara nazaran bir üstünlük gösteren fiyatlar genel düzeyi muhasebe yöntemi aynı zamanda belgelere dayalı ve denetlenebilir niteliktedir²⁵⁶.

Mali tablolardaki veriler paranın satın alma gücüne göre düzeltildiğinden rakamlar, gerek kendi içinde, gerekse işletmeler arasındaki karşılaştırma olanağı vermektedir.

Sermayenin satın alma gücünün korunup korunmadığı, izlenebildiğinden korunması için gerekli önlemlere de imkân vermektedir.

Enflasyonist kazanç ve kayıplar elimine edileceğinden, kâr daha gerçekçi olarak hesaplanabilmektedir. Dolayısı ile işletme verileri daha anlamlı olmaktadır.

Sonuç olarak fiyatlar genel düzeyi muhasebe yöntemi; geleneksel muhasebenin ilkelerini değiştirmeden enflasyonun etkilerini genel bir yaklaşımla dikkate alan, uygulanabilir, önemli ve yapıcı bir modeldir²⁵⁷.

Bunun yanında bu yöntemin bazı zayıflıkları da vardır. Bu zayıflıkların başlıcaları şunlardır.

Mali tabloları kullananlar bu yöntemle göre düzeltilmiş verilere alışkın olmadıklarından, bunları anlamada güçlük çekebilirler.

Sermayenin satın alma gücünü korumakla birlikte onun üretim gücünü korumada yeterli olamamaktadır.

Mali tablolardaki verilerin düzeltilmesinde genel fiyat indeksleri kullanılmaktadır. Genel fiyat indeksleri, özel (nisbi) fiyat artışlarını her zaman temsil edemediklerinden tüm fiyat değişmelerini elimine edememektedir.

(256) L.E. MULLEN, "Are you ready for Inflation?", The Jurnal of Accountancy, June 1975, s. 93

(257) SANDILANS, s. 135

B. Cari Değer Muhasebe Yöntemi (Yenileme Maliyeti Muhasebe Yöntemi)

Enflasyon bütün mal ve hizmetlere ait fiyatları aynı yönde aynı boyutlarda etkilememektedir. Bazı mal ve hizmetlerin fiyatı, fiyatlar genel düzeyinden daha hızlı veya daha yavaş yükselirken, bazı mal ve hizmet fiyatları aksi yönde dahi hareket gösterebilmektedir. Mali tabloların; fiyatlar genel düzeyi muhasebe yönteminde olduğu gibi ülke çapında genel fiyat artışlarını ifade eden toptan eşya fiyat indeksi ile düzeltilmesi, enflasyonun etkilerini ancak genel olarak yansıtabilir. Oysa işletmeler belirli mal ve hizmetlerin fiyatlarındaki değişimlere karşı da duyarlıdır²⁵⁸. Bu nedenle muhasebeciler, enflasyonun etkisini mikro ekonomi yaklaşımı içerisinde işletmelere yansıtabilecek (özel fiyat değişimlerini içerecek) yeni muhasebe yöntemleri arayışı içersine girmiş bulunmaktadır.

Özel fiyat değişimlerinin dikkate alınmasını içeren yöntemler; enflasyonun etkilerini bir başka açıdan yansıtmaları bakımından anlamlı ve işletmeler düzeyinde ekonomik gerçekleri daha belirli ölçülerde göstermesi bakımından da önemlidir²⁵⁹.

Özel fiyat değişimlerini içeren yöntemlerin en önemli yanı "değer maliyet" ilkesini terk edip yeni değerlendirme ilkeleri üzerine dayandırılmış olmalarıdır. Bu yeni değerlendirme ilkeleri, farklı biçimlerde ve yaklaşımlar içerisinde önerilmektedir.

Bu önerilen yöntemlerden bir çoğunda yenileme maliyeti (replacement cost) muhasebe yöntemi benimsenirken, diğerlerinde; net gerçekleştirilebilir değer (net realizable value) muhasebe yöntemi, iskonto edilmiş nakit akışları (discounted cash flow) muhasebe yöntemi, satış değeri (market value) muhasebe yöntemi benimsenmektedir²⁶⁰.

Günümüzde bu yöntemlerin "Cari Değer Muhasebe Yöntemi" adı altında geliştirilen bir muhasebe önlemi içinde bütünlemeye çalışıldığı görülmektedir. Bu nedenle cari değer muhasebe yöntemi, aslında tek bir düzeltme yöntemi olmayıp, varlıkların değerlemesinde cari değeri temel

(258) YÜKSEL, s. 69

(259) AKDOĞAN, s. 41,135

(260) Mustafa AYSAN, "Enflasyon ve Mali Tablolar Analizi", Enflasyonda Sevk ve İdare Semineri, Türk Sevk ve İdare Derneği, (İstanbul-1975), s.33-51

alan muhasebe yöntemlerini içeren üst bir kavramdır²⁶¹. Bununla beraber “Yenileme Maliyeti Muhasebe Yöntemi” en yaygın olarak kullanılmaktadır²⁶².

a. Cari Değer (Yenileme Maliyeti) Muhasebe Yönteminin Anlamı ve Temel Özellikleri

Yenileme (yerine koyma) maliyeti muhasebe yöntemi fiyatlar özel düzeyinin ve ekonomik gerekçelerin mali tablolara yansıtılmasında önemli bir adım ve bu amaçla kullanılmaya hazır bir muhasebe uygulaması yaklaşımıdır.

Yenileme maliyeti muhasebe yöntemi; stokların veya maddi duran varlıkların gelecekte sunabilecekleri hizmeti veya hizmet edebilme kapasitesini karşılayabilecek bir başka varlık alındığında katlanılacak maliyeti esas alan bir yöntemdir. Ancak burada esas alınan cari maliyet, varlığın yerine yenisinin konulacağı zamana ait yenileme maliyeti olmayıp, içinde bulunulan zamanın cari piyasa maliyetidir²⁶³.

Yenileme maliyeti muhasebe yönteminin gerek literatürde, gerek uygulamada aynı niteliğe sahip diğer yöntemlere tercih edilmesinin pek çok nedeni vardır. Bu nedenlerden en önemlisi; yenileme maliyeti yönteminin enflasyon ortamında fiyatlar özel düzeyindeki değişimleri yansıtan bir niteliğe sahip olmasıdır. Yenileme maliyeti yönteminin diğer bir üstünlüğü ise, yenileme maliyetlerinin özel fiyat indeksleri ile saptanabilmesidir.

Yenileme maliyeti muhasebe yönteminin temel özellikleri şöyle özetlenebilir²⁶⁴.

- Ölçü birimi olarak paranın nominal değeri kullanılmaktadır.
- Değerler bilançoda o değer için yenileme maliyeti ile gösterilir.
- İşletmenin işleyen bir birim olduğu varsayımını benimseyere sermayenin üretim gücü olarak korunmasını öngörmektedir.
- Kârın tesbitinde, cari maliyetlerle cari hasılatları karşılaştırır.

(261) John A. BULLARD, “Price-Level Restatement and Valuation Reporting”, Management Accounting February 1976, s. 15

(262) P.R.A. KIRKMAN, Accounting Under Inflationary Conditions, George Allen and Unwin, London 1974, s.162

(263) AKDOĞAN, s. 137

(264) KIRKMAN, s. 162
SANDILANNS, s. 140

Yenileme maliyeti muhasebe yöntemi söz konusu temel nitelikleri itibariyle diğer yöntemlerden köklü değişiklikler içermektedir. Dolayısıyla yenileme maliyetinin saptanmasında uygulanan teknik ve yöntemler de farklılıklar göstermektedir.

b. Cari Değer (Yenileme Maliyeti) Muhasebe Yönteminde Mali Tabloların Sunuluşu

Yenileme maliyeti muhasebe yönteminde mali tabloların sunulduğunda bir görüş birliği bulunmamaktadır. Bazı yazarlar cari maliyetli mali tabloların; muhasebe uygulamasına göre hazırlanan tarihi maliyetli mali tablolara ek olarak sunulmasını öngörmektedirler. Diğer taraftan bazı yazarlar da cari maliyetli muhasebe yönteminde temel yöntem olarak benimsemediklerinden, geleneksel tarihi maliyet muhasebesi uygulaması tamamen terk edilerek, mali tabloların da cari maliyetlere göre hazırlanmasını önermektedirler²⁶⁵.

Dönem sonlarında yenileme maliyetine göre düzeltmelerin yapılması ve düzeltilmiş bilgilerin geleneksel mali tablolara ek olarak sunulması daha yararlı olacaktır. Çünkü düzeltilmiş bilgilerin tarihi maliyetli mali tablolara ek olarak verilen tablolarda sunulmasının ilgililere sağlayacağı yararın, sadece yenileme maliyeti bilgilerinin sunulmasının sağlayacağı yarardan büyük olacağı muhakkaktır.

Ek mali tablolar şeklinde sunulan yenileme maliyeti bilgilerinin elde edilmesinde kullanılan yöntemler bu tablolarda dipnotlar şeklinde açıklanmalı ve kullanılan indeksler, kişisel yargılara dayanılarak saptanan değerler vb. gibi diğer bilgiler ek çalışmalar şeklinde ilgililere sunulmalıdır²⁶⁶.

(265) AKDOĞAN, s.121

(266) Morton BACKER, "A Model for Current Value Reporting" CPA, February 1974, s. 27

c. Cari Değer (Yenileme Maliyeti) Muhasebe Yönteminin Genel Değerlemesi

Yenileme maliyeti muhasebe yöntemi cari değerlerden hareket ederek, “işleyen işletme” görüşünü benimsemiş olması, mali tabloların daha anlamlı olmasına olanak vermiştir.

Yenileme maliyeti yöntemi, tarihi maliyetlere dayalı yöntemle göre sunduğu mali bilgiler açısından iki önemli üstünlük taşımaktadır.

Fiyat değişmelerinin önemli olduğu dönemlerde tarihi maliyetlere dayalı mali tablolar ekonomik önemlerini yitirmektedir. Oysa yenileme maliyeti muhasebe yöntemine göre düzeltilen mali tablolar fiyat değişmelerinin etkisini yansıtarak mali tabloların ekonomik önemini kazandırmaktadır. Cari nitelik taşıyan bilgileri sunduğu için de mali tablo bilgilerinin yararlılığını artırmaktadır²⁶⁷.

Yenileme maliyeti muhasebe yönteminin gelir tablosu, geleneksel muhasebe yönteminin gelir tablosuna nazaran daha fazla bilgi sunmaktadır. Faaliyet kârı, elde tutma kazançlarından ayrılabilen ve gösterilebilmektedir. Böylece işletmenin faaliyet sonuçları, etkinliği ve verimliliği doğrudan faaliyet kârı dikkate alınarak değerlendirilebilmektedir. Bunun sonucu olarak da fiyatlardaki değişmelerin etkilerini belirgin olarak ifade edebilmektedir. Diğer taraftan cari dönem kârı; sermayenin üretim gücü korunduktan sonra dağıtılabilecek en yüksek düzeydeki kâr tutarını ifade ettiğinden, yönetimin kâr dağıtım politikasını yönlendirmesinde ve ortakların bu politikayı anlamalarında iyi bir gösterge olabilmektedir.

Yenileme maliyeti muhasebe yönteminin sunduğu bilgiler ileriye dönük tahminlerin yapılmasında, tarihi maliyetler muhasebesi, geleneksel muhasebe ve fiyatlar genel düzeyi muhasebe yönteminin bilgilerine nazaran bir üstünlük göstermektedir²⁶⁸.

Yenileme maliyeti muhasebe yöntemine yöneltilen eleştirilerin başında; şüphesiz cari değerlerin saptanmasının güç ve pahalı olması, kişisel yargılara veya yaklaşık değerlere dayanması ve buna bağlı olarak söz konusu değerlerin tarihi maliyetler kadar kesin olmaması

(267) J.A. LARGAY, J.L. LIVINGSTONE, “Accounting For Changing Prices-Replacement Cost and General Price Level Adjustments, John Wiley and Sons Inc, N.Y. 1976, s. 120

(268) BUCKER, s. 183

gelmektedir. Nitekim pazar bilgilerinin elde edilemediği durumlarda yenileme maliyetinin saptanması, yönetimin kuramsal ilkelerine bağlı kalındığında imkânsızdır. Bu durumda kişisel yargılara ve yaklaşık değerlere başvurulmaktadır. Bu nedenle de eleştiriler yöntemin tarafsızlığına ve kişisel yargılara dayanmasına yönelmektedir²⁶⁹. Ancak yöntemin uzun süre kullanılması ve geniş uygulama olanağı bulması halinde kuramsal ilkelerin öngördüğü tekniklerin geliştirilmesi, uygun özel fiyat indekslerinin geliştirilip kullanılması sonunda tarafsızlığın artırılacağı, kişisel yargılara bağlılığın azaltılacağı sağlanabilecek ve uygulama sonuçlarına denetlenebilir bir nitelik kazandırılabilir. Böylece yönetime tarafsızlık konusunda yapılan eleştiriler önemini yitirmektedir.

Yenileme maliyeti muhasebe yöntemine yapılan diğer bir eleştiri, yöntemin enflasyonun etkilerini yansıtmak üzere geliştirilmiş bir yöntem olmadığı yönündedir. Bu eleştiriler, enflasyonun özel mal ve hizmetlerin fiyat değişmelerini içermediği varsayımına dayanmaktadır. Oysa özel fiyat düzeyindeki değişmelerin genel fiyat düzeyindeki değişmelerden soyutlanamayacağı açıktır²⁷⁰. Bu nedenle bu konuda yapılan eleştiriler de önemini yitirmektedir. Ancak bu yöntemin, genel açıdan, enflasyonun etkisini tüm olarak yansıtmadığı tartışılabilir.

C. KARMA MUHASEBE YÖNTEMİ

Enflasyon ortamında fiyatlardaki değişmelerin etkisini mali tablolara yansıtmak yani bu etkileri gidermek amacıyla geliştirilen yöntemlerden ikisi önceki bölümlerde açıklanmış bulunmaktadır.

Bu yöntemlerden birincisi olan fiyatlar genel düzeyi muhasebe yönteminde; fiyatlar genel düzeyindeki değişmeler dikkate alınmakta ve hareket noktası olarak tarihi maliyetlerin sabit veya eşdeğer para birimleri ile ifade edilmek üzere uygun bir genel fiyat indeksiyle düzeltilerek, fiyat değişmelerinin mali tablolara yansıtılması amaçlanmaktadır.

(269) A.g.k., s.191

(270) Ahmet KIZIL, Enflasyon Muhasebesi, İ.Ü.İ.F. Muhasebe Enstitüsü Dergisi, Yıl 3, sayı.7, Şubat 1977, s. 25

Cari değer (yenileme maliyeti) muhasebe yönteminde ise; fiyatlardaki değişmelerin mali tablolara yansıtılmasında, fiyatlar özel düzeyindeki değişmeler temel alınmaktadır.

Her iki yöntem, gerek fiyat değişmelerinin mali tablolara yansıtılması açısından ve gerekse çözüm getirmeye çalıştıkları muhasebe sorunları açısından ayrı kuramsal amaç ve nitelik taşımaktadır. Bu nedenle söz konusu yöntemler enflasyonun tüm etkilerinin mali tablolara yansıtılmasında ancak birbirini tamamlayan yöntemler olarak dřnlmektedir²⁷¹.

Muhasebe literatüründe bu bütünlüğü gerçekleştirmek ve hem fiyatlar genel düzeyinin, hem de özel fiyat düzeyindeki değişmelerin birlikte ele alınmasını içeren yeni bir muhasebe yöntemi yerleşme çabaları içerisindedir. Her iki yöntemin üstünlüklerini bünyesinde toplamaya çalışan bu yönteme “Karma Muhasebe Yöntemi” denilmektedir.

a. Karma Muhasebe Yönteminin Anlamı ve Temel zellikleri

Karma muhasebe yöntemi, özel fiyat düzeyindeki değişmelere göre saptanmış yenileme maliyeti muhasebe yöntemindeki kârı fiyatlar genel düzeyindeki değişmelere göre yeniden düzeltmekte ve bu düzeltme işlemi sonunda gerçek olmayan kr tutarları ayıklanarak, gerçek yenileme maliyeti muhasebe yöntemindeki kâra ulaşılması amaçlanmaktadır. Bu amaç gerçekleştirilmeye çalışılırken, fiyatlar genel düzeyine göre yapılan düzeltmelerin bir sonucu olarak parasal değerleri elde tutma kazanç ve kayıplarının saptanması ve sunulması da sağlanmaktadır.

Karma muhasebe yöntemini önerenler, her iki fiyat değişmelerini birlikte dikkate alarak kârın gerçekçi bir biçimde saptanmasını ve böylece enflasyonun tüm etkilerinin mali tablolara yansıtılabilmesini amaçlamaktadırlar.

(271) Paul ROSENFELD, “The Confusion Between General Price-Level Restatement and Current Value Accounting”, The Journal of Accountancy, September 1975, s. 64

b. Karma Muhasebe Yönteminde Mali Tabloların Sunulması

Karma muhasebe yönteminde mali tabloların sunulmasında izlenen yol, uygulamada (düzeltmede) seçilen yaklaşıma göre değişmektedir.

Bu yaklaşımların birincisinin uygulanmasında, tarihi maliyetlere dayalı mali tablo bilgilerine ek olarak, önce fiyatlar genel düzeyine göre, sonra fiyatlar özel düzeyine göre ve en son olarak da karma yönteme göre hazırlanmış bilgilerin sunulması öngörülmektedir.

İkinci yaklaşımın uygulanmasında ise yenileme maliyeti yöntemine göre düzenlenmiş bilgilerin yanında, fiyatlar genel düzeyine göre düzeltilmiş bilgiler ile, karma yönteme göre elde edilmiş bilgilerin sunulması önerilmektedir.

Bu görüşlere göre düzeltilmiş mali tabloların; tarihi maliyetleri ve düzeltilmiş değerleri yan yana gösteren çok sütunlu tablolar halinde mi; yoksa tarihi maliyetli tabloların yerine esas tablo biçiminde mi sunulacağı üzerinde henüz bir görüş birliği bulunmamaktadır. Muhasebecilerce daha çok kabul gören şekil, çok sütunlu sunuş biçimidir.

c. Karma Muhasebe Yönteminin Genel Değerlemesi

Karma muhasebe yöntemi gerek kuramsal yaklaşımı ve gerekse amaçları itibarıyla diğer yöntemlere göre bazı üstünlükler taşımaktadır. Ancak yöntem bazı yazarlar tarafından önerilmiş ve savunulmuş olmasına rağmen, diğer iki muhasebe yöntemi gibi gerçek ekonomi ve işletme koşullarında henüz uygulama olanağı bulamamış olduğu gibi, henüz resmi nitelik taşıyan hiç bir muhasebe kurulu tarafından da destek görmemiştir. Diğer yöntemlere nazaran, karma yöntemin uygulanmasının çok zor olmasının yanında, eğitime duyulan gereksinimde çok büyüktür. Ayrıca yöntemin kuramsal esaslarında da bazı eksiklikler görülmektedir. Özellikle sermayenin korunması ilkeleri yaklaşımında kuramsal eksiklikleri bulunmaktadır.

Bütün bunlara rağmen enflasyonun mali tablo bilgileri üzerindeki etkilerini giderici muhasebe yöntemlerini içeren bir plan içinde yöntemi tanıtmak gereklidir.

3. İncelenen Yöntemlerin Ülkemiz Açısından Uygulanabilirliği

Yukarıda incelenen yöntemlerin uygulanabilirliği iki açıdan değerlendirilebilir. İlk olarak yöntemler genel boyutlarda, kuramsal ilkeleri, uygulama teknik ve yöntemlerinin birbirlerine kıyasla gösterdiği uygulama güçlüğü veya kolaylığı açısından değerlendirilmelidir. Diğer bir açıdan, uygulanması öngörülen ülke koşulları ve uygulama için gerekli olan diğer gereksinmelerin varlığı açısından değerlendirilmelidir.

Söz konusu yöntemler kuramsal ilkeleri ve genel boyutlarda birbirlerine nazaran gösterdiği uygulama güçlüğü veya kolaylığı açısından değerlendirildiğinde geçici muhasebe yöntemleri uygulama güçlüğü en az olan yöntemler olarak görülmektedir. Ancak bu yöntemler enflasyonun etkilerini kısmen önleyebildiklerinden kalıcı muhasebe yöntemlerinin ülkemiz açısından uygulanabilirliği daha fazladır. Durum bu açıdan ele alındığında kalıcı muhasebe yöntemleri içinde uygulaması en kolay olan yöntem fiyatlar genel düzeyi muhasebe yöntemi olmaktadır. Yenileme maliyeti muhasebe yönteminin uygulaması ise fiyatlar genel düzeyi muhasebe yöntemine göre daha güç olmaktadır. Karma muhasebe yöntemi ise uygulama güçlüğü en fazla olan yöntem olmaktadır. Ancak her üç yöntemde uygulanabilme niteliğine sahip yöntemlerdir. Nitekim bunlardan fiyatlar genel düzeyi ve yenileme maliyeti muhasebe yöntemlerinin çeşitli ülkelerde uygulanmasına geçilmiş, sadece karma muhasebe yöntemi henüz hiç bir ülkede uygulama olanağı bulamamıştır.

Söz konusu yöntemlerin uygulanabilirliği; uygulamayı öngören ülkenin koşulları ve uygulama için gerekli diğer gereksinmeler açısından değerlendirildiğinde; fiyatlar genel düzeyi, yenileme maliyeti, karma muhasebe yöntemleri, bir sıra içerisinde artan oranlarda teknik, ekonomik ve mali olanakları gerektirmektedir.

Teknik ve ekonomik olanaklar; bilgisayarlar, modern muhasebe makinaları gibi teknik olanaklarla, uygulamada gerekli olan yüksek nitelikli indekslerin bulunmasını , uzmanlaşmış değer saptama

kurumlarının varlığını, organize olmuş pazar koşullarını ve iyi haberleşme olanaklarını ifade etmektedir.

Mali olanaklar ise; yine yukarıda belirtilen sıra içerisinde, artan oranlarda eğitilmiş eleman gereksinmesinin, teknik ve ekonomik olanaklara duyulan gereksinmenin ve uygulamanın olacağı zamanın bir sonucu olarak, ortaya çıkacak maliyetleri karşılama gücünü ifade etmektedir. Nitekim teknik ve ekonomik olanakları yeterli olan ülkelerde dahi uygulamanın gerektirdiği mali olanakların önemi nedeniyle uygulamaya belirli büyüklükteki işletmeler tarafından geçilmesi önerilmektedir. Bu durum özellikle yenileme maliyeti yöntemi için geçerli olmakta, fiyatlar genel düzeyi muhasebe yönteminin uygulamasında böyle bir sınırlamaya pek gerek görmemektedir.

Bu nedenlerden dolayı ülkemiz açısından durum incelenirken bu durumların ve ülke koşullarının dikkate alınması gerekmektedir.

Henüz hiç bir ülkede uygulama olanağı bulamamış olan, fakat yakın gelecekte uygulama olanağının artırılacağı ve büyük bir kabul göreceği ümit edilen karma muhasebe yönteminin uygulanabilirliğini ülkemiz için savunmak en azından şimdilik çok iyimserlikten öteye gidemez. Diğer taraftan söz konusu olanaklar ve koşullar yönünden, ülkemizin yenileme maliyeti muhasebe yönteminin uygulaması açısından hem çok güç, hem de çok sınırlı kalacağı tahmin edilmektedir. Zira ülkemizdeki işletmelerin çoğunluğu küçük ve orta büyüklükteki işletmelerden oluşmaktadır. Diğer bir anlatımla, batı ülkelerindeki uygulamalar ölçü olarak alındığında bu işletmelerin teknik ve mali olanaklarını yetersiz kalacağı savına ulaşılmaktadır. Burada hemen şunu belirtmekte yarar vardır. Yenileme maliyeti muhasebe yöntemi her durumda ve her büyüklükteki işletme tarafından mevcut olanaklar içerisinde de uygulanabilir. Fakat amaç, bir uygulama gösterisinde bulunmak değil, tarafsızlık niteliği yüksek, ekonomik gerçekleri kişisel yargılardan arınmış olarak mali tablolara yansıtılabilen, işletmeler arası karşılaştırmalara olanak sağlayan, denetlenebilme yeteneği yüksek bir uygulama gerçekleştirmektedir.

Bu husuların gerçekleşmesi ise; fiyat değişimleri ile ilgili her türlü bilginin elde edilebileceği organize olmuş bir pazarın var olması, bu bilgileri zamanında iletebilen iyi haberleşme olanaklarının bulunması veya çok ve çeşitli mal ve hizmetler için yüksek nitelikte özel fiyat indekslerinin geliştirilmesi ile olanaklıdır. Bu konuda bütünlük ise, teknik olanakları

yüksek, uzmanlaşmış ve kurumlaşmış değer saptayan kuruluşların varlığı ile saptanabilir. Aksi halde sonuçları denetlemeyen, işletmeler arası karşılaştırmaya imkân vermeyen, kişisel yargılara dayalı ve taraflı uygulama kaçınılmaz olur. Bu nedenle söz konusu koşullar ve olanaklar bakımından ülkemizdeki durum incelendiğinde, yenileme maliyeti muhasebe yöntemi uygulaması için koşullar ve olanaklar yeterli görülmemektedir.

Enflasyon hızının batılı ülkelere göre yüksek olduğu ülkemizde mevcut olanaklar içinde uygulanabilme olanağı en yüksek olan yöntem, fiyatlar genel düzeyi muhasebe yöntemidir. Yöntemin uygulanması, özellikle yaşlı işletmelerde uygulamaya ilk geçildiği yılda zor zaman alıcı, yüksek maliyetlere katlanmayı gerektirmekle beraber ilk uygulamayı takip eden yıllarda yöntemin uygulanması büyük ölçüde basitleşmektedir. Yöntemin uygulama teknik ve yöntemlerinin öğrenilmesi uygulama sonuçlarının yorumlanması için eğitime duyulan gereksinme geleneksel muhasebeden büyüktür, ancak bu gereksinmenin ülkemizde karşılanması olanaklıdır. Teknik ve ekonomik olanaklara duyulan gereksinme diğer yöntemlere göre daha azdır ve bu olanaklar ülkemizde uygulamanın başlatılması için yeterlidir. Yöntemin uygulanmasında gereksinme duyulan, nitelikleri yüksek fiyatlar genel düzeyi indeksi yeterli olmasa da mevcut nitelikleri itibariyle kullanılabilir durumdadır. Ülkemizde çeşitli kurumlar tarafından geliştirilmiş toptan eşya fiyat indeksleri bu gereksinmeyi karşılayacak durumdadır.

Mevcut koşullarda, ülkemizde fiyatlar genel düzeyi muhasebe yönteminin uygulanabilirliğinin tartışılması ile ilgili olmayıp, uygulama sonuçlarının geçerliliğinin ve yararlılığının artırılması ile ilgilidir. Söz konusu yöntemin uygulamasını işletmeler bakımından sınırlayıcı bir neden bulunmamaktadır. Bunun için yapılması gereken, kamu ve özel sektör yöneticilerinin ve işletme sahiplerinin, fiyatlar genel düzeyi muhasebe yönetimini uygulamaları ve işletmelerin gerçek durumlarını görmeleridir. Ancak, uygulamanın ülke çapında yaygınlığının sağlanması ve bunun sonucunda daha gerçekçi bilgilere dayanılarak alınacak kararlarla mikro ve makro boyutlarda sağlanabilecek yararların artırılması ve işletmelerin devamlılığının sağlanması bakımından vergi otoritelerine düşen bir sorumluluk vardır. Bu sorumluluk, vergi otoritelerinin işletmeleri tarihi maliyetler muhasebe yöntemi uygulaması sonucunda saptanan kâr üzerinden değil, fiyat değişmelerini dikkate alan fiyatlar genel düzeyi muhasebe yöntemi uygulaması sonucunda saptanan kâr üzerinden

vergilendirmesini sağlayacak yasal düzenlemeleri en kısa sürede gerçekleştirmektedir.

Bu yöntem genel kabul görür ve çeşitli sektörlerde çalışan işletmelerce uygulanırsa, ancak o zaman sektörel analizlerin yapılması ve genel trendlerin çıkarılması mümkün olabilir.

Böyle bir uygulamanın, ülkemizin geleceği ve işletmelerin daha sağlıklı kararlar alabilmesi bakımından gerekli olduğu gerçeğini kabul etmeliyiz.

S O N U Ç

Çalışmamızın öncelikli amacı, yatırım kararlarında muhasebe sistemi içindeki veri ve bilgilerden yararlanmanın önemini vurgulamak olmuştur. Bu amaçla karar almada gereksinme duyulan veriler, çalışmanın içinde kuramsal olarak değerlendirilmiştir.

Yatırım kararlarında yatırım tutarının, yatırım getirisinin gerçekçi koşullar içinde ve yeterli veriye dayanılarak tasarlanması ve öngörülmesi önem taşımaktadır. Her iki veriyle ilgili temel kaynağın ise, muhasebe olduğu görülmektedir. Gerek yatırım tutarının gerekse yatırım getirisinin sonuçlarının tahmininde muhasebe kaynağından yararlanılırken, geleneksel muhasebe anlayışı içinde tarihsel değer temelinin çıkış noktası alınması söz konusudur. Tahminler, bu noktadan hareketle fiyatlar genel düzeyinde zaman içinde görülecek değişimleri de içerecek biçimde yapılmalıdır. Bununla birlikte ana sorun, yatırım kararlarında kullanılacak muhasebe verilerinin türleri ve kapsamlarıyla doğru olarak seçilmesidir.

Enflasyonun süreklilik kazandığına inanan işletmelerin, enflasyon içerisinde ve enflasyonla birlikte yaşamak zorunda olduklarının bilincinde olan muhasebecileri, ekonomik gerçeklerin mali tablolara yansıtılabileceği yeni muhasebe yöntemleri arayışı içine girmişlerdir. Bu arayışta amaç, enflasyonun etkilerini mali tablolara yansıtmaktır. Ancak izlenen yaklaşımlarda birbirinden bağımsız olarak gerçekleşen fiyatlar genel ve özel düzeyindeki değişmelerin mali tablolara yansıtılması ayrı ayrı ele alınmaktadır.

Geliştirilen yöntemlerden, fiyatlar genel seviyesindeki değişimleri temel alan; “Fiyatlar Genel Düzeyi Muhasebe Yöntemi” özel fiyat seviyesindeki değişimleri dikkate almaktadır. Buna karşılık özel fiyat düzeyindeki değişimleri mali tablolara yansıtmak için geliştirilip önerilen; “Cari Değer (Yenileme Maliyeti) Muhasebe Yöntemi” de fiyatlar genel düzeyindeki değişimleri dikkate almamaktadır. Halbuki bu iki fiyat düzeyi değişmelerini birbirinden soyutlamak mümkün olmamaktadır. Nitekim bu görüşü paylaşan muhasebeciler, fiyatlar genel düzeyi muhasebe yöntemi ve cari değer muhasebe yöntemlerinin birlikte kullanılabileceği karma bir yöntemin kuramsal esaslarının tartışması içindedirler.

Günümüzde henüz uygulama alanı olmayan ve muhasebeciler tarafından genel düzeyde kabul görmemiş olan bu “Karma (Entegre) Muhasebe Yöntemi” diğer iki yöntemin üstünlüklerini birleştirmeyi amaçlamaktadır. Söz konusu karma yöntemle, enflasyon ortamında üretilmesi ve sunulması gereken bilgilerin en doğru olanına ulaşmak amaçlanmaktadır. Ancak böyle bir modelin uygulanabilirliği gerçekleştirilinceye kadar “kesinlikle yanlış olmaksızın, yaklaşık da olsa doğru olması iyidir” anlayışı içinde fiyatlar genel düzeyi ve fiyatlar özel düzeyindeki değişimleri ayrı ayrı ele alan yöntemler günümüzde uygulamaya konulmaktadır.

Doğruyu buluncaya kadar, yanlış olanla yetinmek ve bu yanlışlığa devam etmek doğru değildir. Uygulanabilirlik açısından bu yöntemlerin ilk basamağını da fiyatlar genel düzeyi muhasebe yöntemi oluşturmaktadır. Bu nedenle, basamak basamak gerekli muhasebe uygulamalarına geçmek büyük bir önem ve öncelik taşımaktadır.

Araştırmalar, enflasyonun mali tablolar üzerindeki etkilerinin, geçici yöntemler olarak adlandırılan, stok değerlendirme yöntemleri, hızlandırılmış amortisman yöntemleri ve yenileme fonlarının ayrılması gibi yöntemlerle önlenemeyeceğini, ancak bu amaçla kalıcı yöntemlerin geliştirilmesi gerektiğini göstermektedir.

Bu çalışmanın sonucu olarak da, kısmi önleme yöntemlerinden ziyade, fiyatlardaki değişimleri içeren, kalıcı önlemler olan, fiyatlar genel düzeyi muhasebe yöntemi, cari değer muhasebe yöntemi, ve bunların bileşimi olan karma muhasebe yöntemlerinin araştırılmak ve incelenmek yoluyla geliştirilmesine gerek duyulmaktadır. Buna bağlı olarak da ülkemiz açısından hukuki uyarlamalarının da yapılması suretiyle enflasyon muhasebesi çalışmalarına bir an önce geçilmesi mümkün kılınmalıdır.

YARARLANILAN KAYNAKLAR

- AKDOĞAN Nalan**
TENKER Nejat : Finansal Tablolar ve Mali Analiz Teknikleri, (Ankara-1992)
- AKDOĞAN Nalan** : Enflasyon Muhasebesi, Ankara İ.T.İ.A. Mali Bilimler ve Muhasebe Yüksek Okulu Yayını No.1, (Ankara-1980)
- AKGÜÇ Öztin** : Uygun Yatırım Alanlarının Araştırılması, Proje Hazırlama ve Değerlendirilmesi, D.Y.B. (Ankara -1970)
- “Yatırım Projelerinin Teşebbüs Yönünden Değerlendirilmesi,” Yatırım Projelerinin Hazırlanması ve Değerlendirilmesi, Cilt.II, D.Y.B., Ay yıldız Matbaası, (Ankara-1970)
- Kredi Taleplerinin Değerlendirilmesi, (Ankara 1984).
- Mali Tablolar Tahlili, Sermet Matbaası, (İstanbul-1979).
- AKTUĞLU M. Ali** : Amortismanlar ve Muhasebeleştirilmeleri,Ege Üniversitesi Matbaası, (İzmir-1978)
- ALCHIAN A.A.**
KESSEL R.A. (Çev.
DELİCEOĞLU Mehmet) : “Enflasyon Yoluyla Varlığın Yeniden Dağılımı”, Kayseri Üniversitesi İşletme Fakültesi Dergisi, Cilt I, sayı.1., Aralık-1981
- AREN Sadun** : İstihdam, Para ve İktisadi Politika, Bilgi Yayınevi, (Ankara-1978)
- ARIKAN Türkân** : İşletme İçi Kontrolde Sorumluluk Raporları, Ar Gön Örgütlenme ve Yayın Ltd. Şti. (İstanbul-1978).
- İşletme Yöneticiliği Bilgi İhtiyaçlarının Karşılanması Sorumluluk Raporları, XII., Türkiye Muhasebe Kongresi Tebliği, 20-22 Ekim 1976

- ATAMAN Ümit : Muhasebede Dönem Sonu İşlemleri, İ.İ.T.İ.A. Nihad Sayar Yayın-Yardım Vakfı No.363/596 (İstanbul-1982)
- AYDIN İzzet : Enflasyonla Mücadele Modelleri, İ.Ü. İktisat Fakültesi Yayını No.445, (İstanbul-1979)
- AYSAN Mustafa : Finansal Tablolar Analizi ve Diğer Muhasebe Konuları, İ.Ü. İşletme Fakültesi Yay. No.2151 56, (İstanbul-1976)
- “Enflasyon ve Mali Tablolar Analizi”, Enflasyonda Sevk ve İdare Semineri, Türk Sevk ve İdare Derneği, (İstanbul-1975)
- BACKER Morton : “A Model for Current Value Reporting” CPA, February-1974
- BAKLACIOĞLU Sadık : “Proforma Gelir-Gider Tablosu” Yatırım Projelerinin Hazırlanması ve Değerlendirilmesi, Cilt II., (Ankara-1970).
- BAUER R.D.M.
DARMY P.H. : Elementary Accounting, Barnes and Noble Inc, (New -York 1973).
- BAYAR Doğan : Sanayi İşletmelerinde Yatırım Politikası, (Eskişehir-1990)
- BEKTÖRE Sabri
ÇÖMLEKÇİ Ferruh
SÖZBİLİR Halim : Mali Tablolar Analizi, (Eskişehir-1993)
- BIERMAN H. SMIDT Jr.S.
(Çev.TURGUT VAR) : Yatırım Projelerinin İktisadi Analizi ve Finansmanı, (Ankara-1970)
- BRONFENBRENNER M
HOLZMAN F.
(Çev. Asım YÜCEL) : “Enflasyon Teorileri Üzerine”, “AKADEMİ” Bursa İ.T.İ.A. Dergisi, Cilt II, No.3, Kasım 73
- BULLARD John. A. : “Price-Level Restatement and Valuation Reporting”, Management Accounting, February 1976
- BURLAUD A.
COSSU CL. : Multiplicateur d’amortissement et Inflation, Economie et Compabilite, Juin 1977
- BURSAL Nasuhi : Muhasebe, Maliyet ve Finansal Kontrol Konuları, İ.Ü.İ.F. Muhasebe Enstitüsü Yayını No.57 /15, (İstanbul-1976)

- CANATAN Kâzım : Maliyet Muhasebesi, (İlkeler ve Uygulama), Ar Basım Yayın ve Dağıtım A.Ş. (İst-1983)
- CEBECİ Ahmet : “Bir Projede Teknik Yardım; Müşavir Mühendislik, Know-How ve Patentler” Yatırım Projelerinin Hazırlanması ve Değerlendirilmesi, D.Y.B, (Ankara-1979)
- CEYHAN Burhan : Vergi Muhasebesi Yönünden Değerleme, Memleket Matbaası, (İzmir-1978)
- CYERT R.C.
IJIRI Y. : “Financial Statements-Corporations, User and the Profession” Jurnal of Accounting Research (N. Y-1974)
- DOĞAN Muammer : İşletme Ekonomisi ve Yönetimi, Bilgehan Basımevi, (İzmir-1986)
- DURMUŞ Ahmet Hayri : Envanterde Değerleme ve Muhasebe İşlemleri İ.T.İ.A. Nihad Sayar Yayın ve Yardım Vakfı Yayını No.314/546, (İstanbul-1979)
- DURMUŞ A. Hayri
ARAT M. Emin : Mali Tablolar Tahlili, Marmara Üniversitesi Nihad Sayar Eğitim Vakfı Yayınları No.482/715, (İstanbul-1994)
- EDWARDS J.D.
WARREN C.S. : “Objectives of Financial Statements”, Coast and Menagement, January-February 1975
- ERDAMAR Cengiz : Muhasebe Bilgileri ve İşletme Kararları, Eko. Teori ve Uygulama, Bil. Ltd. Şti.Yayın No.1, (İstanbul-1982)
- ERİMEZ Rüştü : Muhasebe, (İstanbul-1975)
- ERLAÇIN Şükrü : Değerleme ve Mali Tablolar, Üçer Matbaacılık, (İstanbul-1975)
- ERLAÇIN Şükrü : İşletme Ekonomisi, E.Ü.İ.T.B. Fakültesi Yayını No.64/57, (İzmir-1977)
- ERSOY Arif : “Proje Değerlendirmelerinde Ekonomik Fizibilite Çalışmalarının Amaçları”, İ.İ.B.F. Dergisi sayı.1-2, (İzmir-1983)
- ERTUNA İbrahim Özer : “Enflasyon, Finansal Tablolar ve Kârlılık”, Finansal Yönetim ve Yatırım Planlaması, Yıl 1., sayı.4., Aralık 1979

- ESER Nevzat : Muhasebe Hesap Planları, Adana İ.T.İ.A. Dergisi, sayı.4. Mart 1975
- EUGENE F. Fama : "Inflation Uncertainty and Expected Returns on Treasury Bills", Jurnal of Political Economy, June-1976
- FERMAN Cumhuri : Fiyat Hareketlerinin Muhasebe Prensipleri Üzerine Tesiri ve Bilanço Teorileri, A.Ü. Siyasal Bilgiler Fakültesi Yayını, No.41-43, Ank-1954
- FINNEY F.D. : "Looking at Inflation Realistically", Management Accounting, June-1981
- GÖNENLİ Atilla : Finansal Tablolar-Analiz ve Yorum, Sermet Matbaası, (İstanbul-1979)
- GÜLLOP Tâlat : Enflasyon Olayı, Atatürk Üniversitesi İşletme Fakültesi Yayını No.69, (Erzurum-1979)
- GÜREDİN Ersin : "Enflasyon ve İşletmelerin Korunması" İ.Ü.İ.F Muhasebe Enstitüsü Dergisi, Yıl.1, sayı.1, Nisan-1975
- GÜVEMLİ Oktay : Yatırım Projelerinin Düzenlenmesi, Değerlendirilmesi ve İzlenmesi, (İstanbul-1994)
- HATİPOĞLU Zeyyat : Mali Tablolar Tahlili, Sermet Matbaası, (İstanbul-1979).
- HATİPOĞLU Zeyyat : "Enflasyon ve İşletmelerde Kullanılan Değer Ölçüleri", Enflasyon Ortamında Muhasebe, Finansman ve Vergi, İ.Ü. İşletme Fakültesi Muhasebe Ens. Yayını No.37/6,(İstanbul-74)
- HEAT, Loyd C. : "Distinguishing Between Monetary and Non-monetary Assets and Liabilities in General Price Level Accounting", The Accounting Review, July-1972
- HERNANDEZ W.H. : "Princing Policies Under Inflation" Management Accounting", January-1982
- HİÇŞAŞMAZ Mazhar : Yönetim Muhasebesi İlkeleri ve Uygulama Esasları, (Ankara-1979)
- HUSSEY D.E. : Bilanço ve Gelir Tablosu Analizi, A.İ.T.İ.A. Yayını No.11, (Ankara-1977).
- HUSSEY D.E. : Inflation in Policy, Longman Group Ltd. London-1976)
- JACOP Herbert (Çev. Gökhan BAŞI) : Yatırım Kararları, (İstanbul-1977)

- KARACAN İhsan : "Mali Tablolar Amaçları ve Sınırları", Maliye Dergisi, sayı.47, Eylül-1980
- KARALAR Rıdvan : Genel İşletme Ekonomisi, (Ankara-1993)
- KELLEHER G.W. : "Accounting for Changes in the Value; of Money" The Accountant, October-1977
- KILIÇBAY Ahmet : "Enflasyon Nasıl Duracak", Türkiye İktisat Gazetesi, 16.Kasım.1978
- KIRKMAN P.R.A. : Accounting Under Inflationary Conditions, George Allen and Unwin, London 1976
- KIZIL Ahmet : Enflasyon Muhasebesi, İ.Ü.İ.F. Muhasebe Enstitüsü Dergisi, Yıl.3, sayı.7, s.25
- KOÇEL Tamer : İşletme Yöneticiliği, (İstanbul-1993)
- KURTULUŞ Kemal : İşletmelerde Araştırma Yöntem Bilimi, (İstanbul-1983)
- LALİK Ömer : İşletmelerde Firma Değerinin (Şerefiye) Muhasebe Açısından İncelenmesi, Ankara İ.T.İ.A. Yayınları No.80, (Ankara-1975)
- LARGAY J.A.
- LIVINGSTONE J.L. : Accounting For Changing Prices-Replacement Cost and General Price Level Adjustment, John Wiley and Sons Inc, N.Y. 1976
- LORIE J.
- BREDAY R. : Modern Developments in Investment Management, Praeger Publisher, N.Y.-1972
- LASSEQUE Pierre
(Çev. Cevat YÜCESOY) : İşletme yönetimi ve Muhasebe, (İstanbul-1965)
- LIQHTNER Kevin
BUCKLEY W. John
(Çev Ahmet ULU) : Muhasebe ve Bilgi Sistemi Yaklaşımı, (İzmir-1983)
- MERİÇ İlhan : "Enflasyon Koşullarında Net Parasal Varlıklar Amortismanlar, Stok Değerlendirme Yöntemleri, Ücretler ve İşletmelerin Piyasa Değeri" İ.Ü. İ.F. Muh. Ens. Dergisi Yıl.5, sayı.18 Kasım-79
- MOORE Carl L. &
JEADICKE Robert K.
(ÇEV. A. PEKER) : Yönetim Muhasebesi, İ.Ü. İşletme Fakültesi, İşletme İktisadı Enstitüsü Yayını No.103/47 (İstanbul-1980)
- MULLEN L.E. : "Are you ready for Inflation?", The Jurnal of Accountancy, June 1975

- OKKA Osman** : Enflasyonun Sermaye Bütçelemesi Üzerindeki Etkileri, Atatürk Üniversitesi İşletme Fakültesi, Araştırma Enstitüsü, İşletme Dergisi, Cilt 4, sayı 34, Kasım-1980
- OLALI Hasan** : İşletmelerde Uzun Süreli Yatırım ve Finansman Planlaması, E.Ü.İ.T.B.F. Yayını No.64/10 (İzmir-1970)
- ÖGET Hayri** : "İşletme Giderleri", Yatırım Projelerinin Hazırlanması ve Değerlendirilmesi, Cilt II., (Ankara 1970)
- ÖRTEN Remzi** : Yeniden Değerlemenin Önemi ve Muhasebeleştirme Tekniği, Ankara İ.T.İ.A. Yayınları No.73, (Ankara-1974)
- ÖZAL Özcan** : Bilanço ve Bilanço Analizi, İstiklâl Matbaası, (İzmir-1979).
Muhasebe, E.Ü. İşletme Fakültesi Yayınları, No.4, (İzmir-1979)
- ÖZALP İnan** : İşletmelerde Yönetim Fonksiyonları ve Organizasyonu, (Eskişehir-1984)
- ÖZASLAN İsmail** : Muhasebe, İstanbul Ticaret Odası Eğitim Yayınları, (İstanbul-1978)
- ÖZGÜR Feridun** : Muhasebe İlkeleri, İ.Ü.İ.F. İşletme İktisadi Enstitüsü Yayını No.51, (İstanbul-1981).
"Para Kıymetinin Değişmeleri Karşısında Bilanço", Şişli-Özel İktisadi ve Ticari İlimler Akademisi Dergisi, Yıl.3, sayı.4, (İst-1975)
- PEKER Alparslan** : Modern Yönetim Muhasebesi, Filiz Kitabevi, (İstanbul-1983)
Enflasyon Ortamında Stok Değerleme Yöntemleri ve LİFO, İ.Ü.İşletme Fakültesi Yayını No.40., (İstanbul-1975)
"Enflasyonun İşletmelerin Faaliyet Sonuçları Üzerindeki Etkilerini Giderici Muhasebe Tedbirleri", Enflasyon Ortamında Muhasebe, Finansman ve Vergi Problemleri, İ.Ü.İ.F. Muhasebe Ens. Yayını No.37/6, (İstanbul-1974)
- PEKİNER Kamuran** : İşletme Denetimi, İ.Ü. Yayın No.2006, (İstanbul-1975)

- Para Değerindeki Düşüşlerin Bilanço Kalemleri Üzerine Etkisi ve Yeniden Değerleme Tedbiri” Enflasyon Ortamında Muhasebe, Finansman ve Vergi Problemleri, İ.Ü.İ.F. Muhasebe Enstitüsü Yayını No.37/6, (İstanbul-1974)
- PINAR Cengiz** : Yatırım Projelerinin Değerlendirilmesi ve Finansmanı, (İzmir-1983)
- ROSENFELD Paul** : “The Confusion Between General Price-Level Restatement and Current Value Accounting”, The Journal of Accountancy, September 1975
- SANDILANDS F.** : Inflation Accounting, Report of the Inflation Accounting Committee, London-1975
- SARIASLAN Halil** : Yatırım Projelerinin Hazırlanması ve Değerlendirilmesi, (Ankara-1994)
- SAYARI Mehmet** : Enflasyonda Gerçek Satış Kârının Saptanması Ankara İ.T.İ.A. Yayını No.146,(Ankara-1981)
- SCOTT George** : “Objectives of Financial Statements” The Accountant’s Magazine, December 1973
- SERTOĞLU Sabahaddin** : Envanter Uygulamaları ve Muhasebe Raporlarının Yorumu, Ankara İ.T.İ.A. Yayını, No.1, (Ankara-1976).
- SEVGİNER A. Sait** : Yönetim Muhasebesi, (İstanbul-1993), s.5-6
- SEVİLENGÜL Orhan** : Genel Muhasebe, (Ankara-1994)
- SIZER JOHN** : “Pricing Policy in Inflation, A Management Accountant’s Perspective”, Accounting and Business Research, Spring-1976
- ŞİHAY Jale**
- SEVİLENGÜL Orhan** : Genel Muhasebe İlkeleri ve Uygulaması, Gelişim Matbaası, (Ankara-1981)
- SOLAŞ Çiğdem** : “Muhasebecinin Sosyal Sorumluluğu ve Enflasyon”, 1976 Türkiye’inde Muhasebecinin Sosyal Sorumlulukları (Bildiriler-Yorumlar) XII. Türkiye Muhasebe Kongresi, Türkiye Muhasebe Uzmanları Derneği Yayınları No.6 (İstanbul-1979)
- SORTER G.H.**
- CANS M.S.** : “Opportunities and Implications of the Report on Objectives of Financial Statements” Journal of Accounting Research, Autumn-1974
- ŞAHİN Mehmet** : Yatırım ve Proje Değerlemesi, A.Ü. F Yayınları, (Eskişehir-1992)

- ŞANVER Salih : Enflasyon ve Vergi, Enflasyon Ortamında Mu hasebe, Finansman ve Vergi Problemleri, İ.Ü. İşletme Fakültesi, Muhasebe Enstitüsü Yayını No.37/6, (İstanbul-1974)
- TOSUN Kemal : İşletme Yönetimi, İ.Ü. İşletme Fakültesi Yayın No.36, (İstanbul-1974)
- TUAN Kadir : “Fiyat Hareketlerinin İşletmelerin Bilançoları Üzerindeki Etkileri” Adana İ.T.İ.A. Dergisi sayı.4, Mart-1975
- TÜRK İsmail : Maliye Politikası (Amaçlar-Araçlar) ve Çağdaş Bütçe Teorileri, Doğan Yayınevi, (Ankara-75)
- UMAN Nuri : Enflasyon Muhasebesi, Fiyatlar Genel Seviyesi Muhasebesi Teori ve Uygulama, Boğaziçi Üniv. Yayınları No. 155, (İstanbul-1979)
- Fiyat Hareketlerinin İşletmeler Üzerine Etkisi ve Yeniden Değerleme, S.B.F Yayınları, No.25 (Ankara-1986)
- Enflasyonun İşletmeler Üzerine Etkileri ve Enflasyon-Muhasebe İlişkileri, II. Türkiye Muhasebe Eğitimi Sempozyumu, Muhasebe Eğitim Derneği Yayınları No.1, (İzmir-1980)
- URAGUN Mehmet : İşletme Maliyet Muhasebesi, Mars Matbaası, (Ankara-1978)
- URAS Oğuz : İşletme Yönetiminde Muhasebe Bilgi Sistemleri, (İstanbul-1979)
- VANCIL Richard F. : İnflation Accounting-The Great Controversery Harvard Business Review, March-April 1976
- VANCIL R.F.
WEIL R.L. : “Current Replacement Cost Accounting-Depreciable Assets and Distributable Income”, Financial Analysts Journal, July-August 1976
- WESTON J.F.
BRIGHAM E.F. : Managerial Finance, The Dryden Press, Hinsdale, Illinois-1975
- YALKIN Yüksel Koç : Yönetim Aracı Olarak İşletme Bütçeleri, Türkiye ve Ortadoğu Amme İdaresi Enstitüsü Yayın No. 166, (Ankara-1975)

- YAZICI Mehmet** : Muhasebe Tümleri ve Örgütlenmesi, (İstanbul-1990)
- YELKEN Nurettin**
DEMİR Hulusi : Bilanço Kuramları ve Çözümlenmeleri, İ.İ.T.İ.A Nihad Sayar Yayın ve Yardım Vakfı Yayınları No.263, (İstanbul-1976)
- YELKEN Nurettin, AKINCI Nejat, KARADENİZ Hasan:** Üretim Planlaması ve Kontrolü, E.Ü. İşletme Fakültesi Yayın No.133-2, (İzmir-1978)
- YELKEN Nurettin, AKINCI Nejat, KARADENİZ Hasan:** Yönetim Muhasebesi, Mas Ambalaj, (İzmir-1982)
- YÜCEL Göksel** : İşletmelerde İç Raporlama Sistemi, İ.Ü. İ.F. Yayını No.176, (İstanbul-1986)
- YÜKSEL Ahmet** : Finansal Tablo Bilgilerinin Yararlılığını Belirleyen Nitelikler, İ.Ü. İşletme Fakültesi Dergisi Cilt. 10., sayı.2, Kasım-1981
- “Enflasyonda Vergi Yüğü”, İ.Ü. İşletme Fakültesi Muhasebe Enstitüsü Dergisi, Yıl. 7., sayı.25, Ağustos-1981
- Enflasyon Muhasebesi, Üçdal Neşriyat, (İstanbul-1982)